mulier instituut

Jaarrapport duurzame sportinfrastructuur 2022

Redactie:

Remco Hoekman

Merle Schots

Daniëlle Ruikes

Jaarrapport duurzame sportinfrastructuur 2022

In opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Redactie:
Remco Hoekman
Merle Schots
Daniëlle Ruikes

© Mulier Instituut
Utrecht, november 2022

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting		**5**
1.	**Inleiding**	**10**
1.1	Aanleiding	10
1.2	Monitorplan	10
1.3	Leeswijzer	13
2.	**Landschap van sportaccommodaties**	**14**
2.1	Database SportAanbod (DSA)	14
2.2	Kernindicator Sportaccommodaties	16
2.3	Sportaccommodaties voor mensen met een beperking	20
2.4	Gebruik van en tevredenheid over sportinfrastructuur	21
3.	**Duurzaamheid**	**26**
3.1	Energieverbruik	26
3.2	Energielabels	30
3.3	Duurzame energieopwekking	31
3.4	Duurzaamheidsmaatregelen bij verenigingen	32
3.5	Duurzaamheidsmaatregelen bij gemeenten	45
3.6	Circulariteit	47
3.7	Milieuvriendelijk beheer	48
3.8	Internationaal perspectief op verduurzaming van sportaccommodaties	54
4.	**Exploitatie, beheer, financiering en openstelling**	**55**
4.1	Eigendom en exploitatie	55
4.2	Beheer en onderhoud	58
4.3	Financiering en ondersteuning	60
4.4	Gebruik en openstelling	71
5.	**Openbare ruimte**	**74**
5.1	Gebruik openbare ruimte	74
5.2	Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving (KBO)	80
5.3	Urban sports	91
5.4	Buitenspelen	94
5.5	Buitenzwemwater	96
5.6	Rol sport en bewegen in de omgevingsvisie	97
6.	**Slotbeschouwing**	**108**
6.1	Thema's samengevat	108
6.2	Doelrealisatie	114
6.3	Vooruitblik	117
Literatuurlijst		**119**
Bijlagen		**126**
Bijlage 1. Meest populaire sporten in de openbare ruimte		**127**

Bijlage 2. Tekstanalyse lokale omgevingsvisies **131**

Managementsamenvatting

Voor u ligt het 'Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2022'. Dit is de vierde rapportage in een reeks van jaarrapporten die verschijnen in functie van de monitoring van het Nationale Sportakkoord – binnen het thema duurzame sportinfrastructuur - en van de Routekaart Verduurzaming Sport. Hierbij is aandacht voor (1) het landschap van sportaccommodaties, (2) verduurzaming in de sport, (3) exploitatie- en beheervraagstukken en (4) de beweegvriendelijke omgeving. Deze thema's sluiten aan op de vijf gestelde doelen op het thema duurzame sportinfrastructuur:

1. Het sportvastgoed wordt duurzamer in het verlengde van de klimaatafspraken.
2. Sportvelden worden zoveel mogelijk milieuvriendelijk beheerd.
3. Nederland wordt beweegvriendelijker.
4. Exploitatietekorten van sportaccommodaties worden kleiner.
5. Gebruik van sportaccommodaties neemt toe.

Samenvattend stellen we dat deze doelen niet in alle gevallen zijn gerealiseerd. Het sportvastgoed is zeker duurzamer geworden, maar de doelen uit de Routekaart Verduurzaming Sport zijn nog niet in zicht. Het energie- en gasverbruik is dan weliswaar afgenomen, maar dit lijkt voor een belangrijk deel het gevolg van de coronasluiting van sportaccommodaties. Daarnaast heeft nog een substantieel aandeel van de sportaccommodaties, waar dat van bekend is, een laag energielabel. In de verduurzaming van het sportvastgoed moeten dus nog grote stappen gezet worden om te voldoen aan de klimaatafspraken. Hier zijn zorgen of dit gaat lukken met de huidige energiecrisis en de financiële positie van gemeenten en sportaanbieders, mede ook door de achterliggende coronaperiode. Een goed inzicht in de energielabels kan helpen bij de prioritering van verduurzaming van het sportvastoged. Mogelijk dat dit voor sportaanbieders meegenomen kan worden in de diensten van Sport NL Groen of dat dit aan de BOSA subsidie kan worden gekoppeld. Bijvoorbeeld door sportaanbieders die duurzaamheidsmaatregelen hebben doorgevoerd vanuit de BOSA subsidie kosteloos een energielabel aan te laten vragen voor de verduurzaamde sportaccommodatie. Of voor gemeenten via de SPUK Sport.
Bij het milieuvriendelijk beheer van grassportvelden is een positieve ontwikkeling zichtbaar. Het aandeel grassportvelden dat milieuvriendelijk wordt beheerd is toegenomen en waar dit nog niet het geval is, is de intentie uitgesproken om toe te werken naar milieuvriendelijk beheer. In welke mate kunstgrasvelden milieuvriendelijk worden beheerd is onbekend en het is raadzaam om dat nu mee te nemen in het blikveld en de focus te verruimen.
De beweegvriendelijkheid van Nederland is toegenomen, zo wijst de kernindicator beweegvriendelijke omgeving uit. In welke mate dit het gevolg is van de acties uit het sportakkoord is niet vast te stellen. Wel is duidelijk dat de aandacht voor een beweegvriendelijke omgeving is toegenomen. De coronapandemie heeft daar een rol bij gespeeld. In de recente analyse van vastgestelde omgevingsvisies is meer aandacht voor sport en bewegen dan bij een eerdere analyse begin 2020. Hiermee lijkt een beweegvriendelijke omgeving nu beter verankerd op lokaal niveau bij discussies over een gezondheid bevorderende leefomgeving en meer algemeen bij ruimtelijke vraagstukken. Sport en bewegen is nu vaker onderdeel van de integrale aanpak bij ruimtelijke vraagstukken. Neemt niet weg dat het belangrijk is om hier zichtbaar te blijven en actief op in te zetten. De druk op de buitenruimte neemt toe en het gaat hier om medegebruik van ruimte, waardoor er continue afstemmingsvraagstukken spelen.
De exploitatie van sportaccommodaties staat onder druk en exploitatietekorten worden allesbehalve kleiner. Met de stijging van personeelskosten, toegenomen energielasten, en daling van het gebruik van de sportaccommodaties is het lastig om de exploitatie rond te krijgen. Hoewel er goede initiatieven zijn geweest en zeker is ingezet op het beter inzetten van sportaccommodaties, blijft dit een venijnig probleem. Het is om die reden binnen het 'Missiegedreven Ontwikkeling van Onderzoek en Innovatie' (MOOI) van ZonMw geïdentificeerd als belangrijk vraagstuk voor de toekomst. Blijvende aandacht hiervoor, ook binnen een mogelijk vervolg van het sportakkoord, is geboden.

Zoals hierboven gemeld, is het gebruik van sportaccommodaties afgenomen. Tenminste wanneer we kijken naar het gebruik van sportaccommodaties voor sportbeoefening. De verschuiving van gebruik van formele sportaccommodaties naar gebruik van de buitenruimte deed zich al voor en is versneld of vergroot door de coronamaatregelen. Na het opheffen van de coronamaatregelen is een deel van de sporters teruggekeerd naar de sportaccommodaties, maar een ander deel heeft die weg terug niet gevonden en is actief gebleven in de buitenruimte of gestopt met sportbeoefening. Het ontbreekt aan inzicht in de mate waarin sportaccommodaties gebruikt worden door andere gebruikers. Het beter gebruiken van sportaccommodaties ging immers ook over het vergroten van de multifunctionaliteit en aanjagen van meervoudig gebruik van deze voorzieningen. Hierbij kan gedacht worden aan gebruik door kinderopvang, onderwijs, fysiotherapie en ouderenorganisaties. Het is van belang dat meer inzicht ontstaat in het gebruik van sportaccommodaties door andere organisaties en voor andere doeleinden om een compleet overzicht te krijgen van het gebruik van sportaccommodaties.
Naast de doorlopende aandacht voor de bovenstaande doelen en daarmee de vraagstukken van verduurzaming en een toekomstbestendige exploitatie is het gewenst om te richten op het vraagstuk van kansengelijkheid. Hierbij past het verbeteren van de toegankelijkheid van sportaccommodaties en speelplekken en aandacht houden voor de betaalbaarheid van sportaccommodaties. Tot slot wordt geadviseerd om meer nadruk te leggen op de maatschappelijke waarde van sportaccommodaties. Sport is economisch niet de meest rendabele bestemming in de strijd om de ruimte, maar wanneer de discussie wordt gevoerd vanuit de maatschappelijke waarde liggen er betere kansen. Daarbij dient opgemerkt te worden dat de maatschappelijke waarde van een sportaccommodatie samenhangt met de toegankelijkheid van de sportaccommodatie en het gebruik van de sportaccommodatie. Dit onderstreept nog maar eens de urgentie van de vraagstukken van kansengelijkheid en het beter benutten van sportaccommodaties.

In het navolgende geven we puntsgewijs inzicht in de belangrijkste bevindingen en uitkomsten per thema.

Landschap van sportaccommodaties

- Door de vele mogelijkheden die de Database SportAanbod (DSA) biedt voor koppeling met andere databestanden ligt er een goede basis voor het monitoren van het energieverbruik van de sport. In de afgelopen jaren hebben de coronamaatregelen de trendlijn verstoord. In de komende jaren moet duidelijker worden in welke mate het sportvastgoed is verduurzaamd.
- Door de API van de DSA uit te breiden zijn koppelingen met andere partijen, zoals Ongehinderd, Uniek Sporten en Sportkeur steeds meer mogelijk. Daarnaast wordt er gewerkt aan het opslaan van geschiedenis in de DSA, hierdoor kunnen wijzigingen in de DSA worden opgeslagen en blijven ze inzichtelijk. Ook is het sinds 2022 mogelijk om flexibele eigenschappen ('flexprops') aan de DSA toe te voegen.
- In 2022 heeft Nederland een score van 21,5 op de Kernindicator Sportaccommodaties. Deze score is gelijk aan de score uit 2021. Wel zijn er bij de VSG-regio's verschillen te zien tussen 2021 en 2022. Net als voorgaande jaren hangt de score op de kernindicator samen met stedelijkheid en gemeenteomvang: naarmate de stedelijkheid of omvang afneemt, neemt de score op de kernindicator toe.
- Het landschap van sportaccommodaties laat zien dat het aanbod van sportvoorzieningen (deels) is afgestemd op de lokale situatie. Vanuit aspecten van bereikbaarheid en leefbaarheid zijn bijvoorbeeld relatief veel sportaccommodaties aanwezig in niet-stedelijke gebieden en in krimp- en anticipeerregio's. Dit is terug te zien in de score op de Kernindicator Sportaccommodaties: niet-stedelijke gebieden scoren 29,6, krimpregio's 26,6 en anticipeerregio's 27,9.
- Met behulp van cijfers van Uniek Sporten is er inzicht geboden in het sportaanbod voor mensen met een beperking. Het aanbod in Nederland is het grootst voor mensen met een chronische aandoening en het kleinst voor mensen met een visuele- of meervoudige beperking. Ook is het aanbod groter voor volwassenen met een beperking dan voor kinderen, jongeren en senioren.

- Het gebruik van binnensportaccommodaties is in 2021 en 2022 afgenomen in vergelijking met de periode voor corona. Het gebruik van de openbare buitenruimte en het sporten thuis is toegenomen. De veranderingen in sport- en beweeggedrag en bijbehorend accommodatiegebruik als gevolg van de coronamaatregelen zijn deels van blijvende aard. Er is maar beperkt teruggeveerd naar oude patronen van accommodatiegebruik. Dit betekent dat het gebruik van formele sportaccommodaties, en dan vooral binnensportaccommodaties, is afgenomen.
- Inwoners in Nederland zijn het meest tevreden in vergelijking met andere EU-lidstaten over mogelijkheden tot sporten en bewegen in de woonomgeving (91% versus 76%) en het aanbod van lokale sportverenigingen (91% versus 72%).

Verduurzaming in de sport

- Op basis van de DSA heeft het CBS sportcomplexen geïdentificeerd en benut om inzicht te geven in het energieverbruik van sportvastgoed. Over de periode 2018-2021 is een afname zichtbaar van 14% in gasverbruik; van 178 miljoen m3 naar 153 miljoen m3. Voor elektriciteit geldt een afname van 23% tussen 2018 en 2021; van 983 miljoen kWh naar 756 miljoen kWh. Door de coronamaatregelen en de bijbehorende sluiting van voorzieningen in 2020 en 2021 is het onduidelijk in welke mate de daling het gevolg is van energiebesparende maatregelen. De cijfers over 2022, een jaar zonder verplichte sluiting van sportaccommodaties, moet hier meer duidelijkheid over geven.
- In vergelijking met 2021 zijn in 2022 van meer sportaccommodaties energielabels beschikbaar in EP-online; 228 labels in 2021 en 550 labels in 2022. Hierbij is zichtbaar dat het aandeel sportaccommodaties met een C, D, E, F en G label is toegenomen (van 33% naar 40%). Dit sluit niet aan bij de verwachting dat vooral sportaccommodaties die verduurzamingsmaatregelen hebben doorgevoerd een nieuw energielabel zouden aanvragen.
- Er zijn goede eerste testen gedaan voor duurzame energieopwekking op kunstgrasvelden door warmtewinning onder kunstgrasvelden en door automatisch uitrolbare zonnepanelen op kunstgrasvelden. Meer testen zijn noodzakelijk om het rendement beter in beeld te hebben.
- De subsidieregeling Stimulering bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA) kent een budget van 75,5 miljoen euro voor het kalenderjaar 2022. Tot 1 oktober 2022 is voor ruim 38 miljoen euro aan subsidie aangevraagd voor 2022. Omdat een deel van de subsidieaanvragen uit 2020 en 2021 in 2022 worden uitgekeerd, na afronding van de investeringen, is het verleende subsidiebedrag in 2022 hoger dan de genoemde 38 miljoen euro. Neemt niet weg dat ook dit jaar de verwachting is dat de mogelijkheden van de BOSA niet volledig benut gaan worden door de sportverenigingen.
- De BOSA aanvragen voor duurzaamheidsmaatregelen zijn jaarlijks met enkele procenten toegenomen. Ook bij de goedkeuringen is een stijgende lijn te zien, dit is echter (deels) een gevolg van het later goedkeuren van aanvragen uit 2019.
- Uit het verenigingspanel van het Mulier Instituut blijkt dat bijna de helft van de verenigingen (45%) niet bekend is met de BOSA. Ook wordt door de helft van de verenigingen (51%) geen BOSA benut bij investeringen.
- In 2022 is het drempelbedrag voor BOSA-aanvragen verlaagd van 5.000 euro subsidie per aanvraag naar 2.500 euro subsidie per aanvraag. Van de 2257 aanvragen die in 2022 tot nu toe zijn gedaan, vallen 365 aanvragen onder het drempelbedrag.
- Verenigingen hebben de mogelijkheid gehad om via NOC*NSF een energiebegeleidingstraject te starten. In totaal zijn er 1.572 trajecten gestart. Van 455 trajecten is inzichtelijk welke energiebesparende maatregelen zij na dit traject hebben uitgevoerd, dit gaat met name over het overgaan op LED verlichting en het aanleggen van zonnepanelen.
- Ook gemeenten zetten zich in voor het verduurzamen van sportaccommodaties. 88 procent van de gemeenten geven in het VSG-panel aan de afgelopen 12 maanden te hebben geïnvesteerd in duurzaamheidsmaatregelen. Hier gaat het ook voornamelijk om het overgaan op LED verlichting en het aanleggen van zonnepanelen.

- Een op de tien gemeenten lijkt niet bekend te zijn met de Routekaart Verduurzaming Sport (12%). Een kwart verwacht dat de gemeente de doelstellingen van de routekaart zal gaan halen (26%). Ruim de helft van de respondenten van het VSG-panel heeft geen inzicht in de realisatie van de doelen van de routekaart (53%).
- Op het gebied van circulaire maatregelen is er dit jaar veel samenwerking met de markt gezocht, waardoor concrete innovaties zijn gerealiseerd. Enkele voorbeelden zijn circulaire klimgrepen en een hergebruikte sportvloer.
- Er worden steeds minder gewasbeschermingsmiddelen gebruikt op grassportvelden. Dit blijkt uit een 1-meting waarin het milieuvriendelijk beheer van grassportvelden is gemonitord. Vergeleken met de 0-meting is het aandeel gemeenten dat geen gewasbeschermingsmiddelen gebruikt toegenomen van 49 procent tot 78 procent.
- De meeste gemeenten besteden het beheer van grassportvelden uit aan groenbedrijven. Onder enkele groenbedrijven is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd. De meerderheid van deze groenbedrijven maakt ook geen gebruik meer van gewasbeschermingsmiddelen. Zij geven wel aan dat milieuvriendelijk beheer voor meer knelpunten zorgt, zo is er meer personeel en budget nodig, sluit dit niet altijd aan bij de wens van gebruikers voor een groen veld zonder onkruid en heerst er nog veel onduidelijkheid bij opdrachtgevers over milieuvriendelijk beheer.
- Niet alleen in Nederland maar ook in andere landen wordt gewerkt aan een duurzame sportsector. Op dit terrein vindt kennisuitwisseling plaats binnen de expertgroep van sportaccommodatie databases onder leiding van het Mulier Instituut en in de samenwerking met de Raad van Europa.

Exploitatie- en beheervraagstukken

- Het overgrote deel van de sporthallen en sportvelden is in eigendom van een gemeente. De gemeente is in de meeste gevallen ook de exploitant van sportvelden in de gemeente. Voor zwembaden geldt relatief vaak dat ze geprivatiseerd zijn of dat de exploitatie is uitbesteed aan een externe partij.
- Het eigenaarschap van sportaccommodaties en -voorzieningen en de daarbij behorende opstallen is sinds 2017 weinig veranderd. Wel is de rol van verenigingen bij het onderhoud van de sportaccommodaties sterk toegenomen. Vooral veldsportverenigingen en andere buitensportverenigingen spelen een rol in het onderhoud van de sportaccommodatie.
- Tussen 2017 en 2020 zijn de gemeentelijke netto-uitgaven aan sportaccommodaties, in tegenstelling tot de doelen van het sportakkoord, gestegen tot 854 miljoen euro in 2020. In 2021 zijn de netto-uitgaven aan sportaccommodaties met 794 miljoen euro een stuk lager. Dit komt voornamelijk doordat de inkomsten van gemeenten aan sportaccommodaties sterker gestegen zijn, wat vermoedelijk is veroorzaakt door de financiële coronasteunmaatregelen en de SPUK Sport.
- Gemeenten variëren met name in huurtarief naar type gebruiker (verenigingstarief en commercieel tarief). Daarnaast lijkt de mate van stedelijkheid van de gemeenten van invloed te zijn. In stedelijke gemeenten is het gemiddelde huurtarief hoger dan in minder stedelijke gemeenten.
- 332 gemeenten hebben voor 2022 een aanvraag ingediend voor de regeling specifieke uitkering stimulering sport (SPUK Sport), voor in totaal 258 miljoen euro. Het beschikbare bedrag voor de SPUK Sport is 185 miljoen euro, dus gemeenten hebben voor 75 miljoen euro overvraagd. Ook over 2019, 2020 en 2021 was sprake van een hoger aangevraagd dan beschikbaar bedrag. Uiteindelijk bleken in 2019 en 2020 de werkelijke investeringen lager te zijn, waardoor het vastgestelde bedrag binnen de SPUK uiteindelijk toch lager uitkwam dan het beschikbare budget. Via het VSG-panel geeft de helft van de gemeenten die in 2020 gebruik hebben gemaakt van de SPUK Sport (53%) aan het verleende bedrag volledig te hebben gebruikt.

- Verhoging van de bezetting staat hoog op de gemeentelijke agenda. Gemeenten hebben zich voornamelijk ingezet voor intensivering en verbreding door nieuwe initiatieven (financieel) te ondersteunen, voorzieningen toe te voegen en de toegankelijkheid te verbreden.
- Twee op de drie Nederlandse gemeenten beschikt over tenminste één gemeentelijk sportpark dat vrij toegankelijk is en dat inwoners vrij mogen gebruiken. Gemeenten die zicht hebben op het gebruik van de open sportparken geven aan dat de sportparken vaak worden gebruikt buiten verenigingsverband. Ook hebben veel gemeenten negatieve neveneffecten waargenomen met betrekking tot het gebruik van open sportparken.

Beweegvriendelijke omgeving

- Nu er geen beperkende maatregelen meer gelden op sport als gevolg van de coronacrisis, neemt de sportdeelname weer wat toe. Sporten in de buitenruimte blijft populair en ligt op een hoger niveau dan voor de coronapandemie. Er wordt vooral meer gewandeld en gefietst.
- De score op de Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving (KBO) komt uit op 64. Dit is berekend op basis van de score op vier deelindicatoren: recreatief groen en blauw (62), sportaccommodaties (59), sport- en speelplekken in de openbare ruimte (76) en nabijheid van voorzieningen (63). De KBO-score is in 2022 toegenomen ten opzichte van 2020 (score van 60). Het aandeel gemeenten dat 60 of hoger scoort is toegenomen van 42 procent naar 51 procent van de gemeenten.
- De score op de KBO neem af naar stedelijkheid, waarbij de zeer sterk stedelijke gebieden in 2022 gemiddeld een score van 71 noteren en niet stedelijke gemeenten gemiddeld op een score van 51 komen. Het grootste verschil wordt hierbij gemaakt door de deelindicator van nabijheid van voorzieningen.
- Urban Sports lijken enorm in opkomst en krijgen steeds meer een plaats in de openbare ruimte. Over het 'paraplubegrip' Urban Sports bestaat nog veel onduidelijkheid. Daarom heeft er een verkennend onderzoek naar Urban Sports plaats gevonden (te verschijnen in najaar 2022) waarin een definitie voor Urban Sports is voorgesteld.
- Ook de aandacht voor buitenspelen en beweegvriendelijke omgevingen voor kinderen is flink toegenomen. Hiervoor is gekeken naar welke factoren samenhangen met buitenspelen. Daaruit blijkt dat de kans dat iemand buiten speelt samenhangt met persoonskenmerken (o.a. geslacht, etniciteit, opleiding ouders), omgevingskenmerken (o.a. aantal speelmogelijkheden, aanwezigheid vriend(innet)jes, stedelijkheid, hoeveelheid verkeer) en andere activiteiten naast buitenspelen (o.a. actief transport naar school). Gemeenten kunnen met name vanuit deze omgevingskenmerken betekenisvol zijn met buitenspeelbeleid. Het Mulier Instituut werkt nog aan een toolbox die gemeenten handvatten biedt om het lokale buitenspeelbeleid te kunnen monitoren en evalueren.
- Er is een vragenlijst uitgezet bij zwembadmedewerkers en lifeguards in open water om inzicht te krijgen in de kennisbehoefte en de interesse in innovatie. Lifeguards vinden het belangrijk om zich steeds te ontwikkelen en kennis op te doen. Daarnaast vinden ze het belangrijk dat er in zwemlesprogramma's meer aandacht komt over zwemmen in open water.
- In 2022 is een nieuwe verdiepende analyse uitgevoerd op omgevingsvisies van 87 gemeenten die in of na 2018 zijn vastgesteld. In deze omgevingsvisies speelt sport en bewegen een rol, hetzij soms beknopt. Er zijn gemeenten waar enkel de aanwezige sportvoorzieningen worden genoemd of alleen aandacht is voor het voorzien in voldoende wandel- en fietspaden. Het helpt wanneer sport en bewegen een duidelijk plek heeft in de omgevingsvisies, maar het kan natuurlijk ook via ander beleid goed geregeld worden. Zodoende is het wenselijk om te volgen hoe in verschillende gemeenten de ruimtelijke vraagstukken ten aanzien van sporten en bewegen in de openbare ruimte de komende jaren worden opgepakt en in welke rol omgevingsvisies daarbij spelen.

1. Inleiding

Remco Hoekman, Merle Schots & Daniëlle Ruikes

In dit vierde Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur wordt een overzicht geboden van de inspanningen en opbrengsten binnen het thema duurzame sportinfrastructuur van het Nationaal Sportakkoord. Deze rapportage bouwt voort op het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019 (Hoekman et al., 2019), het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2020 (Hoekman et al., 2020) en het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2021 (Hoekman et al., 2021).

1.1 Aanleiding

In het Nationaal Sportakkoord (Ministerie van VWS, 2018) is de ambitie uitgesproken dat iedereen in Nederland nu en in de toekomst zonder belemmeringen in een veilige en gezonde omgeving plezier in sport en bewegen kan hebben. De ambities van het sportakkoord zijn uitgewerkt in zes thema's, waar duurzame sportinfrastructuur er één van is. Het thema duurzame sportinfrastructuur heeft als ambitie om Nederland te voorzien van een functionele, goede en duurzame sportinfrastructuur. Daarbij wordt de exploitatie van sportaccommodaties sterk verbeterd, wordt de openbare ruimte beweegvriendelijk ingericht en zijn alle sportaccommodaties straks duurzaam. Hiervoor zijn vijf doelen geformuleerd:

6. Het sportvastgoed wordt duurzamer in het verlengde van de klimaatafspraken.
7. Sportvelden worden zoveel mogelijk milieuvriendelijk beheerd.
8. Nederland wordt beweegvriendelijker.
9. Exploitatietekorten van sportaccommodaties worden kleiner.
10. Gebruik van sportaccommodaties neemt toe.

In het voorliggende jaarrapport gaan we in op de mate van doelrealisatie van deze vijf doelen. Daarnaast bieden we een overzicht van het landschap van sportvoorzieningen in Nederland en identificeren vraagstukken voor de komende jaren. Hierbij benutten we de uitkomsten van de monitoractiviteiten voor het sportakkoord en voor de routekaart verduurzaming sport.

1.2 Monitorplan

Het monitorplan heeft aandacht voor het landschap van sportaccommodaties en gaat in lijn met de vijf doelen hierboven in op duurzaamheid, exploitatie en beheer en beweegvriendelijke omgeving. Uitgangspunt daarbij is dat de monitoring wat toevoegt aan de bestaande kennis en data over de sportinfrastructuur en (in potentie) bijdraagt aan een betere onderbouwing van beleid. Hieronder bespreken we per onderdeel de kernelementen van de monitoring.

Landschap van sportaccommodaties

Doelstelling van de monitoring in relatie tot het landschap van sportvoorzieningen is het verkrijgen van een zo compleet, gedetailleerd en gevalideerd mogelijk beeld van de sportvoorzieningen in Nederland. Hierbij speelt de doorontwikkeling en vulling van de Database SportAanbod (DSA) een prominente rol. Het Mulier Instituut beheert en ontwikkelt de DSA. Bij het verkrijgen van informatie over sportvoorzieningen wordt samengewerkt met tal van partijen (o.a. VSG, NOC*NSF, sportbonden, gemeenten, sportbedrijven, Uniek sporten, Ongehinderd). Daarnaast wordt gebruik gemaakt van registratiedata bij de Kamer van Koophandel, vragenlijstonderzoek, data-extractie van websites en automatische beeldherkenning met luchtfoto's.

De DSA vormt de basis voor de berekening van de Kernindicator Sportaccommodaties. Deze kernindicator geeft een beeld van de aanwezigheid van sportaccommodaties in Nederland. Daarbij is aandacht voor de

regionale diversiteit in aanwezigheid van sportaccommodaties. De kernindicator geeft deels inzicht in een ontwikkeling in de aanwezigheid van sportaccommodaties door de tijd. Daarbij moet echter wel rekening worden gehouden met feit dat een deel van de wijzigingen mogelijk het gevolg is van processen van dataverrijking en datavalidatie en niet gerelateerd is aan wijzigingen in het lokale aanbod van sportaccommodaties.

Verder is aandacht voor ontwikkelingen in het sportaccommodatiegebruik en tevredenheid van de bevolking over sport- en beweegmogelijkheden in de buurt. In het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2021 (Hoekman et al., 2021) werd geconstateerd dat het accommodatiegebruik was veranderd als gevolg van de coronamaatregelen. De vraag is nu of in 2022, in een periode zonder coronamaatregelen voor de sportsector, het sportaccommodatiegebruik weer vergelijkbaar is met de jaren voor corona. Daarnaast biedt de nieuwe 'Eurobarometer Sport and Physical Activity' (European Commission, 2022) de mogelijkheid om te vergelijken hoe de tevredenheid over sport- en beweegmogelijkheden in Nederland zich verhoudt tot de rest van Europa. Hiermee wordt geprobeerd om antwoord te geven op de doelrealisatie van het beoogde toegenomen gebruik van sportaccommodaties.

Duurzaamheid

De monitoring van de duurzaamheid is gekoppeld aan de doelen en uitgangspunten in de Routekaart Verduurzaming Sport (Schotanis, 2020a, 2020b). Daarbij wordt een driedeling gemaakt in aspecten van duurzaamheid: (1) energetische waarde, (2) circulariteit en (3) milieuvriendelijk beheer van sportvelden. Voor deze onderdelen zijn verschillende werkgroepen en/of organisaties actief bij de dataverzameling en monitoractiviteiten. Daarnaast wordt hierbij gebruik gemaakt van de beschikbare informatie vanuit de BOSA, waarin subsidies zijn verstrekt voor uitgevoerde duurzaamheidsmaatregelen en maatregelen ter bevordering van de circulariteit.

Voor inzicht in de energetische waarde van sportvoorzieningen wordt evenals in het vorige jaarrapport een koppeling gemaakt tussen de DSA- en CBS-data over energieverbruik van objecten. Deze dashboard van CBS beschikt over energieverbruikgegevens van sportaccommodaties tussen 2018 en 2021. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de sluiting van sportaccommodaties tijdens de coronapandemie invloed heeft op het energieverbruik. Een afname van energieverbruik zal hierdoor niet alleen toe te schrijven zijn aan duurzaamheidsmaatregelen maar ook voor een (groot) deel aan de gedwongen sluiting van de sportaccommodaties. Daarnaast wordt voor meer inzicht in de genomen duurzaamheidsmaatregelen gekeken naar de aangevraagde BOSA subsidies, de energiebegeleidingstrajecten en naar uitkomsten van bevragingen via het VSG-panel en het verenigingspanel.

Bij circulariteit worden gegevens uit de BOSA benut over aangevraagde subsidies en weergegeven wat verder bekend is bij de partijen die betrokken zijn bij de routekaart. Waar mogelijk wordt een update gegeven van de vorig jaar gepresenteerde informatie over afvalscheiding, statiegeld en circulariteit van sportmaterialen. Bij milieuvriendelijk beheer van sportvelden is geput uit de 1-meting van beheer van grassportvelden door gemeentelijke beheerders en een kwalitatieve verdieping bij professionele groenbedrijven.

De bovenstaande monitoring moet helpen om inzicht te bieden in de doelrealisatie van een duurzamer sportvastgoed en een milieuvriendelijk beheer van de sportvelden.

Exploitatie- en beheervraagstukken

Een groot deel van de gemeentelijke sportuitgaven is gerelateerd aan het bouwen, onderhouden en exploiteren van sportaccommodaties. Om te bezien hoe deze uitgaven zich door de tijd ontwikkelen

worden de gemeentelijke sportuitgaven van 2021 geanalyseerd. Dit helpt om inzicht te bieden in de doelrealisatie van het verkleinen van exploitatietekorten van sportaccommodaties.

Het landschap van sportaccommodaties kent een grote diversiteit in beheervormen en eigendomsverhoudingen. Om hier beter inzicht in te krijgen zijn verschillende vormen van dataverzameling in gang gezet die gericht zijn op het in kaart brengen van de huidige beheervormen en eigendomsverhoudingen bij sportaccommodaties; wie is eigenaar en waar zijn onderhoud en beheertaken belegd?

Verder wordt aandacht besteed aan de uitkeringen uit de SPUK Sport en bredere financieringsvraagstukken. Bij bredere financieringsvraagstukken is aandacht voor huurtarieven, financieringsvormen en ontwikkeling van de exploitatie- en verbouwkosten. We volgen de ontwikkeling van huurtarieven via de huurtarievenmonitor van het Mulier Instituut.

In de monitoring hebben we aandacht voor de mate waarin gemeenten maatregelen hebben getroffen om intensiever en/of breder gebruik van gemeentelijke sportaccommodaties mogelijk te maken. Dit kan bijvoorbeeld via open sportparken, waarover enkele vragen hebben meegelopen in het VSG panel om beter zicht te krijgen op de ervaringen van gemeenten met open sportparken. In het verlengde van het beschrijven van de maatregelen is aandacht voor het gebruik van sportaccommodaties zoals beschreven bij het landschap van sportaccommodaties.

Beweegvriendelijke omgeving

Hierbij gaat het breed over het gebruik van de openbare ruimte, de beweegvriendelijkheid van deze ruimte en de mate waarin hier beleidsmatig aandacht voor is in de omgevingsvisies. Bij het gebruik van de openbare ruimte wordt afzonderlijk aandacht besteed aan de kennis over buitenspelen en urban sports. Tevens wordt op voorzieningenniveau het buitenzwemwater uitgelicht.

Voor het gebruik van de openbare ruimte wordt geput uit verschillende bevolkingsbevragingen. Hierbij is aandacht voor de typen sporten die beoefend worden en de ontwikkeling in het gebruik van de buitenruimte.

De Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving is voor dit jaarrapport opnieuw vastgesteld en vergeleken met de uitkomsten uit 2020. De uitkomsten van de inzet op een betere registratie van speelplekken zijn hierin ook meegenomen.

Om beter zicht te krijgen op de ontwikkeling van urban sports is een literatuuronderzoek uitgevoerd en zijn vragen over urban sports toegevoegd aan het Nationaal Sportonderzoek. Daarnaast is in de DSA gekeken in welke mate locaties van urban sports zijn opgenomen. De uitkomsten hiervan worden meegenomen in dit jaarrapport.

Voor buitenspelen zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd. Deze hadden onder andere ten doel om zicht te krijgen op verschillen in buitenspeelgedrag naar persoonskenmerken en op de effecten van aanpassingen aan speelplekken.

Een andere verdieping die meegenomen is in dit jaarrapport richt zich op de blauwe structuur, te weten buitenzwemwater. Naast de recreatieve en beweegwaarde die het in zich heeft, spelen veiligheidsvraagstukken hier een belangrijke rol. In deze monitoring is aandacht voor zwemveiligheid bij buitenzwemwater.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk bieden we een overzicht van het landschap van sportaccommodaties. Daarbij gaan we ook in op de mogelijkheden die de DSA biedt en de ontwikkelingen die hierin hebben plaatsgevonden. In hoofdstuk 3 richten we ons op de duurzaamheid waarbij ingegaan wordt op de aandacht voor en uitvoering van duurzaamheidsmaatregelen. Tevens bieden we inzicht in het energie- en gasverbruik van het sportvastgoed en energielabels van sportaccommodaties. Andere aspecten die aan bod komen zijn circulariteit en milieuvriendelijk beheer. In hoofdstuk 4 staat exploitatie en beheer van sportaccommodaties centraal. In dit hoofdstuk is aandacht voor eigendomsverhoudingen en verantwoordelijkheden voor beheer en onderhoud. Tevens komt de financiering van sportaccommodaties aan bod en de ontwikkeling in gemeentelijke uitgaven aan sportaccommodaties. Ook wordt in dit hoofdstuk ingegaan op gebruik en openstelling van sportaccommodaties. In hoofdstuk 5 beschrijven we aspecten van de beweegvriendelijke omgeving. Zo gaan we in op de kernindicator beweegvriendelijke omgeving en meer specifiek op urban sports, buitenspelen en buitenzwemwater. Daarnaast is aandacht voor de rol van sport en bewegen in omgevingsvisies van gemeenten. In hoofdstuk 6 brengen we alles samen in een slotbeschouwing waarin tevens wordt ingegaan op de mate van doelrealisatie en een vooruitblik wordt gegeven op de vraagstukken voor de toekomst.

2. Landschap van sportaccommodaties

Merle Schots & Karin Wezenberg-Hoenderkamp

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het landschap van sportaccommodaties in Nederland. Er wordt ingegaan op de aantallen sportaccommodaties en -voorzieningen geregistreerd in de Database SportAanbod (DSA) en de ontwikkelingen van de DSA. Daarnaast wordt inzicht gegeven in de Kernindicator Sportaccommodaties en wordt gekeken naar het aanbod aan sportaccommodaties voor mensen met een beperking. Tot slot wordt er een overzicht gegeven van het gebruik van sportaccommodaties voor- tijdens en na de coronapandemie en de tevredenheid over sportaccommodaties in Nederland in vergelijking met andere landen in de Europese Unie.

2.1 Database SportAanbod (DSA)

In de Database SportAanbod (DSA) worden gegevens van sportaccommodaties en de bijbehorende voorzieningen geregistreerd. In totaal staan er 20.968 sportaccommodaties in de DSA (peildatum: 1 oktober 2022). In tabel 2.1 is voor de grootste sporten uitgesplitst hoeveel voorzieningen er in de DSA staan opgenomen. Bij voetbal- en hockeyvelden zijn in de aantallen ook velden meegenomen die niet binnen de standaardafmetingen van een volwaardig veld vallen, zoals een trainingsveld. Bij zwembaden gaat het om zwembaden met één of meerdere bassins die in eigendom zijn van- of gesubsidieerd worden door een gemeente.

Tabel 2.1 Sportvoorzieningen opgenomen in de DSA, oktober 2022 (in aantallen)

Voorziening	Aantal
Outdoor tennisbanen	11.666
Voetbalvelden	8.622
Gymzalen	4.589
Fitnessvoorzieningen	2.757
Sporthallen	1.560
Hockeyvelden	1.030
Sportzalen	723
Zwembaden	393
Atletiekbanen	204

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 1 oktober 2022.

De DSA biedt hiermee een nagenoeg compleet overzicht van de sportaccommodaties en de daar aanwezige voorzieningen in Nederland. Het aantal voorzieningen opgenomen in de DSA is op 1 oktober 2022 iets lager dan het was op 1 oktober 2021. Naast dat sportaccommodaties of de daar bijbehorende voorzieningen soms worden gesloopt of voor een ander doel worden gebruikt, is de DSA nog altijd in ontwikkeling (zie later in deze paragraaf). Zo zijn er aantallen velden en banen gecorrigeerd als deze niet bleken te kloppen met het huidige aantal. Deze ontwikkelingen zorgen er voor dat de DSA een steeds accurater beeld geeft van de sportvoorzieningen en accommodaties in Nederland.

Exports uit de DSA

De DSA is een opendatabron. Sinds begin 2022 is het mogelijk om via het DSA-dataportaal (https://dsa-portaal.mulierinstituut.nl) de inhoud van de DSA te bekijken en zelf exports (in Excel) te maken. Hiervoor moet eenmalig een gebruikersnaam en wachtwoord worden aangemaakt. Op het DSA-portaal worden alleen de gegevens getoond en geëxporteerd die openbaar zijn (naam, adres, type, aantal indoor voorzieningen, aantal outdoor voorzieningen).

Tot begin juli konden geïnteresseerden een mail naar ams@mulierinstituut.nl sturen om data aan te vragen, waarna werd doorverwezen naar het DSA-portaal. Vanaf juli is op de website van het Mulier Instituut een directe link naar het DSA-portaal opgenomen (https://www.mulierinstituut.nl/producten-diensten/dataverzameling/database-sportaanbod/). Dit heeft geleid tot een flinke toename in het aantal geregistreerde gebruikers. In de periode januari tot juli hebben 19 gebruikers zich geregistreerd. In de periode juli tot november hebben echter 59 gebruikers zich geregistreerd. Deze gebruikers hebben in 2022 (peildatum 8 november) 177 exports gemaakt.

Ontwikkelingen in de DSA

Uitbreiding API

Met de initiële Application Programming Interface (API) konden computerprogramma's data uit de DSA halen, zodat gebruikers bijvoorbeeld automatisch een lijst met accommodaties, adressen en voorzieningen konden exporteren. Met het oog op de samenwerkingen met onder andere Ongehinderd, Uniek Sporten en Sportkeur werd het belangrijk om het ook mogelijk te maken om data te kunnen wijzigen of toe te voegen via de API. In 2022 is de API daarom doorontwikkeld en zijn meerdere functies toegevoegd. Zo is het mogelijk geworden om verschillende typen data te updaten, toe te voegen en te verwijderen.
Voorbeelden die nu mogelijk zijn via de API zijn het toevoegen van voorzieningen aan een bestaande accommodatie, het toevoegen van losse accommodaties met voorzieningen en het toevoegen van een accommodatie aan een sportcomplex. Hiervoor is een nieuw gebruikerstype aangemaakt, de API-user, met bijbehorende permissies om de vernieuwde API te kunnen gebruiken. Voor alle nieuwe functies zijn automatische testen geschreven. Ook is de nieuwe functionaliteit eerst handmatig getest op testniveau (staging-niveau) en daarna op een back-up van de DSA, voordat het definitief naar productie is overgezet. Dit alles om de hoogste betrouwbaarheid te garanderen.
De API kan niet alleen in samenwerkingen worden ingezet, maar wordt ook voor het bijhouden van de DSA zelf gebruikt. Zo zijn nieuwe eigendom- en exploitatiedata en zwembaddata met behulp van de API toegevoegd.

Opslaan geschiedenis

Omdat de DSA alleen een momentopname van alle sportaccommodaties bevat, kan er tot nu toe geen data geanalyseerd worden over accommodaties en voorzieningen in het verleden. Om dit mogelijk te maken is in 2022 gestart met het mogelijk maken van het opslaan van geschiedenis. Deze functionaliteit zorgt ervoor dat als iemand iets toevoegt of verandert aan de DSA (via het portaal of met de API) het gehele object (sportcomplex, accommodatie(s) en voorzienig(en) worden opgeslagen. Omdat in de DSA ook niet openbare gegevens staan, zoals eigendom en exploitatie, zijn deze mutatiegegevens alleen zichtbaar in het portaal voor de administrators van de DSA. Op aanvraag kan een geredigeerde versie bekeken worden door externe en interne gebruikers, en kan er een overzicht gemaakt worden van alle wijzigingen en toevoegingen die gedaan zijn in een bepaalde tijdsperiode. De functionaliteit bevindt zich nog in de testfase (november 2022).

Flexibele eigenschappen

In 2022 is de functionaliteit 'flexprops' aan de DSA toegevoegd. Met deze functionaliteit is het mogelijk om flexibele eigenschappen aan typen voorzieningen toe te voegen. Zo is het mogelijk dat voor bassins van zwembaden de watertemperatuur als eigenschap in de DSA wordt opgenomen, terwijl dit kenmerk niet voor andere voorzieningtypen beschikbaar is.

DSA-schouwen

Binnen de samenwerking met Sportkeur is een applicatie genaamd 'CHEPP' zodanig aangepast, dat deze voor het schouwen van sportaccommodaties kan worden gebruikt. De applicatie is zowel inhoudelijk als qua gebruiksvriendelijkheid getest bij een sportpark met verschillende voorzieningtypen (o.a. sporthallen, voetbalvelden, tennisbanen, kleedkamers). Op basis van deze ervaringen is de app verder aangepast en zijn de te schouwen kenmerken toegevoegd. De verbinding tussen CHEPP en de DSA is tot stand gebracht (zowel vanuit de DSA naar CHEPP als vice versa). In 2023 zullen de eerste schouwen in het veld plaatsvinden.

Datavalidatie
Op het terrein van datavalidatie is in 2022 verder gewerkt aan automatische beelddetectie om zo typen sportvelden beter te kunnen detecteren. Automatische beelddetectie is ook ingezet om zonnepanelen bij sportlocaties beter te kunnen vaststellen. Hierbij wordt actief de samenwerking gezocht met andere organisaties die ook bezig zijn met automatische beelddetectie om het eigen algoritme te kunnen verbeteren. Een voorbeeld hiervan zijn de gesprekken met de UEFA over de werking van hun 'pitch mapping' project.

Internationale kennisuitwisseling
Bij het verder ontwikkelen van de DSA en kennis over het landschap van sportaccommodaties is ook gekeken naar databases in andere landen. De uitwisseling van expertise binnen de expertgroep van accommodatiedatabases heeft in 2022 een vervolg gekregen. Naast contacten met specifieke landen over functionaliteiten van hun database is kennis uitgewisseld tijdens bijeenkomsten, zoals recentelijk tijdens de bijeenkomst 'Sustainable and accessible sport infrastructure' in Praag onder het voorzitterschap van de Europese Commissie. Het Mulier Instituut heeft verder in samenwerking met de Raad van Europa drie bijeenkomsten georganiseerd/gepland over verschillende beleidsrelevante aspecten van sportaccommodaties: (1) veranderingen in accommodatiegebruik als gevolg van coronamaatregelen en implicaties hiervan voor de exploitatie van sportaccommodaties; (2) verduurzaming van sportaccommodaties en van de sportsector; (3) financieringsvraagstukken van sportaccommodaties. De eerste twee bijeenkomsten zijn geweest (zie voor meer informatie: Mapping of Sports Facilities (coe.int)), waar de derde bijeenkomst plaatsvindt op 13 december 2022. Deze samenwerking met de Raad van Europa krijgt een vervolg in 2023 waarin onder andere een bijeenkomst volgt over de toegankelijkheid van sportaccommodaties. Dit sluit goed aan op de beleidsaandacht voor kansengelijkheid in Nederland.

2.2 Kernindicator Sportaccommodaties

Het totale aanbod in het sportaccommodatielandschap weer te geven wordt de Kernindicator Sportaccommodaties gebruikt. Deze kernindicator meet het sportvoorzieningenniveau als dichtheid van sportaccommodaties per 10.000 inwoners. De berekening neemt alleen permanente 'doesportaccommodaties' mee. Dat zijn reguliere accommodaties voor actieve sportbeoefening voor amateurs. 'Kijksportaccommodaties' zoals voetbalstadions en accommodaties met voorzieningen voor internationale topwedstrijden zijn uitgesloten. Daarnaast zijn speelvoorzieningen en andere sport- en beweegvoorzieningen in de openbare ruimte (bv. Routes en outdoor fitnessvoorzieningen) ook uitgesloten. De voorzieningen voor sporten en bewegen in de openbare ruimte worden wel meegenomen in de Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving, hier wordt in paragraaf 5.2 dieper op in gegaan. De ontwikkeling van bovenstaande kernindicatoren gerelateerd aan sporten beweegruimte is een sprekend voorbeeld van hoe op basis van gegevens uit de DSA beleidsondersteunende informatie wordt ontwikkeld.

Om de dichtheid van sportaccommodaties te kunnen bepalen wordt rekening gehouden met de diversiteit (hoeveel sporten kan een accommodatie herbergen) en de capaciteit (zoals het speeloppervlak) van de accommodatie. De methodiek achter het bepalen van de diversiteit en capaciteit van een sportaccommodatie en de berekening en monitorfunctie van de Kernindicator Sportaccommodaties staan

beschreven in het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019 (Hoekman et al., 2019). In deze paragraaf worden de uitkomsten van de kernindicator van 2022 gepresenteerd.

Net als 2020 en 2021 is de score voor Nederland op de Kernindicator Sportaccommodaties 21,5. Regionaal zijn er wel verschillen te zien in de scores van 2022 ten opzicht van 2021, maar gemiddeld in Nederland is de score gelijk gebleven. Verschillen kunnen ook (gedeeltelijk) veroorzaakt worden door uitgebreidere registratie in de DSA en validatie van de data.

Er zijn grote verschillen te zien tussen de kernindicatorscores van de verschillende VSG-regio's (figuur 2.1). In VSG-regio Fryslân is de score van de Kernindicator Sportaccommodaties het hoogst (29,4). In regio Amsterdam is de score het laagst (15,2). Dit is gelijk aan 2021. Bij enkele regio's zijn grotere verschillen te zien. Zo is de kernindicatorscore van regio Groningen is ten opzichte van 2021 flink toegenomen, waar de score in 2021 nog 25,7 was is deze in 2022 28,1. De score van regio Noord Oost Brabant is juist afgenomen van 25,5 in 2021 naar 21,3 in 2022.

Figuur 2.1 Kernindicator Sportaccommodaties naar VSG-regio in 2022

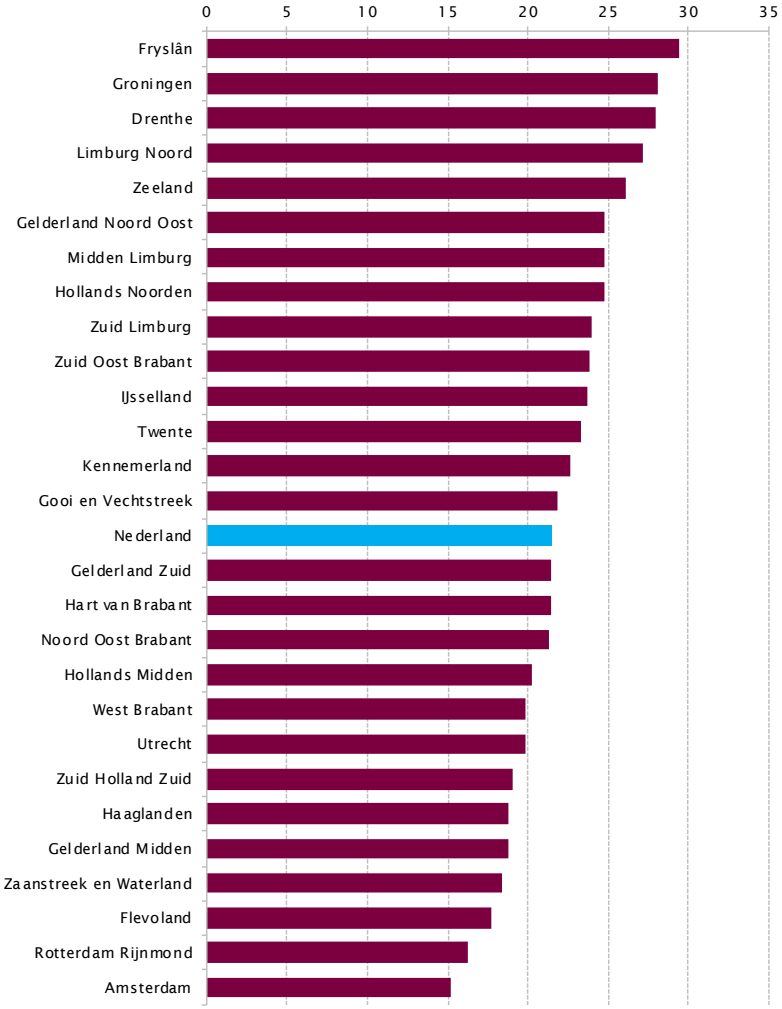

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Sportaccommodaties, 2022.

Over het algemeen geldt dat de score op de kernindicator afneemt naarmate de gemeentestedelijkheid (figuur 2.2) of gemeente-omvang (figuur 2.3) toeneemt. Dit komt overeen met eerder onderzoek van Hoekman (2013) waarin wordt geconstateerd dat plattelandsgebieden relatief over meer sportvoorzieningen beschikken dan stedelijke gebieden. In 2021 was te zien dat de verschillen tussen de verschillende regio's afnamen. Dit werd verklaard door uitbreiding in stedelijke gebieden om tekorten aan voorzieningen op te lossen, in combinatie met afname in plattelandsgebieden omdat er door fusies van verenigingen minder accommodaties in gebruik zijn. In 2022 is de afname van verschillen in minder sterke mate te zien.

Figuur 2.2 Kernindicator Sportaccommodaties naar gemeentestedelijkheid in 2022

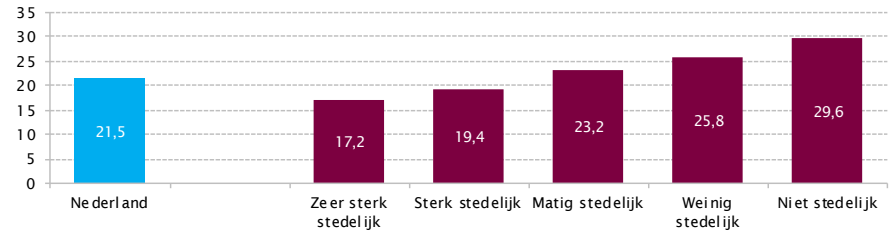

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Sportaccommodaties, 2022.

Figuur 2.3 Kernindicator Sportaccommodaties naar gemeenteomvang in 2022

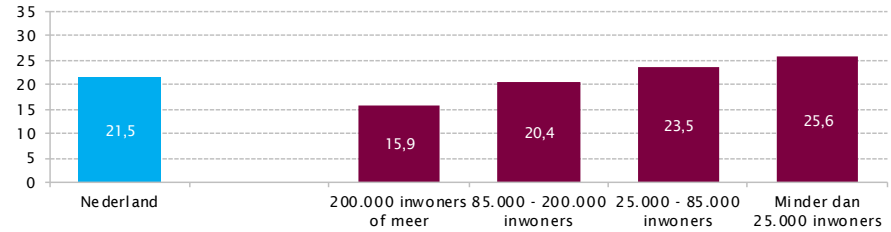

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Sportaccommodaties, 2022.

Krimp- en anticipeergebieden hebben gemiddeld een hogere score op de Kernindicator Sportaccommodaties dan de rest van Nederland (figuur 2.4). Deze gebieden zijn voornamelijk niet-stedelijke gebieden met een kleinere bevolkingsomvang en een vergrijzende bevolking. Ondanks dat in deze gebieden het aantal inwoners afneemt, blijft een (groot) deel van de sportaccommodaties bestaan om een basis aan sportinfrastructuur in stand te houden. De kernindicatorscores voor krimp- en anticipeerregio's zijn gelijk beleven sinds 2021.

Figuur 2.4 Kernindicator Sportaccommodaties naar krimpstatus in 2022

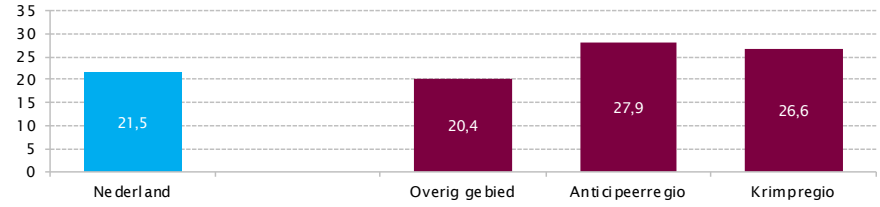

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Sportaccommodaties, 2022.

Al met al kan er uit de kernindicatorscores worden geconcludeerd dat er grote verschillen bestaan tussen regio's, wat overeenkomt met resultaten uit eerdere jaren. Een groot deel van de verschillen kan worden verklaard door specifieke eigenschappen van de regio's, zoals stedelijkheid en bevolkingsdichtheid.

2.3 Sportaccommodaties voor mensen met een beperking

Voor mensen met een beperking is het niet altijd mogelijk om gebruik te maken van het reguliere aanbod aan sportaccommodaties. Afhankelijk van het type beperking zijn er bepaalde aanpassingen nodig om sporten voor iemand mogelijk te maken. De stichting Uniek Sporten werkt met regionale verbanden samen om het sportaanbod voor mensen met een beperking te bevorderen.

Van 325 gemeenten is het sportaanbod inzichtelijk. In totaal kunnen er in deze 325 gemeenten 7.226 sporten beoefend worden door mensen met een beperking (tabel 2.2 en tabel 2.3). Het is hierbij belangrijk om te weten dat het gaat om het sportaanbod en niet om sportaccommodaties. Als op één locatie meerdere sporten beoefend kunnen worden door mensen met een beperking, dan wordt deze locatie meerdere keren meegenomen in het aanbod. Daarnaast zegt een aantal niets over de frequentie van het aanbod, als een sport er één keer per week voor één uur wordt aangeboden dan telt dit evenveel mee als meerdere keren per week, meerdere uren per dag.

Het sportaanbod is het grootst voor mensen met een chronische aandoening, 62 procent van het sportaanbod voor mensen met een beperking (via Uniek Sporten) kan worden beoefend door mensen met een chronische beperking (figuur 2.2). Het sportaanbod is het kleinst voor mensen met een visuele beperking (24%) en mensen met een meervoudige beperking (23%).

Tabel 2.2 Sportaanbod via Uniek Sporten voor mensen met een beperking, per type beperking (in aantallen en procenten)

Type beperking	Aanbod	Percentage van aanbod
Chronische aandoening	4.461	62%
Lichamelijk	4.349	60%
Verstandelijk	3.663	51%
Autisme Spectrum Stoornis	3.211	44%
Niet aangeboren hersenletsel	2.658	37%
Gedragsproblematiek	2.427	34%
Auditief (doof/slechthorend)	2.303	32%
Psychisch	2.098	29%
Visueel (blind/slechtziend)	1.768	24%
Meervoudig	1.674	23%
Totaal	**7.226**	**100%**

Toelichting: Het betreft hier sportaanbod. Als in één sportaccommodatie meerdere sporten kunnen worden beoefend door mensen met een beperking, dan wordt deze sportaccommodatie meerdere keren meegeteld. Bron: Uniek Sporten, sportaanbod voor mensen met een beperking, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Niet elk sportaanbod is toegankelijk voor alle leeftijden. Het meeste sportaanbod voor mensen met een beperking (via Uniek Sporten) is toegankelijk voor volwassenen (76%, figuur 2.3). Minder dan de helft van het aanbod (43%) is toegankelijk voor kinderen.

Tabel 2.3 Sportaanbod via Uniek Sporten voor mensen met een beperking, per leeftijdscategorie (in aantallen en procenten)

Leeftijdscategorie	Aanbod	Percentage van aanbod
Kinderen	3.113	43%
Jongeren	4.467	62%
Volwassenen	5.478	76%
Senioren	4.827	67%
Totaal	**7.226**	**100%**

Toelichting: Het betreft hier sportaanbod. Als in één sportaccommodatie meerdere sporten kunnen worden beoefend door mensen met een beperking, dan wordt deze sportaccommodatie meerdere keren meegeteld.
Bron: Uniek Sporten, sportaanbod voor mensen met een beperking, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Naast Uniek Sporten is ook de website en app 'Ongehinderd' ontwikkeld. Ongehinderd biedt inzicht in de toegankelijkheid van publieke locaties. Deze locaties kunnen worden beoordeeld door zowel gebruikers als een Inspecteur Toegankelijkheid, om de toegankelijkheid van de locaties in de werkelijkheid te toetsen. In de database van Ongehinderd zijn 1045 sportlocaties opgenomen. Hiervan zijn ongeveer 300 locaties beoordeeld door gebruikers van Ongehinderd en 900 door een Inspecteur Toegankelijkheid. Het is mogelijk dat één locatie door zowel een gebruiker als een inspecteur wordt beoordeeld, het is dus niet het geval dat in totaal 1.200 locaties zijn beoordeeld.

2.4 Gebruik van en tevredenheid over sportinfrastructuur

Gebruik sportaccommodaties voor- tijdens en na de coronapandemie

Het gebruik van sportaccommodaties is in de afgelopen jaren gemeten in de Vrijetijdsomnibus (VTO) van CBS en SCP. De uitkomsten hiervan zijn gepresenteerd in figuur 2.5. Hierin is een ontwikkeling in accommodatiegebruik te zien met minder gebruik van buitensportaccommodaties en met uitzondering van 2018 een afname in gebruik van binnensportaccommodaties. Het gebruik van de openbare ruimte neemt daarentegen toe. In 2020 is een meting uitgevoerd waarin het effect van de coronamaatregelen goed zichtbaar is.

Figuur 2.5 Beoefening van sportactiviteiten naar locatie volgens de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder in de periode 2012-2020 (in procenten)

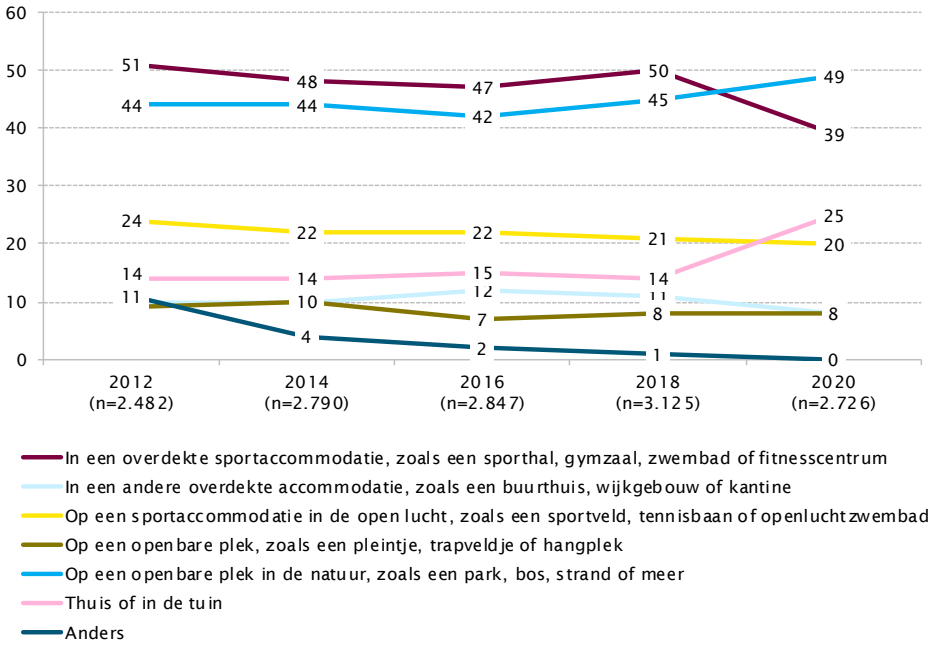

Bron: SCP/CBS (VTO), 2012-2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Niet alleen bovenstaande figuur laat zien dat de coronapandemie van grote invloed is geweest op het sportgedrag in Nederland. Andere onderzoeken hebben ook aangetoond dat de sportdeelname is afgenomen tijdens de coronapandemie en dat het accommodatiegebruik is veranderd (NOC*NSF, 2021; Grubben et al., 2022; Grubben & Hoekman, 2021). Beperkende maatregelen tijdens de coronapandemie golden voornamelijk voor de binnensportaccommodaties. Hierdoor is het gebruik van deze accommodaties tijdens de coronapandemie flink afgenomen (zie figuur 2.5). De openbare ruimte en thuis dienden in deze tijd als alternatief.

Om te achterhalen in hoeverre deze veranderingen structureel van aard zijn is vanuit de Radboud Universiteit onderzoek gedaan door middel van het panel van Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences (LISS-panel) (Grubben & Hoekman, 2022; zie figuur 2.6). Hieruit blijkt dat het gebruik van binnensportaccommodaties na de pandemie weer is toegenomen, maar niet terug is gekomen op het niveau van voor de coronapandemie. Er wordt na de coronapandemie ook minder gesport in buitensportaccommodaties dan voor de pandemie het geval was. Wel wordt er na de coronapandemie juist meer in de openbare ruimte gesport en in de thuissituatie dan voor de pandemie.

Figuur 2.6 Percentage sporters dat voor (n=1.124), tijdens (n=900) en na (1.050) de coronapandemie gebruik maakt van verschillende typen sportaccommodaties (in procenten)

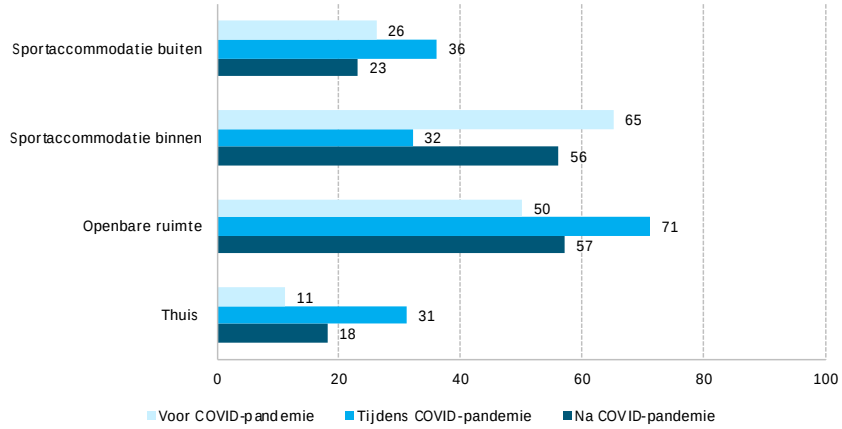

Bron: Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences (LISS), 2021 & 2022. Bewerking: Radboud Universiteit.

Tevredenheid sportinfrastructuur

In vergelijking met andere lidstaten van de Europese Unie (EU) zijn Nederlanders het meest tevreden over mogelijkheden tot fysieke activiteit in hun woonomgeving. Dit blijkt uit gegevens van de Eurobarometer 525 (Europese Unie, 2022). In de Eurobarometer is in april en mei 2022 een vragenlijst afgenomen over sport en lichaamsbeweging binnen de 27 lidstaten van de EU. De vragenlijst is in totaal onder 26.580 personen afgenomen uit verschillende sociale en demografische categorieën, hieronder waren 1.033 personen Nederlands.

Drie kwart van de inwoners van de EU is tevreden over de mogelijkheden tot fysieke activiteit in de woonomgeving (76%, figuur 2.7). Van alle lidstaten zijn ze in Nederland het meest tevreden over de mogelijkheden voor fysieke activiteit in de woonomgeving. In Nederland is 91 procent hier namelijk tevreden over.

Figuur 2.7 Mate waarin inwoners uit de lidstaten van de EU (n=26.578) en Nederland (n=1.033) het eens zijn dat de woonomgeving veel mogelijkheden biedt tot fysieke activiteit (in procenten)

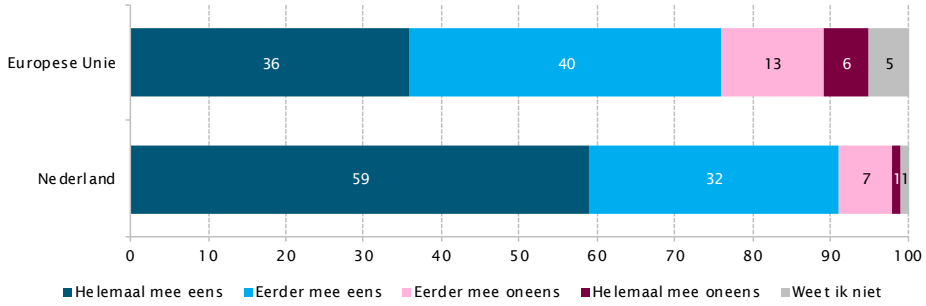

Bron: Europese Unie, Eurobarometer 525, 2022.

Weer in vergelijking met alle lidstaten van de EU zijn Nederlanders ook het meest tevreden over de mogelijkheden die lokale sportverenigingen en andere lokale aanbieders bieden om fysiek actief te zijn. In Nederland is 91 procent van de inwoners hier tevreden over (figuur 2.8). Gemiddeld in de EU is 72 procent hier tevreden over.

Figuur 2.8 Mate waarin inwoners uit de lidstaten van de EU (n=26.578) en Nederland (n=1.033) het eens zijn dat lokale sportverenigingen en andere lokale aanbieders veel mogelijkheden bieden om fysiek actief te zijn (in procenten)

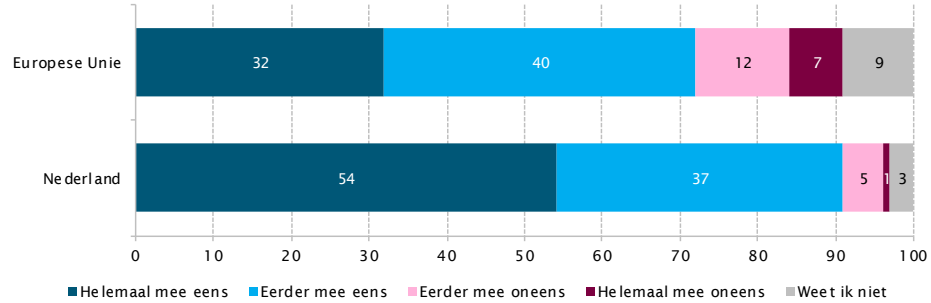

Bron: Europese Unie, Eurobarometer 525, 2022.

In Nederland zijn drie op de tien inwoners van mening dat de lokale autoriteiten niet genoeg doen voor inwoners in relatie tot fysieke activiteit (30%, figuur 2.9). Zes op de tien inwoners vindt juist dat lokale autoriteiten zich hier wel voldoende voor inzetten (60%). Nederlanders zijn meer tevreden over de mate waarin de lokale autoriteiten zich inzetten voor fysieke activiteit dan over de hele EU gezien. Over de hele EU gezien vindt 42 procent dat lokale autoriteiten niet genoeg doen voor inwoners in relatie tot fysieke activiteit. Er zijn drie landen die beter scoren dan Nederland op dit punt. In Duitsland (27%), Estland (27%) en Finland (20%) is het aandeel inwoners dat vindt dat de lokale autoriteiten zich niet genoeg inzetten voor fysieke activiteit lager.

Figuur 2.9 Mate waarin inwoners uit de lidstaten van de EU (n=26.578) en Nederland (n=1.033) het eens zijn dat lokale autoriteiten zich niet voldoende inzetten voor inwoners in relatie tot fysieke activiteit (in procenten)

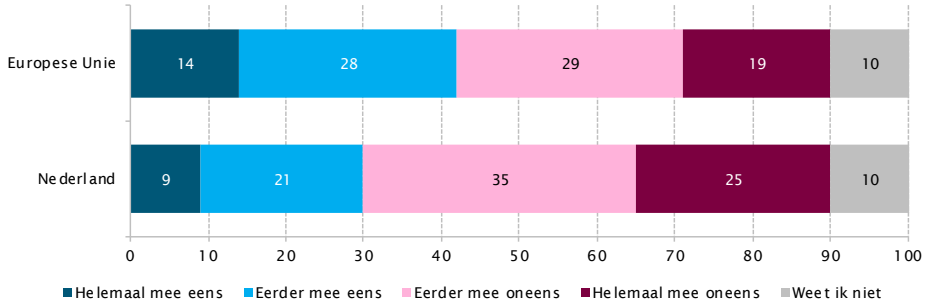

Bron: Europese Unie, Eurobarometer 525, 2022.

3. Duurzaamheid

Merle Schots, Chris Dalhuisen & Laura van der Meijde

In het verlengde van de klimaatafspraken uit Parijs heeft de sportsector in Nederland het doel om haar Co2 uitstoot met 50% verminderd te hebben in 2030, en met 95% in 2050. Met behulp van middelen zoals de Routekaart Verduurzaming Sport, BOSA subsidies, en duurzame innovatie challenges is de sportsector bezig om dit doel te halen. Daar tegenover staat de sportsector momenteel onder een groeiende financiële druk, mede door stijgende energieprijzen en krapte op de arbeidsmarkt. Voor de komende winter betekent dit voor veel kunstijsbanen en zwembaden dat sluiting dreigt bij het afsluiten van nieuwe energiecontracten (KNSB, 2022).

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de ontwikkelingen in het Nederlandse sportlandschap op het gebied van duurzaamheid. Eerst zal worden ingegaan op het energieverbruik van de sportinfrastructuur, gevolgd door energielabels, duurzame energieopwekking, maatregelen getroffen door verenigingen en gemeenten, de transitie naar circulair grondstoffen gebruik, voortgang van het milieuvriendelijk beheer van grassportvelden en tot slot werpen we een blik op internationale ontwikkelingen.

3.1 Energieverbruik

Door middel van CBS gegevens valt een vergelijking te maken in de energielevering naar sportaccommodaties uit de Database SportAanbod. Deze gegevens tonen de jaarlijkse gas- en elektriciteitslevering naar de ruim 10.000 sportaccommodaties die geïdentificeerd zijn bij de meting van 2018. Hierna zal ingegaan worden op de jaarlijkse ontwikkelingen in energieverbruik, en het verbruik per type sportaccommodatie.

De levering van energie naar sportaccommodaties tussen 2018 en 2021 is te zien in tabel 3.1. Hieruit valt een sterke vermindering van zowel de totale gas- als elektriciteitslevering, tussen de jaartallen staat het procentuele verschil aangegeven. Eveneens is de gemiddelde gas- en elektriciteitslevering per accommodatie gestaag afgenomen. Alleen tussen 2020 en 2021 groeide de totale gaslevering en de gaslevering per accommodatie.
De exacte oorzaak voor deze afwijking van de trend is onduidelijk, maar het is mogelijk beïnvloed door de maatregelen tijdens de coronacrisis die verschillend gebruik toelieten van sportaccommodaties. In welke mate de afname in energielevering aan sportaccommodaties is te danken aan de duurzaamheidsmaatregelen is momenteel niet te bepalen. Het zal nodig blijven om de ontwikkelingen in energielevering te blijven volgen.

Tabel 3.1 Ontwikkeling totale energieleveringen sportaccommodaties in 2018, 2019, 2020 en 2021

	2018		2019		2020		2021	2018 -> 2021
Aantal accommodaties*	10.530	-1% ->	1.0471	0% ->	1.0426	-1% ->	10.331	-2%
Totaal oppervlak accommodaties (x 1000 m2)	7083	-1% ->	7.028	0% ->	7.003	-1% ->	6.947	-2%
Totaal gaslevering (x 1000 m3)	17.8235	-5% ->	16.8481	-14% ->	144848	+5% ->	15.2554	-14%
Gemiddelde gaslevering per accommodatie (x 1000 m3)	17	-6% ->	16	-13% ->	14	+7% ->	15	-12%
Totale elektriciteitslevering (x 1000 kWh)	98.2757	-4% ->	94.2758	-15% ->	80.2733	-6% ->	75.5562	-23%
Gemiddelde elektriciteitslevering per accommodatie (x 1000 kWh)	93	-3% ->	90	-14% ->	77	-5% ->	73	-22%

*Het gaat hier om sportaccommodaties geïdentificeerd in 2018, gecorrigeerd voor leegstand/sloop in het desbetreffende jaar. Nieuwe sportaccommodaties zijn niet meegenomen.
Bron: Centraal Bureau van de Statistiek, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

De gaslevering per m2 gebruiksoppervlakte voor binnensportaccommodaties is ook afgenomen in de periode 2018 tot 2021, en in veel gevallen toegenomen tussen 2020 en 2021 zoals te zien in tabel 3.2. De uitzonderingen op deze trend zijn de zwembaden met alleen binnenbaden en biljard/bowl accommodaties, hier is de gaslevering in 2021 gedaald met ruim 10 procent. Verder is de gaslevering naar binnen accommodaties voor paardensport als enige type toegenomen over de gemeten periode. In figuur 3.1 zijn deze ontwikkelingen afgebeeld op een visuele manier. De reden voor de toename die vaak te zien is tussen 2020 en 2021 is niet zeker, maar kan onder andere het gevolg zijn van de corona maatregelen die meer ruimte gaven om gebruik te maken van binnensportaccommodaties in 2021 dan in 2020.

Tabel 3.2 Gaslevering in m3 per m2 gebruiksoppervlakte van zaalsporten en zwembaden in 2018, 2019, 2020 en 2021

Type accommodatie	2018		2019		2020		2021	2018 -> 2021
Biljart/bowlen	9,4	-7,45% ->	8,7	-12,64% ->	7,6	-10,53% ->	6,8	-27,66%
Fitness	7,3	-1,37% ->	7,2	-6,94% ->	6,7	+4,48% ->	7	-4,11%
Zwembad alleen binnenbaden	41	-2,68% ->	39,9	-3,26% ->	38,6	-11,66% ->	34,1	-16,83%
Paardensport binnen	10,1	-5,94% ->	9,5	-1,05% ->	9,4	+11,70% ->	10,5	+3,96%
Zaalsport	11,7	-3,42% ->	11,3	-7,96% ->	10,4	+7,69% ->	11,2	-4,27%
Zaal- en overige sporten	7,8	-2,56% ->	7,6	-14,47% ->	6,5	0,00% ->	6,5	-16,67%
Zaalsport en zwembad	25,5	+0,78% ->	25,7	-14,40% ->	22	+5,00% ->	23,1	-9,41%

Bron: Centraal Bureau van de Statistiek, 2022.

Figuur 3.1 Gaslevering in m3 per m2 gebruiksoppervlakte van zaalsporten en zwembaden in 2018, 2019, 2020 en 2021

Met opmerkingen [RH1]: Biljart ipv biljard.

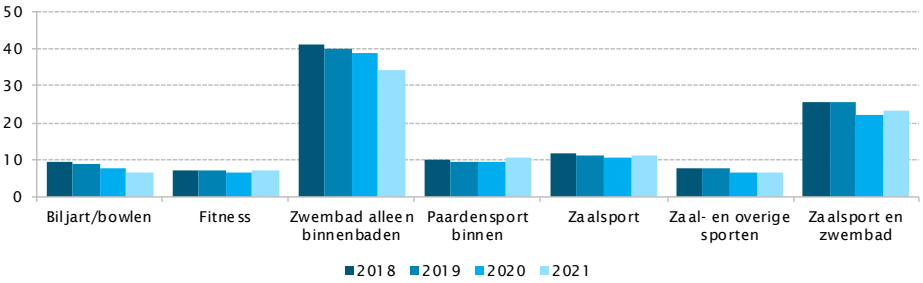

Bron: Centraal Bureau van de Statistiek, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Het verloop van de elektriciteitslevering in kWh per m2 gebruiksoppervlakte tussen 2018 en 2021 toont een constantere dalende trend onder de binnensportaccommodaties. In tabel 3.3 en figuur 3.2 zijn de sterkste dalingen te zien in de jaren dat sportdeelname beperkt was door het corona-virus. In de periode voor de corona maatregelen zijn zowel stijgingen als dalingen in elektriciteitslevering te zien bij de verschillende type accommodaties. Het is niet duidelijk waarom de elektriciteitslevering bleef dalen tussen 2020 en 2021 terwijl de gaslevering in veel gevallen steeg diezelfde periode.

Tabel 3.3 Elektriciteitslevering in kWh per m2 gebruiksoppervlakte van zaalsporten en zwembaden in 2018, 2019, 2020 en 2021

Type accommodatie	2018		2019		2020		2021	2018 -> 2021
Biljard/bowlen	76	-3,95% ->	73	-15,07% ->	62	-20,97% ->	49	-35,53%
Fitness	47	0,00%	47	-12,77% ->	41	-12,20% ->	36	-23,40%
Zwembad alleen binnenbaden	147	+3,40%	152	-12,50% ->	133	-7,52% ->	123	-16,33%
Paardensport binnen	40	+7,50%	43	0,00%	43	0,00%	43	+7,50%
Zaalsport	24	0,00%	24	-12,50% ->	21	-14,29% ->	18	-25,00%
Zaal- en overige sporten	42	-2,38% ->	41	-17,07% ->	34	-14,71% ->	29	-30,95%
Zaalsport en zwembad	110	-1,82% ->	108	-18,52% ->	88	-6,82% ->	82	-25,45%

Bron: Centraal Bureau van de Statistiek, 2022.

Figuur 3.2 Elektriciteitslevering in kWh per m2 gebruiksoppervlakte van zaalsporten en zwembaden in 2018, 2019, 2020 en 2021

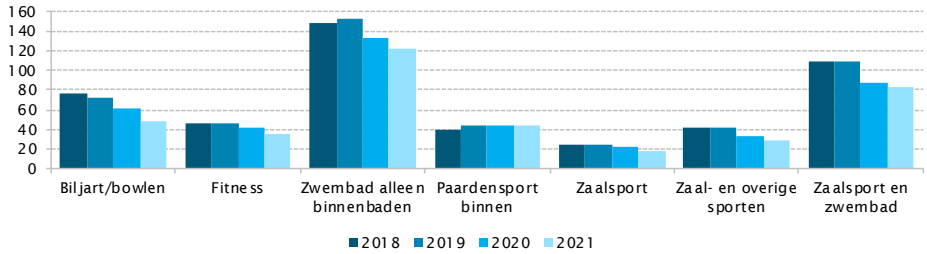

Bron: Centraal Bureau van de Statistiek, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

De sterkste daling tussen 2018 en 2021 in elektriciteits- en gaslevering per m2 oppervlakte in binnensportaccommodaties heeft plaatsgevonden onder biljard/bowl accommodaties. Elektriciteitslevering is hier met 27,7 procent afgenomen, van 9,4 naar 6,8 kWh per m2. De gaslevering is hier met 35,5 procent afgenomen, van 76 naar 49 m3 per m2.

In absolute zin zijn zwembaden de grootste verbruikers van zowel elektriciteit als gas per m2. Sinds 2018 is in dit type accommodatie 16,8 procent minder elektriciteit gebruikt, wat neerkomt op 34,1 kWh in plaats van 41 kWh per m2. Het gasverbruik is met 16,3 procent gedaald, waardoor zwembad accommodaties nu 123 in plaats van 147 m3 per m2 gebruiken.

Het merendeel van de krimp in elektriciteit en gaslevering tussen 2018 en 2021 ligt waarschijnlijk aan de coronamaatregelen die in 2020 en 2021 het gebruik beperkte van de sportaccommodaties. Desalniettemin is in Tabel 3.2 ook een afname in energielevering te zien tussen 2018 en 2019, dus ook andere factoren zijn van invloed.

Energieverbruik bij bedrijven in de sport- en recreatiesector

Bedrijven in de sport- en recreatiesector zijn in September 2022 gevraagd naar de vorderingen, maatregelen, en belemmeringen op het gebied van duurzaamheid via de conjunctuur enquête (COEN) van het CBS. De resultaten tonen dat 14 procent van de bedrijven zich geheel of in grote mate duurzaam beschouwt, 43 procent geeft dat de bedrijfsvoering in kleine mate of nauwelijks duurzame is en nog 43 procent positioneert zich in het midden. Verder hebben zeven op de tien bedrijven het afgelopen jaar duurzaamheidsmaatregelen genomen, de meerderheid hiervan is op het gebied van energie. Bij de verduurzaming ervaart slechts 19% geen belemmeringen, veel bedrijven voelen zich vooral belemmerd door een tekort aan financiële middelen (33 procent) of een afhankelijkheid van derden (22 procent).

3.2 Energielabels

In het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2021 (Hoekman, et al., 2021) is een overzicht gegeven van de energielabels van sportaccommodaties. Op dat moment was het mogelijk om van 288 sportaccommodaties het energielabel te bepalen. Dit werd gedaan door beschikbare data van energielabels van gebouwen te koppelen aan de DSA met behulp van de BAG-gegevens. Dit jaar is dezelfde analyse nogmaals uitgevoerd. Waar in 2021 288 sportaccommodaties aan een energielabel gekoppeld konden worden, is in 2022 van 550 sportaccommodaties een energielabel beschikbaar (figuur 3.3). Er is geen onderscheid gemaakt tussen het type sportaccommodaties, een label kan dus horen bij een voetbalaccommodatie maar ook bij een zwembad. Hierdoor kan het verschil in energieverbruik tussen de labels sterk verschillen.

Figuur 3.3 Energielabels van sportaccommodaties in 2022 (in aantallen, n=550)

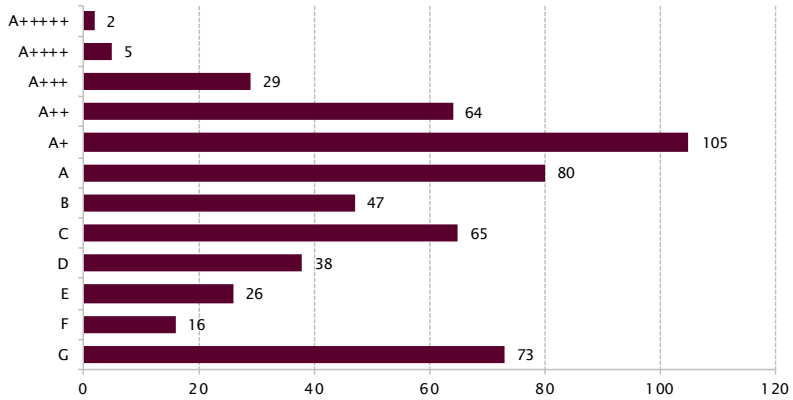

Bron: EP-online, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Hoewel er in 2022 van meer sportaccommodaties een energielabel bekend is dan in 2021, zijn er beperkt verschillen te zien in de verdeling tussen de energielabels (figuur 3.4). Wat opvalt is dat het aandeel sportaccommodaties met een C, D, E, F of G label is toegenomen. Dit roept vragen op over wat de aanleiding is geweest dat voor deze sportaccommodaties nu een label beschikbaar zijn. Het is minder aannemelijk dat dit het gevolg is van doorgevoerde duurzaamheidsmaatregelen, omdat dan een beter energielabel te verwachten is. Wanneer in lijn met bijvoorbeeld de kantoorgebouwen ook van sportvastgoed wordt verwacht dat deze minimaal een C-label hebben dan vraagt dit om (verdere) verduurzaming van een deel van het sportvastgoed.

Figuur 3.4 Verdeling energielabels in 2021 (n=228) en 2022 (n=550) (percentage energielabels)

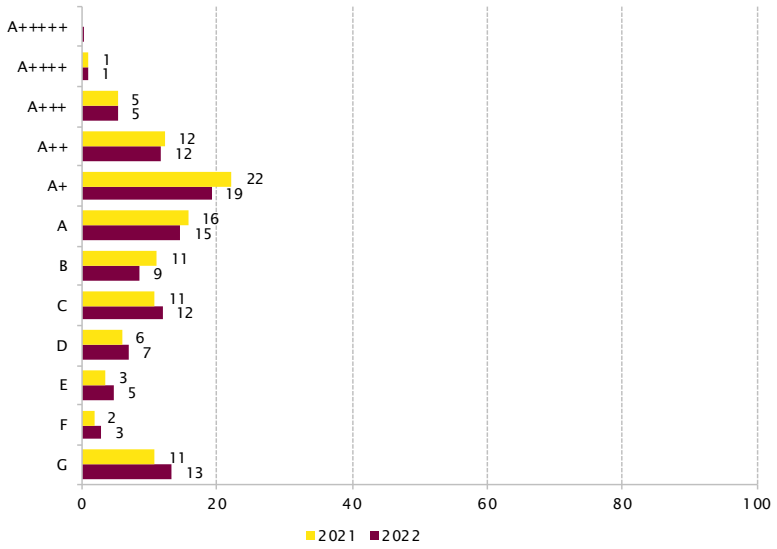

Bron: EP-online 2021/EP-online, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

3.3 Duurzame energieopwekking

In opdracht van het Ministerie van BZK is Syntraal bezig met de warmtevraag van zwembaden. Door middel van aquathermie verwachten ze dat 80 procent van de zwembaden te kunnen voorzien van een alternatief voor gasverwarming. Syntraal heeft berekend dat dit tot een besparing van 66 miljoen m3 gas per jaar kan opleveren. Momenteel is Syntraal samen met het Mulier Instituut in gesprek om inzicht te krijgen in de actuele situatie en mogelijkheden bij de zwembaden.

Een andere vorm van warmteopwekking wordt getest door Aendless Energie, SuperSub, en Antea, zij onderzoeken of warmtewinning onder kunstgrasvelden een effectieve bijdrage kan leveren aan de energietransitie van gemeentes. Uit de eerste pilots lijken veelbelovende resultaten te komen, zo wordt de opbrengst van een collectorveld vergeleken met 200.000 m3 aardgas, of de verwarming van 200 woningen (Sweco, 2022). Vooralsnog zijn meer testen nodig om een concreter beeld van deze innovatie te kunnen geven (Sportinnovator, 2022).

Op de kunstgrasvelden is nog een innovatie om energie op te vangen ontwikkeld. SolarCarpet, introduceerde de automatisch uitrolbare zonnepanelen om elektriciteit opwekken tijdens de uren zonder activiteit op de velden. In gebieden waar de ruimte voor permanente zonnepanelen beperkt is, maar wel veel ongebruikte kunstgrasvelden zijn kan dit bijdragen aan de duurzame energieopwekking (SolarCarpet, n.d.). De kosten voor het bedekken van een kunstgrasveld met een SolarCarpet is niet bekend gemaakt, en het rendement hangt af van de inactieve uren op het veld. Het is aannemelijk dat dit systeem de efficiëntie verminderd van de bovengenoemde innovatie die de warmte van het veld gebruikt om energie op te wekken. Dit is echter niet getest en de innovaties zijn nog niet te vergelijken in rendement.

3.4 Duurzaamheidsmaatregelen bij verenigingen

Om de doelstellingen van het Klimaatakkoord en de Routekaart Verduurzamingsport te behalen, moeten sportaccommodaties worden verduurzaamd. Een van de partijen die duurzaamheidsmaatregelen bij sportaccommodaties kunnen treffen zijn sportverenigingen. In deze paragraaf wordt inzicht gegeven in investeringen die gedaan worden door sportverenigingen om de sportaccommodaties te verduurzamen. Dit inzicht wordt verkregen aan de hand van aanvragen van subsidieregeling Stimulering bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA), resultaten van de verenigingsmonitor en energiebegeleidingstrajecten van NOC*NSF.

BOSA

Amateursportorganisaties kunnen subsidie aanvragen voor de bouw- en onderhoudskosten van sportaccommodaties en voor de aanschaf van sportmaterialen. Dit gaat via subsidieregeling Stimulering bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA). Via de BOSA kunnen amateursportorganisaties 20 procent subsidie ontvangen voor algemene bouw- en onderhoudsinvesteringen of de aanschaf van sportmaterialen. Indien zij investeringen doen met betrekking tot energiebesparing, toegankelijkheid, circulariteit, klimaatadaptatie en/of veiligheidsbeleving, dan ontvangen zij een extra subsidie van 10 procent, wat neer komt op een totale subsidie van 30 procent. Door aanvragen voor de BOSA te analyseren kan een inzicht worden gekregen in het type- en de mate van investeringen dat uitgevoerd wordt door amateursportorganisaties, zoals sportverenigingen. Hier wordt met het oog op duurzaamheid in het bijzonder gekeken naar maatregelen rondom energiebesparing, circulariteit en klimaatadaptatie. Daarnaast kijken we, met het oog op sociale duurzaamheid, ook naar maatregelen rondom toegankelijkheid.

Er wordt in deze paragraven zowel gekeken naar aantallen BOSA-aanvragen en het totale investeringsbedrag dat hier bij hoort, als goedgekeurde BOSA-aanvragen. Onder goedgekeurde BOSA-aanvragen vallen alle aanvragen die de Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I) heeft vastgesteld of verleend. Amateursportorganisaties kunnen zowel voorafgaand aan een investering subsidie aanvragen via de BOSA-regeling, als achteraf. Als een amateursportorganisatie de investering al heeft gedaan en zij achteraf BOSA-subsidie aanvragen (BOSA artikel 8 of artikel 10), dan wordt het subsidiebedrag na goedkeuring van DUS-I direct vastgesteld. Indien een amateursportorganisatie voorafgaand aan het doen van een investering al subsidie aanvraagt(BOSA artikel 11 of artikel 12) dan verleend DUS-I de subsidie eerst voor het verwachtte investeringsbedrag. Zodra de investering daadwerkelijk is gedaan, zal DUS-I het daadwerkelijke subsidiebedrag nog vaststellen (vastgesteld na verlening).

BOSA 2021

In de voortgangsrapportage van de Monitor Sportakkoord van juni 2022 is een overzicht weergegeven over de BOSA-aanvragen uit 2021 (Reitsma, et al., 2022). In tabel 3.4 wordt een kort overzicht gegeven van de aanvragen uit 2021 die zijn gedaan voor duurzaamheidsinvesteringen. In totaal is in 2021 voor 39,5 miljoen euro aan subsidie aangevraagd voor de vier categorieën duurzaamheidmaatregelen, hiervan is 35,7 miljoen euro goedgekeurd (90%).

Tabel 3.4 Aanvragen en goedkeuringen BOSA-subsidies voor duurzaamheidmaatregelen in 2021 en aandeel aanvragen dat is goedgekeurd per maatregel (in aantallen, procenten en euro's)

Maatregel	Aantallen			Bedragen (x €1.000)		
	Aangevraagd	Goedgekeurd	Percentage goedgekeurd	Aangevraagd	Goedgekeurd	Percentage goedgekeurd
Energiebesparing	920	784	85%	36.987	34.325	93%
Circulair	21	11	52%	526	285	54%
Klimaatadaptatie	12	9	75%	363	479	132%
Toegankelijkheid*	84	46	55%	1.592	620	39%
Totaal*	**1037**	**850**	**82%**	**39.468**	**35.709**	**90%**

* Deze categorie heeft geen betrekking op ecologische duurzaamheid.
Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Bijna de helft van het goedgekeurde bedrag is toegewezen aan sportverlichting op buitensportaccommodaties (16,8 miljoen euro). Hiermee is de subsidie voor klimaatadaptatie in 2021 ook ruim hoger dan voor circulariteit maatregelen die in bijna de helft van de gevallen worden afgekeurd. Van de circulariteit maatregelen is geen enkele aanvraag gedaan voor zout(water) batterijen.

Ontwikkelingen BOSA-aanvragen 2019-2021

Subsidieregeling BOSA is beschikbaar sinds 2019. Door de jaarlijkse aangevraagde en goedgekeurde subsidiebedragen met elkaar te vergelijken, wordt geprobeerd een beeld te schetsen van eventuele veranderingen in investeringen in duurzaamheidsmaatregelen over de jaren 2019, 2020 en 2021.

Het totaalbedrag BOSA aanvragen en goedkeuringen is tussen 2020 en 2021 met enkele procenten toegenomen. Met name door de nieuwe categorie Klimaatadaptatie heeft er een groei plaatsgevonden in het aangevraagde en goedgekeurde bedrag. Daarnaast is het bedrag aangevraagd voor toegankelijkheid maatregelen gestegen maar het bedrag goedgekeurd gedaald in deze periode. De ontwikkeling van BOSA aanvragen en goedkeuringen in de periode 2019-2021 per categorie maatregelen is te zien in tabel 3.5. Daarbij is het goed om op te merken dat de stijgende lijn van goedgekeurde aanvragen tussen 2019 en 2021 grotendeels het gevolg is van het later goedkeuren van met name de aanvragen uit 2019.

Tabel 3.5 BOSA-aanvragen en goedkeuringen per duurzaamheidsmaatregel in 2019, 2020 en 2021 (in euro's x 1.000)

Maatregel	Aangevraagd			Goedgekeurd		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Energiebesparing	35.003	37.533	36.987	24.216	33.511	34.325
Circulariteit	-	517	526	-	160	285
Klimaatadaptatie	-	-	363	-	-	479
Toegankelijkheid**	1.000	1.328	1.592	580	758	620
Totaal	**36.003**	**39.378**	**39.468**	**24.796**	**34.429**	**35.709**

Toelichting: Goedkeuringen vinden niet altijd plaats in het jaar van aanvragen door de benodigde tijd om de maatregelen te implementeren. Hierdoor kan het zijn dat het aangevraagde bedrag van een bepaald jaar lager is dan het goedgekeurde bedrag.
** Deze categorie heeft geen betrekking op ecologische duurzaamheid.
Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

BOSA 2022

In 2022 is er een budget van 75,5 miljoen euro beschikbaar voor de BOSA. Op 1 oktober 2022 was er van dit budget al voor 38,6 miljoen euro aan subsidies vastgesteld en verleend (DUS-I, 2022). Daarnaast stond er voor 11,8 miljoen euro aan aanvragen nog in behandelingen. Via de BOSA kan het hele jaar subsidie worden aangevraagd. De cijfers over 2022 zijn dus enkel voorlopige cijfers om een eerste indicatie te geven over 2022 maar geven nog geen totaalbeeld van dit jaar.

Over de voorlopige BOSA-aanvragen van 2022 is op 28 September informatie verstrekt vanuit DUS-I. Dusver is het aangevraagde bedrag voor duurzaamheidmaatregelen 1 miljoen euro lager dan in 2021 totaal is aangevraagd. Over goedkeuringen valt momenteel nog weinig te zeggen, deze tijd van het jaar zijn veel aanvragen nog in behandeling. Het voorlopige overzicht van de BOSA in 2022 is te zien in tabel 3.6, tabel 3.7 en tabel 3.8.

Tabel 3.6 Voorlopig aantal aangevraagde BOSA-subsidies in 2022, naar type maatregel en status (in euro's x 1.000) (peildatum 28 september 2022)

Maatregel	Nog niet behandeld	Verleend	Vastgesteld na verlening	Vastgesteld	Ingetrokken	Afgewezen	Buiten behandeling	Totaal aangevraagd*
Energiebesparing	187	118	5	363	28	13	1	**791**
Circulair	5	6			1	1		**23**
Klimaatadaptatie	**2**	3		2	1			**9**
Toegankelijkheid	**14**	12		9	3	1		**67**
Veiligheidsbeleving	15			5		3		**46**
Aanschaf en onderhoud sportmaterialen	248	37	1	988	26	27	3	**1340**
Overige bouw en onderhoudsmaatregelen	330	198	6	2850	43	47	4	**1862**
Totaal*	**414**	**244**	**8**	**1467**	**58**	**61**	**5**	**2257**

*Eén aanvraag kan betrekking hebben op meerdere maatregelen, waardoor de totalen per maatregel niet overeenkomen met het totaalaantal aanvragen. Daarnaast is het mogelijk dat een aanvraag slechts voor een gedeelte van de maatregelen waarvoor die bedoeld is daadwerkelijk wordt vastgesteld of verleend. Hierdoor komen de aantallen per status van één maatregel niet overeen met het totaalaantal aangevraagde subsidies van diezelfde maatregel.
Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel 3.7 Voorlopige subsidiebedragen BOSA in 2022, naar type maatregel en status (in euro's x 1.000) (peildatum 28 september 2022)

	Aangevraagd		Vastgesteld		Verleend		Vastgesteld na verlening	
Maatregel	Investering	Subsidie	Investering	Subsidie	Investering	Subsidie	Investering	Subsidie
Energiebesparing	35.853	10.756	10.274	3.082	9.974	2.992	-	-
Circulair	683	205	-	-	171	51	-	-
Klimaatadaptatie	1.032	310	4	1	901	270	-	-
Toegankelijkheid	1.114	334	122	37	366	110	-	-
Veiligheidsbeleving	400	120	4	1	-	-	-	-
Overig	223.127	44.625	79.513	15.903	76.678	15.336	-	-
Totaal	**262.208**	**56.350**	**89.917**	**19.024**	**88.090**	**18.759**	**-**	**-**

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel 3.8 Voorlopige kosten investeringen van BOSA-aanvragen in 2022, naar type maatregel en sporttype (in euro's x 1.000) (peildatum 28 September 2022)

	Binnensport	Buitensport	Overig	Watersport	Zwembaden	Totaal
A. Maatregelen energiebesparing	**2.597**	**25.319**	**5.534**	**994**	**1.408**	**35.853**
1. Verlichting						
1.1 Sportverlichting	267	9.887	929	-	1	**11.084**
1.2 Led verlichting	602	6.870	899	35	121	**8.526**
2. Ventilatie, verwarming, koeling en tapwater						
2.1 Warmteterugwinning voor bestaande sportaccommodaties	128	307	7	29	-	**471**
2.2 Warmtepomp	587	1.565	1.325	184	628	**4.289**
2.3 Warmteterugwinning uit douchewater	-	83	-	2	-	**85**
2.4 Zwembadafdekking	-	-	10	-	385	**395**
2.5 Adiabatische koeling	-	-	-	-	-	-
2.6 Infrarood verwarmingspaneel	6	100	93	16	-	**214**
3. Bouwkundig						
3.1 Hr-Glas voor bestaande sportaccommodaties	-	622	124	121	-	**867**
3.2 Hr-Glas voor nieuwe sportaccommodaties	5	195	44	35	-	**278**
3.3 Isolatie wand, vloer, dak voor bestaande sportaccommodaties	315	1.613	473	452	135	**2.989**
4. Duurzame energieopwekking						
4.1 Zonnecollectorsysteem	54	208	98	44	66	**470**
4.2 Zonnepanelen voor elektriciteitsopwekking	543	3.800	1.444	77	72	**5.936**
4.3 Zonnewarmtecollector voor sportvelden	-	-	-	-	-	-
5. Energieregistratie-en bewakingssysteem (EBS)						
5.1 Slimme meter met een energieverbruiks-manager	90	69	89	1	-	**248**

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel 3.8 (vervolg) Voorlopige kosten investeringen van BOSA-aanvragen in 2022, naar type maatregel en sporttype (in euro's x 1.000) (peildatum 28 September 2022)

	Binnensport	Buitensport	Overig	Watersport	Zwembaden	Totaal
B. Maatregelen circulariteit	**59**	**539**	**51**	**33**	**1**	**683**
1. Hergebruikt infillzand	-	139	9	-	-	**148**
2. Kunststof slagplanken	-	117	9	33	-	**159**
3. Schoonloopvoorziening	-	11	15	-	1	**27**
*4. Gerecyclede sportvloer in sporthal**	59	2	18	-	-	**78**
5. Zout (water)batterij	-	270	-	-	-	**270**
6. Gerecyclede schockpads	-	1	-	-	-	**1**
C. Maatregelen klimaatadaptatie	**8**	**1.018**	**-**	**6**	**-**	**1.032**
1. Regenwater hergebruik of infiltratiesysteem	-	1.014	-	-	-	**1.014**
2. Vegetatiedak	1	-	-	6	-	**7**
3. Infiltratiesysteem	7	4	-	-	-	**11**
D. Maatregelen toegankelijkheid	**316**	**558**	**102**	**79**	**58**	**1.114**
1. Automatische deur	9	37	0	6	-	**52**
2. Toegang sportrolstoelen	4	100	-	1	13	**117**
3. Lift	31	118	-	32	-	**182**
4. Integraal toegankelijk toilet	19	97	70	8	25	**220**
5. Doelgroepspecifieke sportvoorzieningen						
5.1 Zwembadlift	-	-	-	23	13	**36**
5.2 Luie zwembadtrap	-	-	-	-	7	**7**
5.3 Akoestiek	225	84	6	4	-	**319**
5.4 Voorziening slechthorenden	1	-	-	-	-	**1**
5.5 Klok	-	-	-	-	0	**0**
6. Toegang sportrolstoelen voor buitensportvelden, -banen, -terreinen	27	121	26	6	-	**180**

*Tenminste 80% gerecycled materiaal

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Gebruik BOSA

De verenigingsmonitor van het Mulier Instituut is benut om het gebruik van de BOSA onder sportverenigingen te peilen. Hiervoor zijn alleen verenigingen bevraagd die beschikken over een eigen accommodatie en/of kantine. Dit is gedaan omdat alleen deze verenigingen in de gelegenheid zijn om zelf bouw- of onderhoudswerkzaamheden te verrichten binnen de sportaccommodatie en/of kantine. Er hebben 276 verenigingen deelgenomen aan de verenigingsmonitor die over een eigen accommodatie en/of kantine beschikken. De resultaten van de verenigingsmonitor zijn gewogen naar grootte en type sport van de vereniging.

Ruim de helft van de verenigingen met eigen accommodatie en/of kantine is bekend met subsidieregeling BOSA (55%, figuur 3.5). Grote verenigingen zijn aanzienlijk meer bekend met de BOSA (81%) dan middelgrote- (56%) en kleine verenigingen (36%). In 2020 is een soortgelijke vraag uitgevraagd onder verenigingen in het verenigingspanel. Toen was 51 procent van de verenigingen met een eigen accommodatie en/of kantine bekend met subsidieregeling BOSA.

Figuur 3.5 Bekendheid met subsidieregeling BOSA onder sportverenigingen (in procenten, verenigingen met eigen accommodatie en/of kantine, n=276)

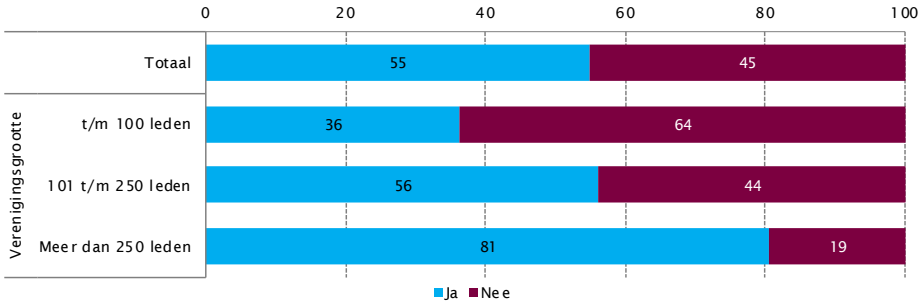

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel sept./okt. 2022.

De helft van de verenigingen met eigen accommodatie en/of kantine heeft wel eens gebruikgemaakt van subsidieregeling BOSA (40%, figuur 3.6). Ook hier geldt dat grote verenigingen (80%, niet in figuur) aanzienlijk vaker gebruik hebben gemaakt van de BOSA dan middelgrote- (51%) en kleine verenigingen (26%). Een kwart van de verenigingen met eigen accommodatie en/of kantine heeft de BOSA gebruikt voor energiebesparende maatregelen of duurzame energieopwekking (26%, figuur 3.6). Daarnaast is de BOSA voornamelijk gebruikt voor algemene bouw en onderhoud van sportaccommodaties (22%) en aanschaf van sportmaterialen (13%). Voor (sociale) duurzaamheidsinvesteringen zoals klimaatadaptatie, toegankelijkheid en klimaatadaptie is de BOSA nauwelijks benut. Het is opvallend dat meer verenigingen aangeven de BOSA benut te hebben voor energiebesparende maatregelen en/of duurzame energieopwekking dan voor bouw en onderhoud van sportaccommodaties. Uit de cijfers van de subsidieaanvragen van DUS-I blijkt namelijk dat BOSA-subsidie het meest wordt aangevraagd voor bouw en onderhoud van sportaccommodaties.

Figuur 3.6 Gebruik subsidieregeling BOSA onder sportverenigingen (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, verenigingen met eigen accommodatie en/of kantine, n=276)

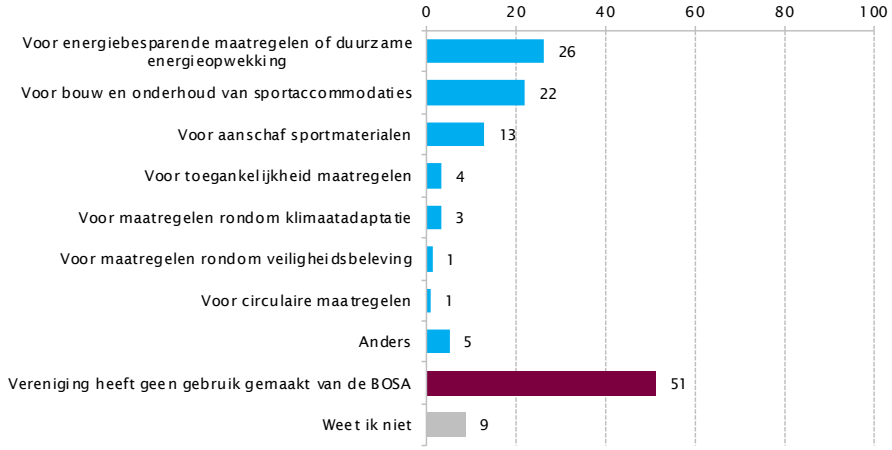

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel sept./okt. 2022.

Vier op de tien verenigingen (40%, niet in figuur) hebben tussen juli 2021 en juli 2022 geïnvesteerd in energiebesparende maatregelen en/of duurzame energieopwekking. Daarnaast hebben ook vier op de tien verenigingen (47%, niet in figuur) geïnvesteerd in andere maatregelen. Dit zijn voornamelijk investeringen in de bouw en onderhoud van sportaccommodaties (25% van de verenigingen met eigen accommodatie en/of kantine) en de aanschaf van sportmaterialen (23%). Zowel investeringen rondom energiebesparing en/of duurzame energieopwekking (85%) als andere investeringen (97%) zijn voornamelijk gefinancierd met eigen middelen (figuur 3.7). Daarnaast heeft bijna de helft van de verenigingen (47%) die geïnvesteerd hebben in energiebesparing en/of duurzame energieopwekking gebruik gemaakt van subsidieregeling BOSA. Voor andere maatregelen heeft ruim een op de drie verenigingen (36%) de BOSA benut.

Verenigingen die geen gebruik hebben gemaakt van de BOSA voor energiebesparende maatregelen en/of duurzame energieopwekking (n=58) hebben dit voornamelijk niet gedaan omdat zij niet van het bestaan van de BOSA wisten (42%). Ook onder verenigingen die voor andere investeringen geen gebruik hebben gemaakt van de BOSA (n=81) geeft de grootste groep (33%) aan niet van de mogelijkheden van de BOSA op de hoogte te zijn.

Figuur 3.7 Wijze van financiering van investeringen rondom energiebesparing en/of duurzame energieopwekking (n=142) en andere investeringen (n=144) van sportverenigingen (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, verenigingen met eigen accommodatie en/of kantine die hebben geïnvesteerd)

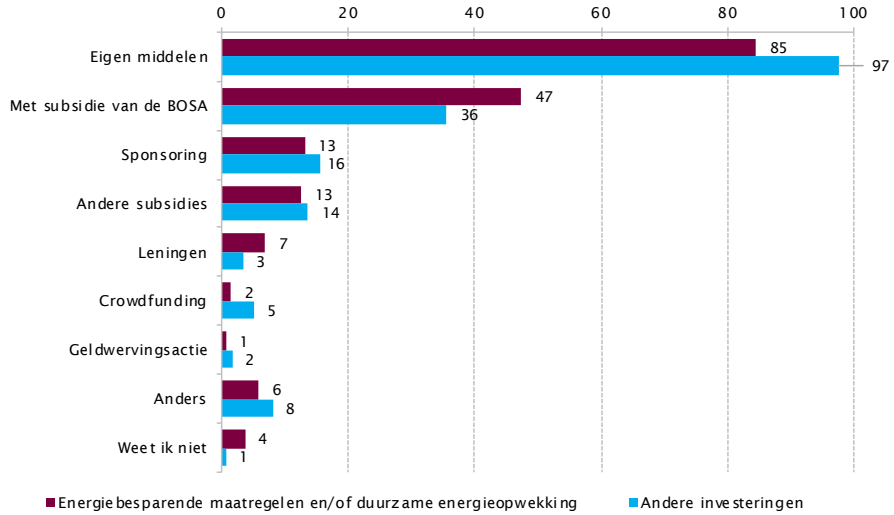

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel sept./okt. 2022.

Drempelbedrag BOSA

Tot 2022 was het enkel mogelijk subsidie aan te vragen via de BOSA-regeling als er investeringen waren gedaan waar voor tenminste 5.000 euro aan subsidie voor aangevraagd kon worden. Na een evaluatiestudie van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) (Vane, et al., 2021) is dit drempelbedrag in 2022 verlaagd van 5.000 euro naar 2.500 euro.

Na het verlagen van het drempelbedrag zijn in 2022 zijn, tot nu toe, van de 2257 aanvragen 365 aanvragen gedaan die onder het oude drempelbedrag van 5.000 euro vallen euro (peildatum 28 september 2022). Dit betreft 86 van de 850 aanvragen voor duurzaamheidsmaatregelen. Deze aanvragen voor duurzaamheidsmaatregelen zijn in sommige gevallen gecombineerd met aanvragen voor algemene bouw of onderhoudsmaatregelen of de aanschaf van sportmaterialen. Ook in het geval van een gecombineerde aanvraag lag bij deze 86 gevallen het totaal van de subsidieaanvraag, onder het oude drempelbedrag van 5.000 euro. Het investeringsbedrag in duurzaamheidsmaatregelen van deze 86 aanvragen ligt op 592.000 euro, wat gelijk staat aan ongeveer 177.000 euro subsidie.

Zoals omschreven in de vorige paragraaf zijn verenigingen in de verenigingsmonitor gevraagd naar het gebruik van de BOSA. Verenigingen met eigen accommodatie en/of kantine die geïnvesteerd hebben in energiebesparing en/of duurzame energieopwekking of andere maatregelen maar hiervoor geen gebruik hebben gemaakt van de BOSA zijn gevraagd waarom zij geen gebruik hebben gemaakt van de BOSA. Onder verenigingen die geen BOSA hebben aangevraagd voor investeringen rondom energiebesparing en/of duurzame energieopwekking (n=58) geeft 6 procent aan dat het drempelbedrag van de BOSA te hoog lag. Onder verenigingen die in andere maatregelen hebben geïnvesteerd maar geen gebruik hebben gemaakt van de BOSA (n=81) geeft 10 procent aan dat het drempelbedrag te hoog lag. In beide gevallen gaat het voornamelijk om het drempelbedrag uit 2021.

Energiebegeleidingstrajecten

Naast subsidieregeling BOSA worden verenigingen ook op andere wijzen geholpen met de verduurzaming van hun sportaccommodatie. Zo bood NOC*NSF 1.500 gratis energiebegeleidingstrajecten aan verenigingen. In een energiebegeleidingstraject werd voor een vereniging een energiescan opgesteld, waaruit naar voren kwam welke maatregelen de vereniging kan nemen om energie te besparen. Voor het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2020 (Hoekman, et al., 2020) en het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2021 (Hoekman, et al., 2021) zijn de aanbevolen energiebesparende maatregelen uit de energiescans geanalyseerd. In deze twee rapporten is een overzicht weergegeven van deze aanbevolen maatregelen en het daarbij behorende besparingspotentieel.

Inmiddels zijn 1.572 energiescans afgenomen. In elke energiescan is het jaarverbruik aan elektriciteit en gas gemeten op het moment van de afname van de energiescan. Dit jaargebruik is weergegeven in tabel 3.9 en tabel 3.10. Het hoogste gemiddelde elektriciteits- en gasverbruik is te zien bij de Nederlandse Bridge Bond. Hier heeft echter slechts één vereniging een energiescan laten afnemen, waardoor het mogelijk geen representatief beeld is voor alle verenigingen binnen de Nederlandse Bridge Bond. Daarnaast wordt Bridge vaak gespeeld in een multifunctioneel centrum of -ruimte, waardoor het ook mogelijk is dat dit verbruik niet volledig aan deze vereniging is toe te schrijven. In totaal zijn er van de 1.572 energiescans die afgenomen zijn 29 verenigingen die geen elektriciteitsverbruik hebben en 78 verenigingen die geen gasverbruik hebben (niet in figuur). In de energiescans hebben verenigingen advies gekregen over maatregelen om energie te besparen. Het is (nog) niet inzichtelijk wat het elektriciteits- en gasverbruik is na het afnemen van de energiescan en het implementeren van eventuele maatregelen.

Tabel 3.9 Jaargebruik elektriciteit (in kWh) ten tijde van afname energiescan bij sportverenigingen die deelnamen aan energiebegeleidingstraject, per sportbond (n=1.572)

		Jaarverbruik elektriciteit (in kWh)	
Sportbond	Aantal energiescans	Totaal	Gemiddeld per energiescan
Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB)	1.085	37.752.416	34.795
Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond (KNLTB)	176	5.116.427	29.071
Koninklijke Nederlandse Hockey Bond (KNHB)	61	3.556.113	58.297
Koninklijk Nederlands Korfbalverbond (KNKV)	52	682.212	13.119
Atletiekunie	18	227.336	12.630
Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie (KNHS)	18	309.235	17.180
Nederlandse Tafeltennisbond (NTTB)	15	209.645	13.976
Koninklijke Nederlandsche Roeibond (KNRB)	14	277.955	19.854
Koninklijke Nederlandse Baseball en Softball Bond (KNBSB)	13	485.599	37.354
Koninklijke Nederlandse Golf Federatie (NGF)	8	841.064	105.133
Nederlandse Handboog Bond (NHB)	8	41.013	5.127
Nederlandse Jeu de Boules Bond (NJBB)	8	61.283	7.660
Koninklijk Nederlands Watersportverbond (Watersportverbod)	7	151.920	21.703
Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie (KNGU)	7	137.514	19.645
Judo Bond Nederland (JBN)	6	115.189	19.198
Koninklijke Nederlandse Biljard Bond (KNBB)	6	121.781	20.297
Koninklijke Nederlandse Schietsport Associatie (KNSA)	6	103.950	17.325
Koninklijke Nederlandse Schaatsenrijders Bond (KNSB)	5	4.950	990
Scouting Nederland	5	54.282	10.856
Rugby Nederland	4	94.198	23.550
Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie (KNWU)	3	15.158	5.053
Koninklijke Nederlandse Zwembond (KNZB)	2	12.034	6.017
Nederlandse Volleybalbond (Nevobo)	2	63.677	31.839
Sportvisserij Nederland	2	5.168	2.584
Koninklijke Wandel Bond Nederland (KWBN)	1	2.113	2.113
Nederlands Handbal Verbond (NHV)	1	13.615	13.615
Nederlandse Bridge Bond (NBB)	1	364.913	364.913
Nederlandse Onderwatersport Bond (NOB)	1	-	-
Skateboard Federatie Nederland (SFN)	1	4.500	4.500
Overige binnensport*	25	674.095	26.964
Niet bij sportbond aangesloten	7	137.657	19.665
Sportbond niet bekend	4	23.946	5.987

*Onder overige binnensport worden sporthallen, zwembaden en andere gemeentelijke binnensportaccommodaties verstaan.

Bron: NOC*NSF, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel 3.10 Jaargebruik gas (in m³) ten tijde van afname energiescan bij sportverenigingen die deelnamen aan energiebegeleidingstraject, per sportbond (n=1.572)

		Jaarverbruik gas (in m³)	
Sportbond	Aantal energiescans	Totaal	Gemiddeld per energiescan
Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB)	1085	9.062.709	8.353
Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond (KNLTB)	176	754.267	4.286
Koninklijke Nederlandse Hockey Bond (KNHB)	61	538.383	8.826
Koninklijk Nederlands Korfbalverbond (KNKV)	52	229.308	4.410
Atletiekunie	18	80.448	4.469
Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie (KNHS)	18	30.639	1.702
Nederlandse Tafeltennisbond (NTTB)	15	53.962	3.597
Koninklijke Nederlandsche Roeibond (KNRB)	14	69.733	4.981
Koninklijke Nederlandse Baseball en Softball Bond (KNBSB)	13	85.172	6.552
Koninklijke Nederlandse Golf Federatie (NGF)	8	72.251	9.031
Nederlandse Handboog Bond (NHB)	8	15.016	1.877
Nederlandse Jeu de Boules Bond (NJBB)	8	35.761	4.470
Koninklijk Nederlands Watersportverbond (Watersportverbod)	7	20.997	3.000
Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie (KNGU)	7	52.087	7.441
Judo Bond Nederland (JBN)	6	28.799	4.800
Koninklijke Nederlandse Biljard Bond (KNBB)	6	36.117	6.020
Koninklijke Nederlandse Schietsport Associatie (KNSA)	6	12.905	2.151
Koninklijke Nederlandse Schaatsenrijders Bond (KNSB)	5	1.048	210
Scouting Nederland	5	11.272	2.254
Rugby Nederland	4	18.538	4.635
Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie (KNWU)	3	3.325	1.108
Koninklijke Nederlandse Zwembond (KNZB)	2	3.110	1.555
Nederlandse Volleybalbond (Nevobo)	2	19.615	9.808
Sportvisserij Nederland	2	3.004	1.502
Koninklijke Wandel Bond Nederland (KWBN)	1	1.528	1.528
Nederlands Handbal Verbond (NHV)	1	2.864	2.864
Nederlandse Bridge Bond	1	30.889	30.889
Nederlandse Onderwatersport Bond (NOB)	1	-	-
Skateboard Federatie Nederland (SFN)	1	2.200	2.200
Overige binnensport	25	376.872	15.075
Niet bij sportbond aangesloten	7	35.197	5.028
Sportbond niet bekend	4	8.300	2.075

*Onder overige binnensport worden sporthallen, zwembaden en andere gemeentelijke binnensportaccommodaties verstaan.
Bron: NOC*NSF, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Van 455 van deze energiebegeleidingstrajecten is ook bekend welke maatregelen de verenigingen na de energiescan ook daadwerkelijk hebben uitgevoerd (tabel 3.11). Er is het meest aandacht geweest aan het overgaan op LED verlichting en het aanleggen van zonnepanelen. Bij de overige energiescans is behoefte aan inzicht in waarom daar (nog) geen duurzaamheidsmaatregelen hebben plaatsgevonden of zijn geregistreerd.

Tabel 3.11 Maatregelen uitgevoerd door verenigingen n.a.v. energiebegeleidingstraject (in aantal verenigingen, n=455)

Maatregel	Aantal keer uitgevoerd
LED verlichting	316
Zonnepanelen	169
Isoleren	72
Vervangen apparaten	40
Tijdschakelaar	34
Slimme thermostaat	32
Aanwezigheidsdetectiesensoren	23
Vervangen van enkelglas	18
Collectieve energie inkopen	15
Vervangen HR	9
Warmtepomp	9
Overige	23

Bron: NOC*NSF, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

De energiebegeleidingstrajecten zijn niet gestopt, maar lopen nu met steun van het Ministerie van VWS via Sport NL Groen.

Duurzaamheidsmaatregelen bij verenigingen in de praktijk

Naast dat de gegevens over de BOSA en energiebegeleidingstrajecten een inkijk geven in verduurzamingsmaatregelen die getroffen worden door verenigingen, zijn er ook dit jaar weer verschillende praktijkvoorbeelden naar buiten gebracht van duurzaamheidsinvesteringen van verenigingen.

In 2022 werd voor de derde keer de 'Sportaccommodatie van het Jaar'-verkiezing georganiseerd. De bekendheid van deze verkiezing lijkt flink te groeien. Waar er in 2020 slechts 8 aanmeldingen waren, is dit van 31 aanmeldingen in 2021 gegroeid naar 58 aanmeldingen in 2022. Verenigingen werden beoordeeld op de volgende criteria:

- Energiebesparing, -opwekking en -levering
- Hergebruik van materialen en afvalbeheer
- Veldbeheer en gewasbescherming
- Multifunctionaliteit: gebruik accommodatie en cohesie met de wijk
- Communicatie

Net als bij de verkiezing van 2021 zijn van de drie finalisten artikelen en filmpjes verschenen op www.duurzamesportsector.nl om anderen te inspireren hun sportaccommodatie te verduurzamen. Winnaar van de verkiezing 2022 was sportclub SSDL uit Demen. Naast dat SSDL met hun accommodatie 'Onder d'n Plag' verschillende energiebesparende en -opwekkende maatregelen hebben getroffen, dient de accommodatie als multifunctionele ruimte. De accommodatie wordt door verschillende verenigingen en clubs gebruikt en beschikt over een eigen groentetuin. Een deel van het meubilair is gemaakt van herbruikbare materialen.

Naast de verkiezing Sportaccommodatie van het Jaar wordt www.duurzamesportsector.nl ingezet om ook op andere wijzen te inspireren tot het verduurzamen van sportaccommodaties. Zo is de Duurzaamheidsatlas ontwikkeld, welke te vinden is via atlas.duurzamesportsector.nl. De Duurzaamheidsatlas biedt inzicht in maatregelen die andere clubs en accommodatie-eigenaren hebben getroffen voor hun sportaccommodatie. Eigenaren kunnen aangeven welke subsidies zij gebruikt hebben en of zij nog tips hebben voor andere clubs. Verenigingen en accommodatie-eigenaren kunnen zelf hun sportaccommodatie toevoegen, om de atlas zo uitgebreid mogelijk te maken.

3.5 Duurzaamheidsmaatregelen bij gemeenten

De gegevens van de BOSA, het verenigingspanel en de energiebegeleidingstrajecten geven een inzicht in verduurzaming bij sportverenigingen en andere amateursportorganisaties. De meeste sportaccommodaties zijn echter in eigendom van gemeenten (hierover meer in hoofdstuk 4). Om inzicht te krijgen van duurzaamheidsinvesteringen onder gemeenten zijn resultaten uit het panel van de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) benut. Gemeenten zijn in juni en juli bevraagd naar hun duurzaamheidsinvesteringen. 69 gemeenten hebben deelgenomen aan het onderzoek. De resultaten zijn gewogen naar stedelijkheid.

Een ruime meerderheid van de gemeenten geeft aan het afgelopen jaar in ieder geval in één duurzaamheidsmaatregel te hebben geïnvesteerd (88%, figuur 3.8). De meeste gemeenten geven aan te hebben geïnvesteerd in LED verlichting (zowel binnen als buiten, beide 58%) en zonnepanelen (52%).

Tenminste de helft van de gemeenten heeft de duurzaamheidsinvesteringen die de afgelopen 12 maanden gepland waren ook daadwerkelijk gerealiseerd (52%, figuur 3.9). Tenminste 16 procent van de geplande investeringen zijn uitgesteld, geen enkele geplande investering is afgezegd. Ruim een kwart van de respondenten van het VSG-panel heeft geen inzicht in de realisatie van geplande investeringen (27%).

Figuur 3.8 Investeringen in duurzaamheidsmaatregelen door gemeenten in de afgelopen 12 maanden (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=69)

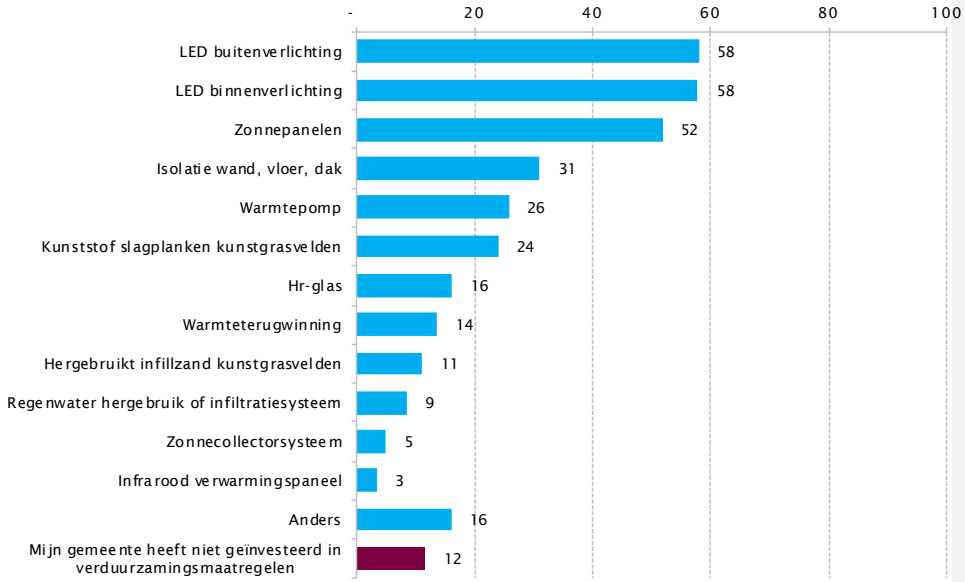

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni - juli 2022.

Figuur 3.9 Realisatie geplande duurzaamheidsinvesteringen van gemeenten in de afgelopen 12 maanden (in procenten, n=69)

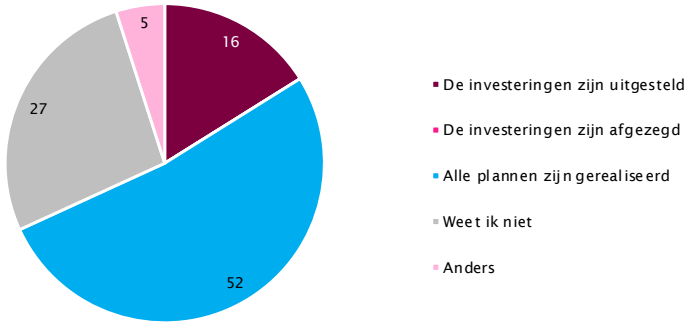

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni - juli 2022.

Naast energiebesparing kunnen met betrekking tot sportaccommodaties ook andere duurzaamheidsthema's op de agenda van gemeenten staan. Circulariteit staat het meest op de agenda, de helft van de gemeenten heeft dit op de agenda staan met betrekking tot sportaccommodaties (54%, figuur 3.10). Daarnaast staat watermanagement bij sportaccommodaties bij vier op de tien gemeenten op de agenda (41%) en biodiversiteit rondom sportaccommodaties bij een op de drie gemeenten (32%). Voor alle drie de thema's heeft tenminste een kwart van de respondenten er geen inzicht in of het op de agenda staat met betrekking tot sportaccommodaties.

Figuur 3.10 Mate waarin gemeenten duurzaamheidsthema's op de agenda hebben staan met betrekking tot sportaccommodaties (in procenten, n=69)

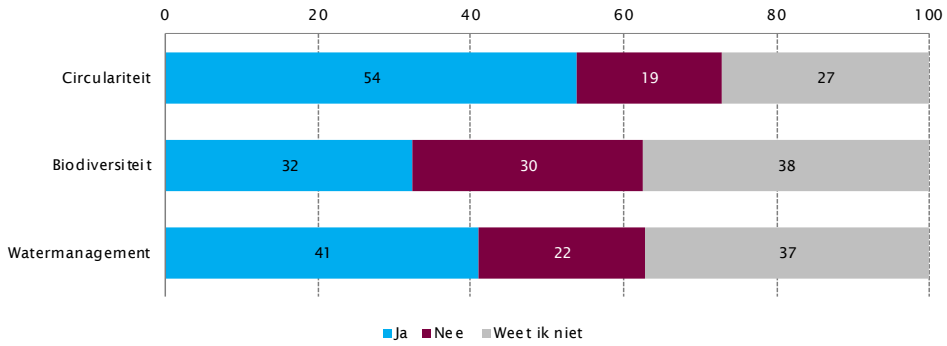

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni - juli 2022.

Met betrekking tot de verduurzaming in de sportsector zijn er met de Routekaart Verduurzaming Sport doelen gesteld. Deze doelen zijn:

- Alle sportaccommodaties zijn in 2050 CO2-arm
- Er worden geen gewasbeschermingsmiddelen gebruikt in het beheer van sportvelden
- Er worden circulaire materialen gebruikt
- De sportomgeving is klimaatadaptief

Onder de gemeenten die deelnamen aan het VSG-panel is één op de tien niet bekend met de Routekaart verduurzaming sport (12%, figuur 3.11). De helft van de respondenten heeft geen inzicht in de planning rondom het halen van de doelen uit de routekaart (53%). Hoewel het verduurzamen bij lang niet alle gemeenten volgens planning verloopt verwacht een op de drie gemeenten de doelstellingen te halen (33%).

Figuur 3.11 Verwachtingen dat de gemeente de doelstellingen van de Routekaart Verduurzaming Sport zal halen (in procenten, n=69)

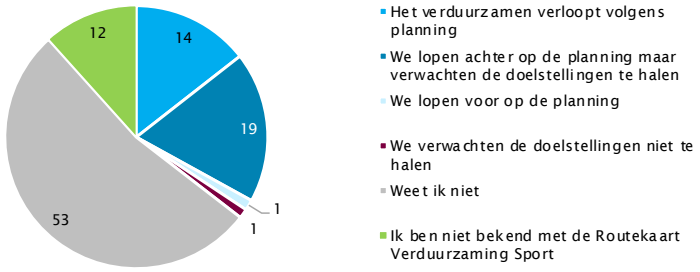

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni - juli 2022.

3.6 Circulariteit

Naast de circulariteit maatregelen waarvoor inmiddels BOSA subsidie verleent wordt, vonden dit jaar nieuwe ontwikkelingen en innovaties plaats op dit gebied. Zo heeft Sportinnovator in het voorjaar een Challenge opgezet die ondernemers uitdaagt om met nieuwe ideeën te komen die circulair gebruik maken van de grondstoffen in de sportindustrie. Ook loopt sinds dit jaar de eerste pilot van het biologisch afbreekbare GreenMaxx kunstgrasveld. Hieronder volgt een bespreking van de actuele ontwikkelingen.

Dit jaar wordt veel samenwerking met de markt gezocht, wat resulteerde in enkele concrete innovaties. Een voorbeeld genoemd door Sportinnovator is een circulaire klimgreep, deze is nog in ontwikkeling (Sportinnovator, 2022b). Ook Bosan heeft dit voorjaar samen met de Kamer van Koophandel (KvK) een Challenge uitgezet waarmee ze een circulaire turnmat hopen te ontwikkelen, hier is nog geen nieuwsbericht uit voortgekomen (Kamer van Koophandel, 2021). Daarnaast heeft het bedrijf Herculan deze zomer voor het eerst een sportvloer volledig hergebruikt voor een nieuwe onderlaag en egalisatielaag van een sportvloer. Het proces gebeurde volledig elektrisch en op locatie. De basislaag en de topcoating van de sportvloer worden niet benoemd door Herculan, wel geven ze aan bezig te zijn met de doorontwikkeling van het proces (Herculan, n.d.). Voor alle drie de nieuwe innovaties is het afwachten hoe ze gaan presteren over de levensduur.

Uit een aanbesteding van het ministerie van VWS is de ontwikkeling van een biologisch afbreekbaar kunstgrasveld gestart, daarvan ligt de eerste uitvoering vanaf september 2022 bij EHS '85 in Emmen. Deze velden zijn geschikt om te recyclen, en zijn te composteren, hiermee laten ze geen schadelijke stoffen achter in het milieu (Sportinnovator, 2022c). Meerdere bedrijven zijn bezig met dit project, één daarvan is Senbis die laten weten dat het afbreekbare en recyclebare gras nog in doorontwikkeling is (Senbis, n.d.). Vooralsnog is nog niet bekend gemaakt hoe de milieubelasting over de complete levenscyclus van dit veld eruitziet en hoe het vergelijkt met traditionele kunstgrasvelden. Brancheverenigingen Sport en Cultuurtechniek (BSNC) is sinds een aantal jaar bezig met het maken van een Life-Cycle Analysis (LCA) tool die hier meer duidelijkheid in kan geven (Brancheverenigingen Sport en Cultuurtechniek, 2022).

3.7 Milieuvriendelijk beheer

De afgelopen jaren heeft het Mulier Instituut zich ingespannen om milieuvriendelijk beheer van grassportvelden te monitoren. Het doel hiervan is om de werkgroep Milieuvriendelijk Beheer te ondersteunen in haar werkzaamheden; inzicht in de stand van zaken omtrent milieuvriendelijk beheer van grassportvelden geeft handvatten om milieuvriendelijk beheer te bevorderen. Hiertoe verschenen in 2020 en 2021 twee rapportages die het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen onder gemeentelijke beheerders van grassportvelden inzichtelijk maakten (Schots et al., 2020; Schots et al., 2021). Om meer inzicht te krijgen in de overwegingen, ervaringen en knelpunten in het beheer van grassportvelden én mogelijke oplossingsrichtingen om milieuvriendelijk beheer te bespoedigen is in 2022 een kwalitatief verdiepend onderzoek uitgevoerd onder professionele groenbedrijven. Daarnaast is gekeken naar voorbeelden van innovaties binnen het milieuvriendelijk beheer.

Milieuvriendelijk beheer grassportvelden bij gemeenten

In juni 2021 en november 2022 zijn vragenlijsten afgenomen onder beheerders van gemeenten over het veldbeheer van de grassportvelden. Aan de hand van deze 0- en 1-meting kan een beeld worden geschetst van de ontwikkelingen en huidige situatie van het milieuvriendelijk beheer van grassportvelden (Schots, et al., 2020 en Schots, et al., 2022). Eind 2022 zal een 2-meting worden uitgevoerd waarin gemeenten weer een vragenlijst zullen ontvangen. Aan de hand van deze vragenlijst kunnen de ontwikkelingen rondom het milieuvriendelijk beheer weer gemonitord worden.

Op basis van de gegevens uit beide vragenlijsten wordt het aantal grassportvelden in Nederland geschat op 14 grassportvelden per 25.000 inwoners. Niet-stedelijke gemeenten beschikken gemiddeld over meer grassportvelden per 25.000 inwoners dan stedelijke(re) gemeenten. Deze grassportvelden zijn voornamelijk in gemeentelijk eigendom. De ruime meerderheid van de gemeenten (83%) is verantwoordelijk voor (een deel) van het groot onderhoud van de grassportvelden in gemeentelijk eigendom. Onder het grootonderhoud worden alle (cultuur)technische onderhoudswerkzaamheden gedurende het jaar verstaan, waar milieuvriendelijk beheer ook onder kan vallen.

Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op gemeentelijke grassportvelden lijkt afgenomen (figuur 3.12). Gemeenten gaven aan dat in 2019 de helft van de gemeenten (51%) gebruik maakten van gewasbeschermingsmiddelen op (een deel) van de grassportvelden. In 2021 is dit aandeel afgenomen naar 22 procent.

Figuur 3.12 Gebruik gewasbeschermingsmiddelen op de grassportvelden in gemeentelijk beheer in 2021 (n=97) en 2019 (n=72) (percentage gemeenten*)

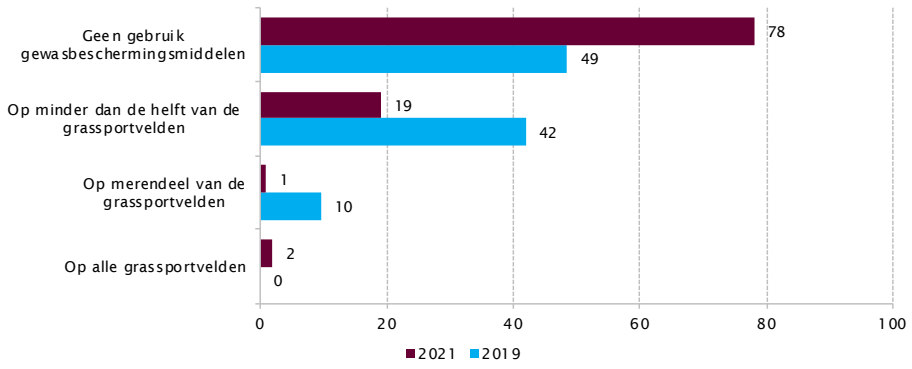

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Monitor milieuvriendelijk beheer grassportvelden, 2021 en 2020.
* De percentages gaan over gemeenten die zelf verantwoordelijk zijn voor (een deel van) het groot onderhoud.

Gemeenten die nog wel gewasbeschermingsmiddelen gebruiken hebben voornamelijk de intentie om in 2022 geen gebruik meer te maken van gewasbeschermingsmiddelen (72%, figuur 3.13). Deze intenties hadden 87 procent van de gemeenten in 2020 ook. Gezien de afname aan het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen lijkt het erop dat de meeste gemeenten met deze intenties hun doelstellingen gehaald hebben.

Figuur 3.13 Voornemens om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op grassportvelden in gemeentelijk beheer te verminderen in 2022 (n=21) en 2020 (n=84) (percentage gemeenten*)

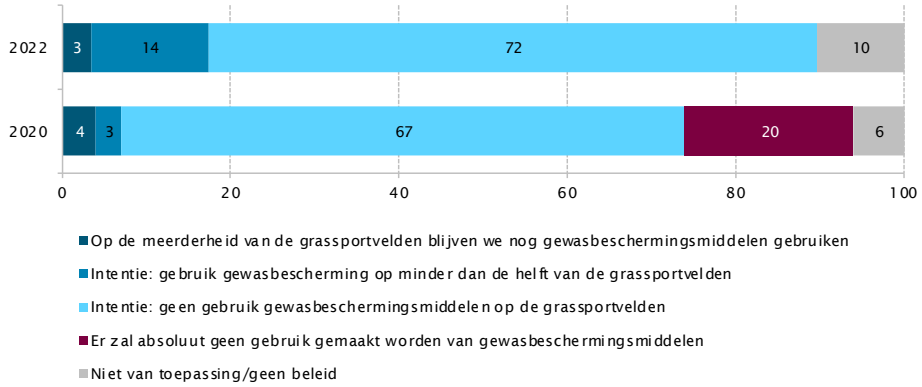

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Monitor milieuvriendelijk beheer grassportvelden, 2021 en 2020.
* De percentages gaan over gemeenten die gebruik maken van gewasbeschermingsmiddelen.

Wel geeft drie kwart van de gemeenten aan nog behoefte te hebben aan ondersteuning (72%, figuur 3.14). Er is voornamelijk behoefte aan algemene informatie (50%). Daarnaast is er onder andere ook behoefte aan een uitwisseling van praktijkvoorbeelden in de regio (36%), kennisdeling (36%) en een stappenplan voor milieuvriendelijk werken (36%).

Figuur 3.14 Soort ondersteuning voor milieuvriendelijk veldbeheer waaraan gemeenten behoefte hebben (percentage gemeenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=97)

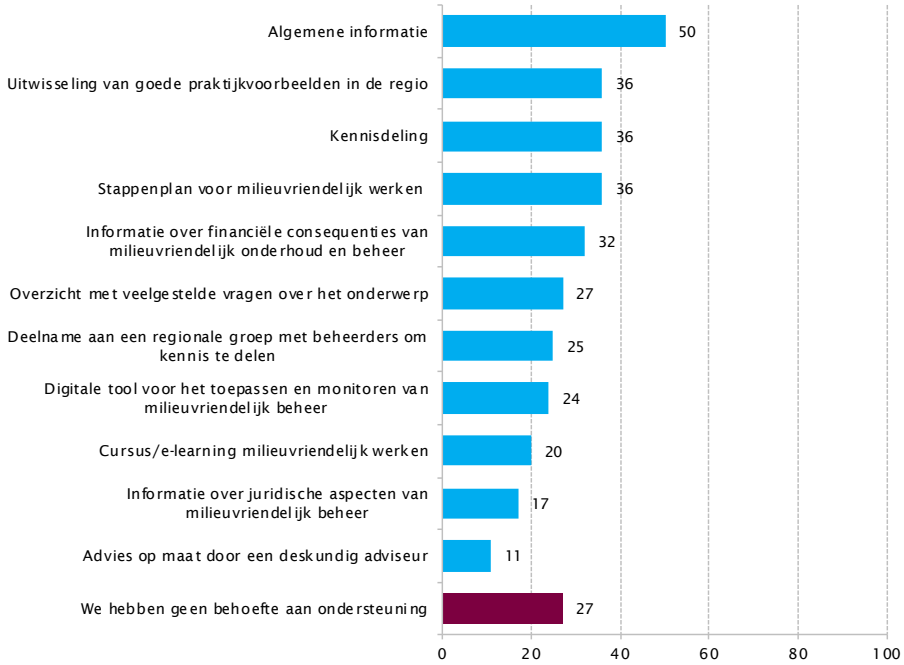

* De percentages gaan over gemeenten die zelf verantwoordelijk zijn voor (een deel van) het groot onderhoud.
Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Monitor milieuvriendelijk beheer grassportvelden, 2021.

Onder gemeenten die zelf verantwoordelijk zijn voor (een deel van) het groot onderhoud van de grassportvelden geeft bijna twee derde (62%) aan dat dit onderhoud (ook) wordt uitgevoerd door een professioneel groenbedrijf. Om deze reden is een kwalitatief verdiepende studie uitgevoerd onder groenbedrijven. Deze studie geeft meer inzicht in de manier van werken van de groenbedrijven en de belemmeringen waar zij tegenaan lopen.

Milieuvriendelijk beheer van grassportvelden bij groenbedrijven

Als onderdeel van het monitoren van milieuvriendelijk beheer van grassportvelden voor de Routekaart Verduurzaming Sport, is in 2022 een kwalitatief verdiepend onderzoek uitgevoerd onder zeven professionele groenbedrijven. Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in de overwegingen, ervaringen en knelpunten in het beheer van grassportvelden én mogelijke oplossingsrichtingen om milieuvriendelijk beheer te bespoedigen. Voor alle aannemers- en groenbedrijven geldt dat het grootste deel van hun opdrachtgevers bestaat uit gemeenten. Daarnaast werken zij ook in opdracht van sportverenigingen en (in mindere mate) van stichtingen en scholen.

Gebruik gewasbeschermingsmiddelen

Drie van de zeven deelnemende groenbedrijven maakt op dit moment helemaal geen gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. De overige vier geven aan soms en in heel minimale mate chemie te gebruiken. We bespreken de meest benoemde redenen hiertoe.

Alle bedrijven die géén gewasbeschermingsmiddelen gebruiken in het onderhoud en beheer van grassportvelden geven aan dit liever niet te doen vanwege nadelige gevolgen voor mens en milieu. Bovendien merken twee respondenten minder vraag naar chemie vanuit de markt. Sinds de greendeal wordt enige mate van onkruid op het veld vaker geaccepteerd door verenigingen en gemeenten, zo stellen zij. Tot slot conformeren enkele bedrijven zich simpelweg aan de regelgeving van de gemeenten waarin zij actief zijn; het gebruik van chemie is in sommige gemeenten niet toegestaan.

De vier groenbedrijven die wél gewasbeschermingsmiddelen gebruiken doen dit om twee redenen. Ten eerste geven zij aan het verzoek van de opdrachtgever te volgen. Wanneer gemeenten, verenigingen of stichtingen de opdracht geven om velden met behulp van gewasbeschermingsmiddelen te beheren, dan voeren zij dit uit. Ten tweede benoemen zij veiligheid als belangrijke reden. Zo kunnen sommige onkruiden het spel belemmeren en een gevaar vormen voor de sporters.

Maatregelen om gebruik gewasbeschermingsmiddelen te verminderen

Hoewel nagenoeg alle bedrijven (6) bekend zijn met Integrated Pest Management (IPM), maken zij hier vrijwel geen gebruik van. De meeste bedrijven hebben een eigen methode voor de planning en controle van het beheer en onderhoud. Twee respondenten hebben geen behoefte aan handelen volgens IPM, omdat zij al jaren geen gewasbeschermingsmiddelen gebruiken.

De groenbedrijven die wel bekend zijn met IPM, maar deze methode niet gebruiken, vinden het vooral onduidelijk hoe (door wie en wanneer) er wordt bepaald of de principes van IPM juist zijn opgevolgd. Daarnaast geven twee groenbedrijven aan dat zij de kosten van het aanschaffen van de IPM modellen en tools als te hoog ervaren en de meerwaarde hier niet van inzien. Hieruit blijkt dat niet iedereen op de hoogte is van het bestaan van de gratis IPM tool.

Verder vinden twee andere respondenten dat een onafhankelijke partij moet oordelen over het wel- of niet gebruiken van chemie na het toepassen van IPM. Drie vertegenwoordigers zien ook voordelen van IPM: het verheldert de systematische aanpak, geeft houvast en creëert meer bewustwording over de methoden voor chemievrij beheer.

Naast IPM nemen de bedrijven ook alternatieve maatregelen om de velden milieuvriendelijk te beheren. Twee respondenten vertellen bijvoorbeeld dat zij, samen met clubs, de bespeling van velden optimaliseren. Dit doen zij door de hoeken van het veld meer te gebruiken, verplaatsbare doelen te gebruiken en met jeugdspelers op het wedstrijdveld te trainen. Zowel te veel als te weinig bespeling creëert namelijk ruimte voor onkruid. Daarnaast zijn sommige groenbedrijven bezig met het ontwikkelen van nieuwe machines die het chemievrije beheer kunnen helpen.

Aandacht voor biodiversiteit

Vijf van de zeven respondenten hebben zich verdiept in biodiversiteit rondom de grassportvelden. Echter worden er nog weinig maatregelen uitgevoerd om dit te bevorderen. Twee respondenten hebben spreeuwenkasten geplaatst om hiermee ook engerlingen plagen te verminderen. Wat de andere respondenten vooral tegenhoudt zijn de kosten, mogelijke overlast van (andere) dieren en moeilijkheden in de uitvoering. Drie vertegenwoordigers zijn vooral bang voor het verspreiden van bloemzaad op de velden.

Enkele respondenten geloven ook dat het voordelen kan hebben voor de omgeving en dat een biodivers gebied kan zorgen voor minder behoefte aan gewasbeschermingsmiddelen.

Belemmeringen voor milieuvriendelijk beheer

Budget en personeel

Het meest genoemde knelpunt om grassportvelden milieuvriendelijk te beheren en géén gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken is de toegenomen kosten, dit werd benadrukt door alle respondenten. Meer mechanische handelingen zijn nodig om onkruid te beheersen zonder grasbeschermingsmiddelen. Dit kost meer geld dan veel opdrachtgevers bereid zijn te betalen. Een enkele respondent schatte deze toename in kosten rond de 20-30%. De extra mechanische handelingen zorgen bovendien voor druk op personeel bij de groenbedrijven, de bedrijven ervaren last van de krappe arbeidsmarkt op dit moment. Dit werd door vier respondenten benadrukt, twee van hen gaven aan dat de piekbelasting in de zomer bijdraagt aan de personeelstekorten.

Perceptie gebruikers

Naast het gebrek aan personeel merken de groenbeheerders ook dat andere belangen van verenigingen het lastig kunnen maken om de grassportvelden chemievrij te beheren. Onkruid dat niet hinderlijk is voor het spel wordt bij veel verenigingen niet geaccepteerd, omdat het er niet mooi uit ziet. Ondanks dat sommige vertegenwoordigers merken dat dit langzaam aan het veranderen is, ervaren ze de percepties van de opdrachtgever als knelpunt. Meerdere respondenten benadrukten dat bepaalde grassoorten het visueel beter doen, maar die bezwijken sneller onder bespeling. Echter blijft bij de verenigingen de aandacht liggen op het visuele plaatje. Deze percepties kunnen ervoor zorgen dat verenigingen druk uitoefenen om toch met grasbeschermingsmiddelen te werken, een enkele respondent noemde een voorbeeld waarbij de vereniging bij de wethouder ging klagen over de regelgeving.

Organisatorische knelpunten

Rondom deze regelgeving bestaat nog veel onduidelijkheid bij opdrachtgevers, volgens vertegenwoordigers van groenbedrijven komt dit door het landelijk beleid dat in korte tijd wisselde tussen algeheel verbod, geen verbod, en toegestaan onder voorwaarden. Momenteel is er per gemeente verschillend beleid over chemievrij beheer, dit vergroot de verschillen in de aanwezigheid van onkruid wat zorgt voor frustraties bij verenigingen. Een ander organisatorisch knelpunt heeft betrekking op de speelschema's vanuit de KNVB. Volgens twee vertegenwoordigers is een minimale overgangsperiode nodig van 10-13 weken om het gras voldoende te herstellen voor een nieuw seizoen.

(ondersteunings)behoeften

Aan de groenbedrijven is gevraagd of zij wel eens gebruik maken van ondersteuning om grassportvelden op een milieuvriendelijke wijze te beheren. De meeste respondenten geven aan dat wanneer zij behoefte hebben aan kennisdeling, hulp of tips, zij vooral uitreiken naar contacten uit hun eigen netwerk. Vooral de ervaring van lokale collega's met het werken met het type grond in de regio ervaren zij als een groot voordeel. Dit maakt kennisdeling beter toepasbaar. Van ondersteuning vanuit de werkgroep milieuvriendelijk beheer wordt momenteel door geen van de bedrijven gebruik gemaakt. De groenbedrijven geven aan dat zij behoefte hebben aan meer technische innovatie om grassportvelden op een milieuvriendelijke wijze te kunnen (blijven) beheren.

Toegenomen aandacht biodiversiteit en waterbeheer

Naast een afname in het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen wordt er binnen het thema milieuvriendelijk beheer steeds meer aandacht gegeven aan biodiversiteit en waterbeheer. Zo heeft de Koninklijke Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners (VHG) bijvoorbeeld een greenpaper uitgebracht om aandacht te geven aan groene oplossingen voor gezonde, natuurinclusieve sportaccommodaties (Koninklijke Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners, 2022). In deze greenpaper stelt VHG vijf redenen om sportaccommodaties te vergroenen, te weten:

1. Een groene omgeving heeft een positieve invloed op onze gezondheid en welbevinden.
2. Sportterreinen zijn een welkome aanvulling op recreatieve mogelijkheden in de omgeving.
3. Groene sportaccommodaties passen in de hedendaagse ontwikkeling naar 'sportparken van de toekomst' als ontmoetingsplek van de wijk.
4. Er zijn in het ontwerp, de aanleg en het beheer van toekomstbestendige sportterreinen interessante meekoppelkansen te benutten.
5. Het maakt jong en oud bewust van het belang van groen.

Meer natuurinclusieve sportaccommodaties zijn volgens VHG beter bestend tegen extreme weersomstandigheden, zoals droogte en hitte. Daarnaast hebben ze een positief effect op lucht- en bodemkwaliteit.

In het greenpaper geeft VHG enkele 'quick wins' om op gemakkelijke wijze de sportaccommodatie meer natuurinclusief te maken.

Voorbeelden van innovaties rondom milieuvriendelijk beheer

Na de droge zomer dit jaar is de aandacht toegenomen voor het waterbeheer van sportaccommodaties. Met peilgestuurde drainage, ondergrondse irrigatie en wateropslag valt er op de sportvelden zorgvuldiger gebruik te maken van neerslag, en verlicht de belasting op tapwater. In Noord-Brabant zijn plannen voor ruim 30 kunstgrasvelden met klimaatadaptieve waterbeheer strategieën (Beers, 2022). Het is vooralsnog onduidelijk op welke schaal dit in de rest van Nederland gebeurt, en hoeveel liter water dit kan besparen in de droge periodes van het jaar.

Verder kwam deze zomer naar buiten dat het Duitse farmacie bedrijf Bayer bezig is met het ontwikkelen van een biologische oplossing voor larvenschade op grassportvelden. Voor dit product is momenteel al twee jaar onderzoek gedaan, de verwachting is dat er na totaal 5 of 10 jaar een product is dat de markt op kan (van der Meer, 2022).

3.8 Internationaal perspectief op verduurzaming van sportaccommodaties

Buiten de landsgrenzen is de discussie over de duurzame organisatie van sport eveneens bezig. Dit blijkt uit de bijeenkomst die het EPAS en Mulier Instituut in juli hebben georganiseerd over het in kaart brengen van duurzaamheidsaspecten van sport en sport faciliteiten op Europees niveau. Hier kwam naar voren dat het Duitse ministerie voor milieu eind 2021 een positie document uitgebracht voor duurzame sport in 2030. De hoofdthema's van dit document zijn het landschap, de faciliteiten, grote evenementen, mobiliteit, en goederen. Desalniettemin wordt er kritiek geuit vanuit de maatschappij op de sportsector. Bijvoorbeeld, in de Duitse krant *Frankfurter Allgemeine* stond dit jaar de volgende titel; 'De sport reageert alleen als de politiek richtlijnen stelt'. In het artikel stellen twee ondernemers in de sportsector dat duurzaamheid een vereiste moet worden vanuit sponsoren en partners. Ook zijn de twee kritisch over de plannen van de Duitse voetbalbond om de uitstoot van vluchten te compenseren door bomen te planten omdat deze plannen te kortzichtig zijn. Ook Zweden is bezig met beleid voor duurzaamheid in sport. Mistra Sport & Outdoors is opgezet om onderzoek en samenwerking te bevorderen op de volgende zes duurzaamheidthema's: transformatie, transport, land en watergebruik, materialen, evenementen, en gedrag en beleid. Met dit onderzoeksprogramma wil Mistra Zweden helpen om de Sustainable Development Goals voor 2030 te halen.

Vanuit de Europese Unie loopt sinds 2018 het 'SHARE intitaitive' met als doel meer bekendheid creëren over de rol van sport in regionale en lokale ontwikkeling. De aandacht van SHARE ligt op een slimmer, groener, socialer, en meer verbonden Europa. Om dit te bereiken is er een database met 'best practices' ontwikkeld en promoten ze de rol van sport via wetenschappelijke- en beleidsdocumenten.

4. Exploitatie, beheer, financiering en openstelling

Peter van Eldert & Björn Schadenberg

Sociaaleconomische ontwikkelingen zorgen voor een toenemende (beleidsmatige) aandacht voor exploitatie- en beheervraagstukken bij sportaccommodaties. In dit hoofdstuk zal dit onderwerp daarom verder worden toegelicht. Er wordt ingegaan op het eigendom en de exploitatie van sportaccommodaties, gevolgd door de beheer- en onderhoudssituatie. Daarna wordt er ingegaan op de financiering van sportaccommodaties en ondersteuning die geboden wordt bij deze financiering. Als laatste wordt ingegaan op het gebruik en de openstelling van sportaccommodaties.

4.1 Eigendom en exploitatie

Sportaccommodaties zijn in het verleden veelal door gemeenten gesticht vanuit de gedachte van marktfalen en het sociaal-maatschappelijke belang van sport. Met name de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw hebben een grote bouwgolf van sportaccommodaties laten zien, samenhangend met de democratisering van de sport en de uitbouw van de verzorgingsstaat (Van der Poel et al., 2016).

De rol van de gemeente is sindsdien sterk veranderd. In veel gevallen is de gemeente niet langer de partij die financiert, beheert én coördineert. Steeds meer gemeenten besteden de uitvoering van het sportbeleid uit aan andere organisaties, waarbij zij overigens, na de sporter zelf, nog wel de belangrijkste partij voor de financiering van de sportsector blijft (zie paragraaf 4.3).

Veelal vanuit een kerntakendiscussie en/of een motivatie van kostenbesparing, zijn vanaf het begin van de jaren 2000 veel gemeentelijke zwembaden geprivatiseerd (Schadenberg, 2022). In 2022 zijn dan ook relatief veel zwembaden in eigendom van commerciële (eenmanszaken, nv's en bv's) en niet-commerciële organisaties (stichtingen), waar sporthallen en sportvelden veelal (nog) gemeentelijke sportaccommodaties zijn (tabel 4.1).

De exploitatietaken van sporthallen die (nog) in gemeentelijke eigendom zijn, zijn daarentegen in relatief veel gevallen door de gemeente uitbesteed. Eigendom en exploitatie van sportvelden zijn daarentegen in de meeste gevallen een gemeentelijke aangelegenheid (gebleven) (tabel 4.1). Dit laatste houdt niet in dat bij sportvelden geen sprake is van verandering in de belegging van verantwoordelijken en verplichtingen (zie paragraaf 4.2).

Tabel 4.1 Eigenaar en exploitant sportvoorzieningen (in procenten)

	Sporthallen		Sportvelden*		(Semi-)overdekte zwembaden	
	Eigenaar (N=1.031)	Exploitant (N=632)	Eigenaar (N=5.422)	Exploitant (N=3.853)	Eigenaar (N=362)	Exploitant (N=384)
Gemeente	93	51	92	74	57	21
Bv/nv	1	31	1	16	n.b.	58
Stichting	4	16	3	6	n.b.	18
Vereniging	2	1	4	4	n.b.	0
Overig	1	1	1	0	n.b.	3

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 1 oktober 2022.

* Atletiekaccommodaties, handbal-, hockey-, honk-/softbal-, korfbal-, rugby- en voetbalvelden.

Ontwikkelingen

In 2021 is de Database SportAanbod (DSA) verrijkt met eigendom- en exploitatiekenmerken, en zijn deze gegevens voor circa 25 procent van de sportaccommodaties verzameld. In 2022 zijn inspanningen gepleegd om de dekking te verhogen tot 54 procent. Ontwikkelingen in de verschuiving van eigendom en exploitatie zijn derhalve nog niet waar te nemen in de DSA.

In de volgende paragrafen wordt daarom gekeken naar de ontwikkeling in het aantal private sportaccommodaties, geregistreerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) sinds 2000, en naar kenmerken van verbouw-/nieuwbouwprojecten van sportaccommodaties in de periode 2018-2022, waarover ambtenaren Sport zijn bevraagd in het VSG-panel.

Private sportaccommodaties

Nederland telde in 2020 3.685 private sportaccommodaties (figuur 4.1). Deze sportaccommodaties zijn in eigendom van commerciële organisaties (eenmanszaken, nv's of bv's) en niet-commerciële organisaties (stichtingen) die staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel en als hoofdactiviteit de exploitatie van één of meer sportaccommodaties hebben.

Waar het aantal private buitensportaccommodaties in de periode 2000-2018 aanzienlijk is toegenomen (+64%), is sinds 2018 de grootste groei waar te nemen bij de binnensportaccommodaties (+11%). Daarbij kan het naast privatiseren van van gemeentelijke sporthallen en sportvelden ook gaan om de stichting van nieuwe typen sportaccommodaties, zoals trampoline- en boulderhallen en overdekte padelaccommodaties.

Figuur 4.1 Aantal private sportaccommodaties naar type accommodatie, 2000-2020 (in absolute aantallen)

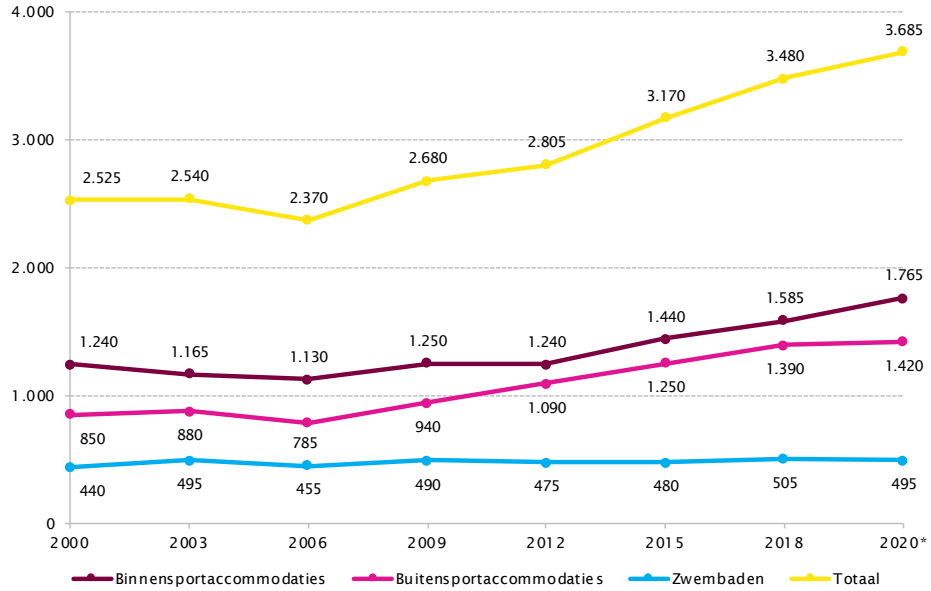

Bron: CBS (Statline), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

Nieuwe sportaccommodaties
In de collegeperiode 2018-2022 heeft in driekwart van de gemeenten (ver)bouw van sportaccommodaties plaatsgevonden (73%; niet in figuur), zo blijkt uit een peiling onder gemeenteambtenaren sport via het VSG-panel (juni-juli 2022). Veelal betrof de aanpassing in het aanbod (onder andere) de aanleg of renovatie van kunstgrasvelden. Ook sporthallen zijn in de afgelopen collegeperiode relatief vaak gerealiseerd of verbouwd.

De gemeente is bij het overgrote deel van de doorgegeven (ver)bouwprojecten (deels) eigenaar geworden of gebleven van de sportvoorzieningen (84%, figuur 4.2). In enkele gevallen wordt het eigendom van de gebouwde of verbouwde sportvoorziening(en) gedeeld met een vereniging of stichting; respectievelijk in 3 procent en 2 procent van de (ver)bouwprojecten. Verenigingen zijn in ongeveer tien procent van de (ver)bouwprojecten volledig eigenaar van de sportvoorzieningen (figuur 4.2). Voor stichtingen geldt dit bij vijf procent van de (ver)bouwprojecten.

De grote rol van de gemeente in de (ver)bouwprojecten valt te verklaren doordat gemeenteambtenaren zijn bevraagd en zij vermoedelijk geen compleet overzicht hebben van volledige private aangelegenheden.

Figuur 4.2 Eigendom van sportvoorzieningen die in de collegeperiode 2018-2022 zijn verbouwd of zijn gebouwd (in procenten van waargenomen (ver)bouwprojecten, n=130)

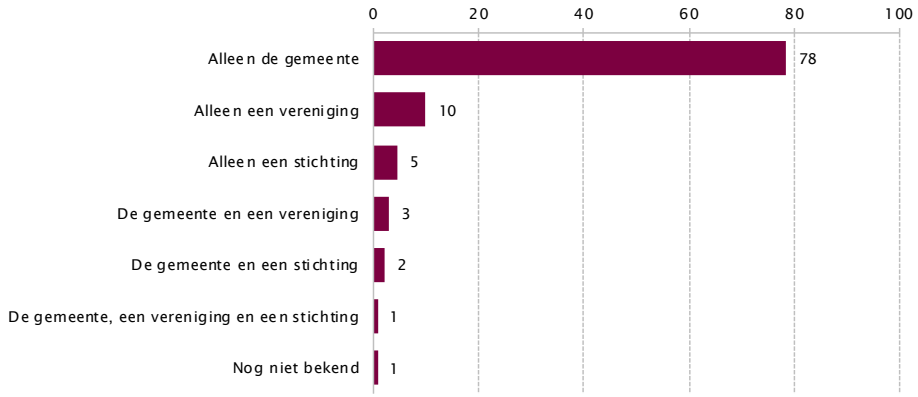

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni - juli 2022.

4.2 Beheer en onderhoud

Vanuit de wet is de exploitant (verhuurder) verantwoordelijk voor het groot onderhoud en de huurder (sportvereniging) voor het klein onderhoud van sportvelden. Voor binnensportvoorzieningen geldt globaal gesproken dat de eigenaar verantwoordelijk voor de binnenkant van het gebouw, inclusief onderhoud. Afwijkende afspraken moeten in de overeenkomst tussen de partijen worden vastgelegd. Veelal wordt een demarcatielijst (kruisjeslijst) voor sportvelden opgesteld, waarin de verantwoordelijkheden en verplichtingen worden verdeeld (Steenbergen, 2020).

Kader 4.1 – Definities klein en groot onderhoud en dagelijks beheer

Klein onderhoud omvat de periodieke werkzaamheden die gedurende het seizoen worden uitgevoerd om de voorziening bespeelbaar te houden, zoals het reinigen van de sportvloer, het aanbrengen van belijning (natuurgras) en het borstelen van de kunstgrasmat. Onder **groot onderhoud** vallen de werkzaamheden die veelal na het seizoen worden uitgevoerd om structurele achteruitgang van de voorzieningen te vertragen, zoals reparatie van scheidingswanden (binnensport), het in- en doorzaaien van natuurgras en het reinigen van de infill (kunstgras). Het **dagelijks beheer** houden de beheerstaken op speelmomenten in zoals de voorziening speelklaar maken, toezicht houden en schoonmaak.

Slechts een klein deel van de verenigingen heeft de grond van sportaccommodatie en/of de sportvoorzieningen in eigendom in 2022. Een groter deel heeft (een deel van) de opstallen van de sportaccommodaties in eigendom. Het aandeel verenigingen dat (een deel van de) sportaccommodatie in eigendom heeft is sinds 2017 niet veel aan verandering onderhevig geweest (figuur 4.3).

De rol de verenigingen spelen in het onderhoud van de sportaccommodaties is daarentegen de afgelopen vijf jaar wel sterk toegenomen (figuur 4.3). Het aandeel verenigingen dat groot onderhoud aan de sportaccommodatie uitvoert, is toegenomen met dertien procentpunten; het aandeel dat klein onderhoud uitvoert met negen procentpunten.

Figuur 4.3 Verantwoordelijkheid verenigingen voor gebruikte hoofdaccommodatie in 2017 en 2022 (indien zwembad, binnen- en/of buitensportaccommodatie, n=449/403, in procenten)

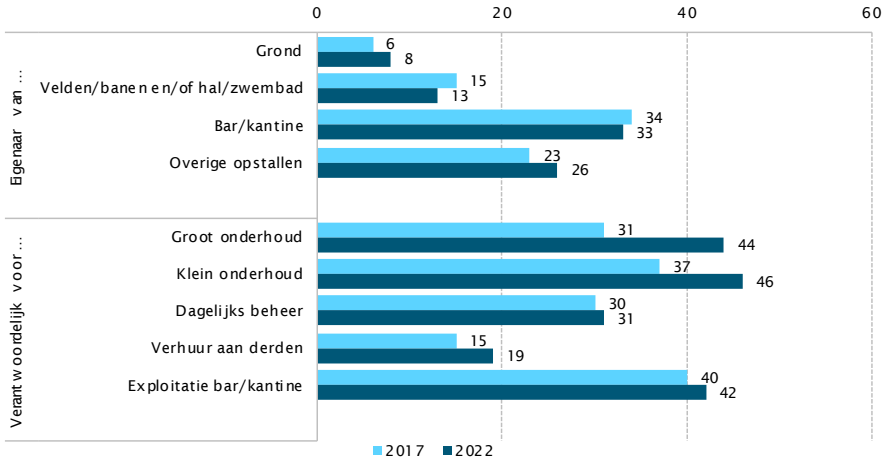

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel zomer 2017 & sept./okt. 2022.

De verenigingen die eigenaar van de sportaccommodatie waarvan zijn gebruik maken en/of een rol in het onderhoud, beheer en exploitatie van de sportaccommodatie spelen, zijn met name veldsport- en overige buitensportverenigingen. Zaalsport- en overige binnensportverenigingen zijn veelal alleen gebruiker of huurder van de sportaccommodatie (tabel 4.2).

Bijna driekwart van de veldsportverenigingen is eigenaar van de bar/kantine bij de sportaccommodatie (74%) en heeft hiermee de mogelijkheid inkomsten te generen. Meer dan de helft van de veldsportverenigingen heeft de overige opstallen bij de sportaccommodaties in eigendom (53%). Ongeveer een vijfde van buitensportverenigingen heeft de sportvoorzieningen in eigendom, terwijl slechts vijf procent van de binnensportverenigingen dat heeft. Als gevolg van uitbesteding is een groter deel van de verenigingen verantwoordelijk voor het onderhoud, beheer en/of exploitatie van de (sport)voorzieningen.

Tabel 4.2 Verantwoordelijkheid verenigingen voor gebruikte hoofdaccommodatie naar type vereniging in 2022 (indien zwembad, binnen- en/of buitensportaccommodatie, n=403, in procenten)

	Zaalsport	Overige binnensport	Veldsport	Overige buitensport
Eigenaar				
Grond	2	5	10	13
Velden/banen en/of hal/zwembad	5	5	18	20
Bar/kantine	10	5	74	35
Overige opstallen	7	5	53	32
Verantwoordelijk groot onderhoud				
Velden/banen en/of hal/zwembad	8	8	30	44
Bar/kantine	14	8	74	45
Overige opstallen	9	8	60	39
Verantwoordelijk klein onderhoud				
Velden/banen en/of hal/zwembad	12	11	50	45
Bar/kantine	19	11	74	49
Overige opstallen	12	11	64	34
Overige verantwoordelijkheden				
Dagelijks beheer	12	11	57	38
Verhuur velden/banen en/of hal/zwembad aan derden	7	2	28	30
Exploitatie bar/kantine	20	14	75	49

Bron: Mulier Instituut, Verenigingspanel sept./okt. 2022.

4.3 Financiering en ondersteuning

Gemeentelijke sportuitgaven

Gemeenten spelen een grote rol in de financiering van de Nederlandse breedtesport. Ze investeren in de fijnmazige sportinfrastructuur die Nederland rijk is en dragen als exploitant van een groot deel van de sportaccommodaties via gesubsidieerde huurtarieven bij aan het betaalbaar houden van de sport. Ten tijde van de coronacrisis speelden gemeenten een belangrijke rol in de financiële ondersteuning van de sport, mede doordat enkele financiële steunmaatregelen (deels) via gemeenten liepen. In 2018 kwam van de 5,8 miljard euro die volgens schattingen van KPMG naar de sportsector ging, bijna 2,5 miljard voort uit de financiering van overheden, waarvan het grootste deel van gemeenten (KPMG, 2019).

De ontwikkelingen in de gemeentelijke sportuitgaven brengen we in kaart aan de hand van de Iv3-data (informatie voor derden) van het CBS. Het Mulier Instituut rapporteert jaarlijks over deze data in de Monitor sportuitgaven gemeenten.[1] Het Iv3-systeem is een informatiesysteem waarin financiële gegevens van decentrale overheden, waaronder gemeenten, worden geregistreerd door de overheden zelf. Zij vullen daartoe een gestandaardiseerd formulier in. Sinds 2010 wordt de Iv3 door het CBS beschikbaar gesteld. Gemeenten moeten in de Iv3 op verschillende taakvelden de uitgaven en inkomsten registreren. Sinds 2017 zijn twee sportspecifieke taakvelden gedefinieerd:

- **Sportbeleid en activering**: uitgaven en inkomsten voor de niet-fysieke maatregelen ter stimulering van professionele en amateursport;
- **Sportaccommodaties**: uitgaven en inkomsten aan sportaccommodaties voor sportbeoefening.

In 2021 kwam 2,2 procent van alle gemeentelijke uitgaven ten goede van de sport. Dit percentage is 0,1 procentpunt hoger dan in 2020. De gemeentelijke uitgaven aan sport bedroegen in 2021 bijna 1,7 miljard euro (tabel 4.3). Hiertegenover stond zo'n 585 miljoen euro aan inkomsten. De netto-uitgaven aan sport in 2021 door gemeenten kwamen daarmee in totaal uit op bijna 1,1 miljard euro, een lichte daling ten opzichte van 2020. Een aanzienlijk deel (72% in 2021) hiervan komt voor de rekening van het taakveld sportaccommodaties, de rest voor het taakveld sportbeleid en activering. Tussen 2017 en 2020 zijn de netto-uitgaven aan sportaccommodaties gestegen van 753 miljoen euro naar 854 miljoen euro. In 2021 zijn de netto-uitgaven aan sportaccommodaties met 794 miljoen euro een stuk lager. Dit komt met name doordat de inkomsten van gemeenten aan sportaccommodaties sterker zijn gestegen dan de uitgaven. Zoals we later in deze paragraaf beschrijven heeft dit vermoedelijk met name te maken met de financiële coronasteunmaatregelen en de SPUK Sport.

[1] De recentste publicatie van de Monitor sportuitgaven gemeenten had betrekking op het verslagjaar 2020, zie: Van Eldert en Beekman (2021).

Tabel 4.3 Uitgaven, inkomsten en netto-uitgaven gemeenten aan sport (in euro's x 1.000.000) in de periode 2017 tot en met 2021

		Sport (totaal)*	Sportbeleid en activering	Sportaccommodaties
Uitgaven	2017	**1.428**	324	1.104
	2018	**1.448**	311	1.137
	2019	**1.555**	341	1.214
	2020	**1.597**	361	1.235
	2021	**1.685**	380	1.305
Inkomsten	2017	**373**	21	351
	2018	**364**	25	339
	2019	**441**	30	411
	2020	**423**	42	381
	2021	**585**	74	511
Netto uitgaven	2017	**1.056**	303	753
(uitgaven - inkomsten)	2018	**1.084**	285	799
	2019	**1.114**	311	803
	2020	**1.174**	320	854
	2021	**1.099**	305	794

Bron: Iv3-data CBS (registraties), 2017-2021. Bewerking: Mulier Instituut.

* De taakvelden Sportbeleid en activering en Sportaccommodaties vormen samen het totaal voor sport.

In 2021 gaven gemeenten netto gemiddeld ruim 63 euro per inwoner uit aan sport (tabel 4.4). Hiervan kwam bijna 18 euro ten goede aan het taakveld sportbeleid en activering en ruim 45 euro aan sportaccommodaties. Ten opzichte van 2020 zijn de gemeentelijke netto-uitgaven per inwoner aan sport afgenomen in 2021 (-7%). Relatief gezien namen de netto-uitgaven die ten goede komen aan sportaccommodaties het meest af ten opzichte van 2020. Voor de afname van de netto-uitgaven per inwoner geldt hetzelfde als voor de ontwikkeling van de absolute netto-uitgaven. Waar de uitgaven per inwoner in lijn met voorgaande jaren stegen, was de stijging van de inkomsten sterker waardoor het saldo, in de vorm van de netto-uitgaven per inwoner, in 2021 lager uitkwam.

Tabel 4.4 Netto-uitgaven (in euro's) gemeenten aan sport per inwoner in de periode 2017 tot en met 2021

	Sport (totaal)*	Sportbeleid en activering	Sportaccommodaties
2017	62,4	18,1	44,4
2018	63,6	17,0	46,6
2019	65,3	18,3	46,9
2020	67,8	18,6	49,2
2021	63,1	17,7	45,4
Index (2018/2017)	1,02	0,94	1,05
Index (2019/2018)	1,03	1,08	1,01
Index (2020/2019)	1,04	1,01	1,05
Index (2021/2020)	0,93	0,95	0,92

Bron: Iv3-data CBS (registraties), 2017-2021. Bewerking: Mulier Instituut.

* De taakvelden Sportbeleid en activering en Sportaccommodaties vormen samen het totaal voor sport.

Gemeenten moeten in het Iv3-systeem de inkomsten en uitgaven boeken op onderliggende categorieën. In totaal zijn er per taakveld 43 categorieën, die voor elk taakveld hetzelfde zijn. Ondanks dat de categorieën algemeen geformuleerd zijn, geven ze een indruk over hoe de gemeentelijke sportuitgaven in grote lijnen zijn opgebouwd. Om deze opbouw inzichtelijk te maken hebben we in de Monitor sportuitgaven gemeenten voor de taakvelden Sportbeleid en activering en Sportaccommodaties verschillende categorieën samengenomen in bij elkaar passende groepen. Binnen deze indeling hanteren we per taakveld vier overkoepelende groepen met daarbinnen in totaal acht subgroepen. In de Monitor sportuitgaven gemeenten 2021 (Van Eldert en Beekman, 2021) worden de (sub)groepen verder beschreven en toegelicht.

Tabel 4.5 Onderverdeling gemiddelde netto-uitgaven gemeenten voor sportaccommodaties in de periode 2017 tot en met 2021 (in euro's per inwoner)

	2017	2018	2019	2020	2021
Totaal per inwoner	**44,4**	**46,6**	**46,9**	**49,2**	**45,4**
Totaal interne exploitatie sportaccommodaties	**12,3**	**11,6**	**11,4**	**12,8**	**7,6**
Pacht, huur en leges	*-12,8*	*-13,5*	*-14,9*	*-13,0*	*-13,2*
(Specifieke) uitkeringen van het Rijk	*0,0*	*0,0*	*-2,6*	*-4,6*	*-9,7*
Personeel	*10,0*	*9,5*	*10,3*	*9,5*	*10,2*
Overige interne exploitatie	*15,2*	*15,6*	*18,6*	*20,9*	*20,4*
Totaal investeringen en afschrijvingen	**13,4**	**13,5**	**14,2**	**14,4**	**13,8**
Investeringen	*0,5*	*0,3*	*0,6*	*0,7*	*0,4*
Afschrijvingen	*12,9*	*13,2*	*13,6*	*13,7*	*13,4*
Totaal externe exploitatie sportaccommodaties	**10,4**	**13,3**	**14,2**	**14,1**	**16,9**
Uitbestedingen, subsidies en exploitatiebijdragen	*9,5*	*12,1*	*13,1*	*13,4*	*16,1*
Overige overdrachten	*0,9*	*1,2*	*1,0*	*0,7*	*0,8*
Totaal transacties en verrekeningen	**8,2**	**8,3**	**7,1**	**7,9**	**7,0**

Bron: Iv3-data CBS (registraties), 2017-2021. Bewerking: Mulier Instituut.

Binnen het taakveld Sportaccommodaties gaven gemeenten in 2021 netto het meeste uit aan externe exploitatie (netto 16,9 euro per inwoner), gevolgd door investering en afschrijvingen (netto 13,8 euro per inwoner; tabel 4.5). Voor de interne exploitatie van sportaccommodaties waren de netto-uitgaven per inwoner in 2021 zo'n 7,6 euro per inwoner. Ten opzichte van eerdere jaren zijn alleen de netto-uitgaven aan externe exploitatie gestegen in 2021. De netto-uitgaven aan andere drie overkoepelende groepen namen af en dit gold met name voor interne exploitatie. Dit lijkt veroorzaakt door een stijging van de inkomsten vanuit (specifieke) uitkering van het Rijk, gezien de verdere afname van de netto-uitgaven aan deze subgroep. Waarschijnlijk komt dit door de extra inkomsten die gemeenten hebben ontvangen via de financiële coronasteunmaatregelen en de SPUK Sport.

Huurtarieven gemeentelijke sportaccommodaties

De huurtarieven van sportaccommodaties zijn een belangrijke schakel in de exploitatie van sportaccommodaties. Ze vormen de basis voor de inkomsten die verhuurders ontvangen vanuit de verhuur van de accommodaties. Verhuurders compenseren met deze inkomsten (een deel van) de investeringen in de accommodaties. Daarnaast beïnvloedt de hoogte van de huurtarieven de betaalbaarheid van de sport. Hoge huurlasten voor sportaanbieders kunnen namelijk doorwegen op de contributies die de sporters betalen.

Om zicht te houden op de ontwikkelingen in de huurtarieven en mogelijke implicaties hiervan ontwikkelt het Mulier Instituut sinds 2021 een (landelijke) huurtarievenmonitor. In de eerste rapportage van de monitor met de huurtarieven over 2021 presenteerden we de resultaten over de gemeentelijke binnensportaccommodaties. De komende jaren herhalen we de registratie van de huurtarieven om de ontwikkelingen in kaart te brengen. Daarnaast pogen we in de toekomst de monitor uit te breiden met de huurtarieven van gemeentelijke buitensportaccommodaties en zwembaden.

In 2021 betaalden sportverenigingen voor gemeentelijke binnensportaccommodaties (sporthallen, -zalen en gymzalen) het laagste huurtarief (Van Eldert en Hollander, 2022). Voor sporthallen betalen ze gemiddeld 40,48 euro per uur, voor sportzalen en gymzalen respectievelijk 23,68 en 12,84 euro per uur. De hoogste tarieven golden in 2021 voor organisaties met een winstoogmerk. Deze organisaties betalen gemiddeld 90,01 euro per uur voor een sporthal, 46,03 euro per uur voor een sportzaal en 25,86 euro per uur voor een gymzaal.

De mate van stedelijkheid van de gemeenten lijkt van invloed te zijn op de hoogte van de huurtarieven voor de accommodaties (Van Eldert en Hollander, 2022). In stedelijke gemeenten is het gemiddelde huurtarief voor de gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen hoger dan in minder stedelijke gemeenten. Ook de wijze van exploitatie van de binnensportaccommodaties lijkt uit te maken: de huurtarieven voor sporthallen en sportzalen zijn hoger als een andere partij dan de gemeente verantwoordelijk is voor de exploitatie van de binnensportaccommodatie.

Kosten van sportaccommodaties

Ontwikkelingen

De financiering en betaalbaarheid van de sport komt steeds meer onder druk te staan. De inflatie blijft stijgen (CBS, 2022), stijgende energieprijzen leiden tot zorgen onder sportverenigingen en ondernemende sportaanbieders (Van Kalmthout, 2022) en het accommodatiebestand is voor een groot deel verouderd terwijl de eisen aan sportaccommodaties hoog zijn (Reitsma et al., 2022). Deze ontwikkelingen kunnen uiteindelijk invloed hebben op de (ver)bouwkosten en exploitatielasten van sportaccommodaties.

Bij gemeenten vond dit in de eerste helft van 2022 al plaats, zo blijkt uit een peiling onder gemeenteambtenaren sport via het VSG-panel (juni-juli 2022). Volgens ruim driekwart van de gemeente (77%; figuur 4.4) stegen de (ver)bouwkosten en de exploitatielasten stegen in de eerste helft van 2022 volgens 60 procent van de gemeenten. Een stijging van zowel de (ver)bouwkosten als de exploitatielasten. kwam in bijna de helft van de gemeenten voor (49%; niet in figuur). Een daling van (ver)bouwkosten of exploitatielasten kwam volgens geen enkele gemeente voor. Voor een enkele gemeente (3%; niet in figuur) bleven zowel de (ver)bouwkosten als de exploitatielasten ongeveer gelijk.

Figuur 4.4 Door gemeenten waargenomen ontwikkeling (ver)bouwkosten en exploitatielasten voor sportaccommodaties in de eerste helft van 2022 (in gewogen procenten van gemeenten, n=69)

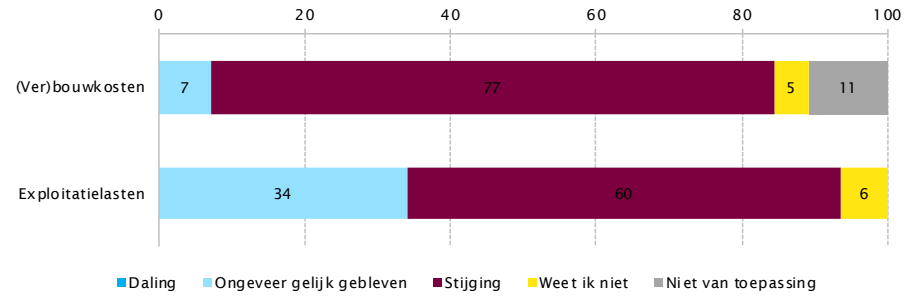

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni - juli 2022.

Voor een aantal gemeenten hebben de stijgingen van de kosten gevolgen voor de financiering van de bouw en het onderhoud van sportaccommodaties. Een op de drie gemeenten met stijgende (ver)bouwkosten (32%; niet in figuur) geeft aan deze een belemmering vormen voor de financiering van de bouw en het onderhoud van sportaccommodaties. Voor gemeenten met stijgende exploitatielasten geldt dit voor 21 procent. De belemmeringen als gevolg van de kostenstijgingen leiden er in de meeste gemeenten toe dat onderhoud of renovatie van bestaande en de bouw van nieuwe sportaccommodaties wordt uitgesteld. Daarnaast zijn er ook gemeenten die de eisen aan nieuwbouw en/of het onderhoudsniveau hebben bijgesteld.

Figuur 4.5 Een verhoging van tarieven voor gebruik van gemeentelijke sportaccommodaties als gevolg van gestegen (ver)bouwkosten of exploitatielasten (in gewogen procenten van gemeenten die een stijging van (ver)bouwkosten of exploitatielasten ervaarden in de eerste helft van 2022)

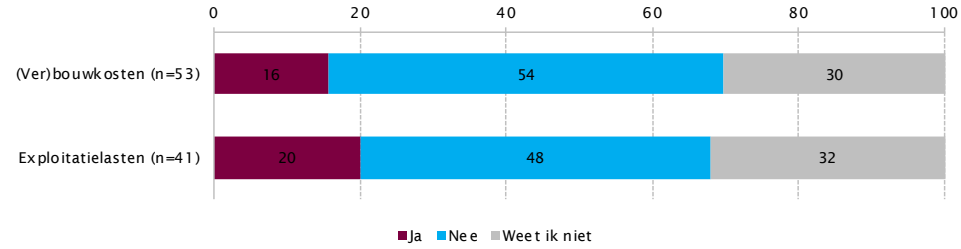

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni - juli 2022.

Ongeveer een op de vijf gemeenten (16%; figuur 4.5) die een stijging van de (ver)bouwkosten ervaarde in de eerste helft van 2021 verwacht als gevolg hiervan de huurtarieven van de gemeentelijke sportaccommodaties te verhogen. Hetzelfde geldt voor een vergelijkbaar aandeel gemeenten (20%) die de exploitatielasten zagen stijgen. Een aanzienlijk deel van de gemeenten kan hier echter nog geen uitsluitsel over geven. Daarnaast zijn de energieprijzen en de inflatie sinds de uitvraag onder gemeenteambtenaren (juni/juli 2022) nog verder gestegen. Hierdoor bestaat de kans dat later in 2022 nog meer gemeenten genoodzaakt zullen zijn om de tarieven te verhogen.

(Ver)bouwprojecten

Uit een peiling onder gemeenteambtenaren sport via het VSG-panel (juni-juli 2022) komt naar voren dat de meeste gemeenten (82%; niet in figuur) in de afgelopen collegeperiode (2018-2022) geen verschuiving waarnamen in de manier waarop de (ver)bouw van sportaccommodaties worden gefinancierd. Binnen de groep gemeenten die wel een verschuiving waarnam, betrof dit ongeveer net zo vaak een verschuiving van publieke financiering naar meer private financiering (5%) als andersom (6%). Voor de huidige coalitieperiode verwacht tevens de meerderheid van de gemeenten (54%; niet in figuur) geen verschuiving in de manier van financiering. Daarnaast is er een grote groep (35%) die dit vooralsnog niet goed kunnen schatten.

Zoals beschreven in paragraaf 4.1 heeft in de collegeperiode 2018-2022 in ongeveer driekwart van de gemeenten (ver)bouw van sportaccommodaties plaatsgevonden, waarbinnen gemeenten in de meeste gevallen (deels) eigenaar zijn van de nieuwe sportvoorziening(en). Bij nagenoeg alle waargenomen (ver)bouwprojecten van sportaccommodaties (98%; figuur 4.6) in de afgelopen collegeperiode (2018-2022) was de gemeente als (gedeeltelijke) financierder betrokken. Van de overige partijen waren verenigingen het vaakst (20%) als financierder betrokken.

Figuur 4.6 Financierder(s) van sportvoorzieningen die in de collegeperiode 2018-2022 zijn verbouwd of zijn gebouwd (in procenten van waargenomen (ver)bouwprojecten, n=130)

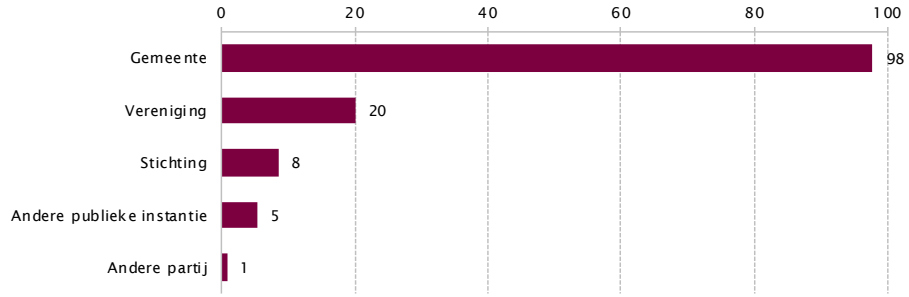

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni - juli 2022.

Meer dan driekwart van de (ver)bouwprojecten (77%; figuur 4.7) werd volledig door de gemeente gefinancierd. Bij slechts tien procent van de projecten financierde de gemeente minder dan de helft (7%) of helemaal niks (3%).

Figuur 4.7 Het aandeel van de gemeente in de financiering van sportvoorzieningen die in de collegeperiode 2018-2022 zijn verbouwd of zijn gebouwd (in procenten van waargenomen (ver)bouwprojecten, n=118)

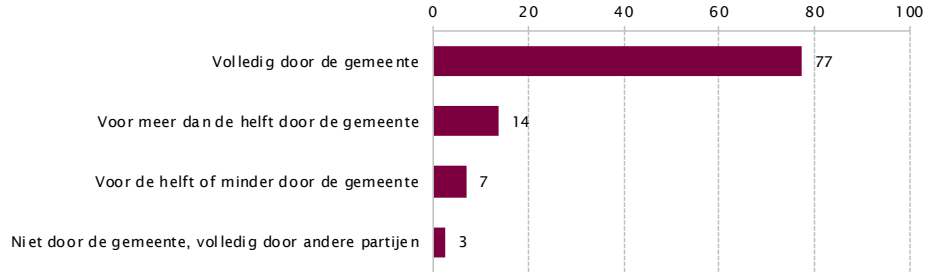

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni - juli 2022.

Gemeenten en verenigingen hebben de (ver)bouwprojecten, waarbij ze betrokken waren, op verschillende manieren gefinancierd. Gemeenten deden dit veruit het vaakst met behulp van begrote middelen (75%; figuur 4.8). Daarnaast gebruikten ze ook vaak subsidies, zoals de SPUK, voor de financiering van (ver)bouwprojecten. Begrote middelen waren voor verenigingen, volgens gemeenteambtenaren, een stuk minder vaak (20%) de bron van financiering voor de (ver)bouwprojecten. Zij financierden het vaakst met behulp van afgesloten leningen (36%) en subsidies, zoals de BOSA (32%).

Figuur 4.8 De wijze van financiering van sportvoorzieningen die in de collegeperiode 2018-2022 zijn verbouwd of zijn gebouwd door gemeenten en verenigingen, volgens gemeenteambtenaren (in procenten van waargenomen (ver)bouwprojecten)

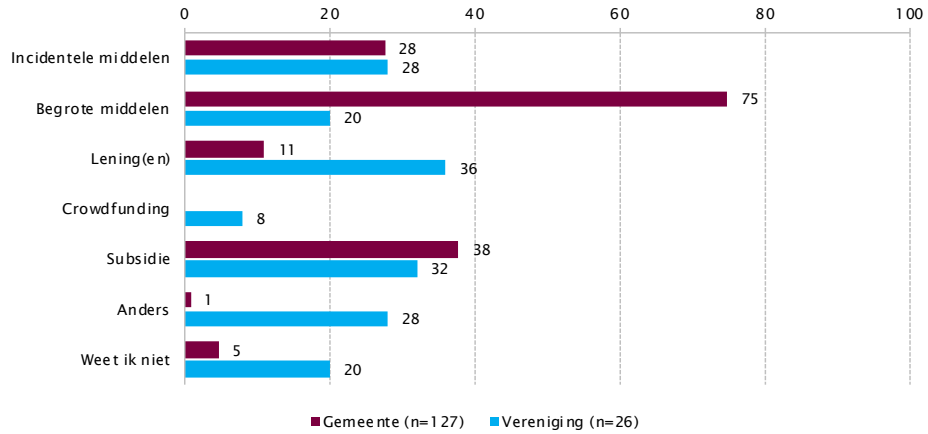

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni - juli 2022.

Omvang private sector

In paragraaf 4.1 is inzichtelijk geworden dat het aantal private sportaccommodaties in Nederland is tussen 2000 en 2020 met bijna de helft is toegenomen (+46%; figuur 4.1). De totale baten en lasten van de exploitanten van deze sportaccommodaties zijn tot 2018 eveneens tegenomen (tabel 4.6). Na 2018 namen echter zowel de totale baten als de totale lasten af. Aangezien de baten sterker afnamen dan de lasten resulteerde dit, voor het eerste sinds de publicatie van de cijfers door het CBS, tot een negatief saldo van 68 miljoen euro.

Tabel 4.6 Totale baten en lasten exploitanten private sportaccommodaties in de periode 2000-2020 uitgesplitst naar onderliggende categorieën (in miljoenen euro's)

	2000	2003	2006	2009	2012	2015	2018	2020*	Verschil 2020-2018
Entree- en lesgelden	455	556	582	673	685	649	695	570	-125
Sponsor- en reclamegelden	17	19	20	23	27	30	26	15	-11
Subsidies en bijdragen	108	147	159	205	212	241	208	326	118
Overige baten	162	208	226	274	273	296	358	203	-155
Totaal baten	**742**	**930**	**987**	**1.175**	**1.197**	**1.216**	**1.287**	**1.114**	**-173**
Lonen en sociale lasten	228	298	292	371	384	386	405	374	-31
Personeel niet in loondienst	15	20	28	25	26	43	46	34	-12
Huisvestingskosten	130	165	178	230	237	252	260	246	-14
Onderhoud en schoonmaak	57	74	80	120	125	110	123	144	21
Kapitaallasten	107	110	118	128	122	120	124	132	8
Overige lasten	163	208	213	254	247	249	250	253	3
Totaal lasten	**700**	**875**	**909**	**1.128**	**1.141**	**1.160**	**1.208**	**1.183**	**-25**

Bron: CBS (Statline), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

De sterke afname van de totale baten lijkt voort te komen uit de gevolgen van de coronacrisis. Naast overige baten zijn het namelijk met name de entree- en lesgelden die afnamen in 2020 (tabel 4.6). Dit is niet geheel verrassend aangezien sportaccommodaties gedurende 2020 perioden gesloten waren als gevolg van de beperkende coronamaatregelen. In deze perioden konden private exploitanten geen entree- en lesgelden innen waardoor logischerwijs deze baten terugliepen. Om te compenseren voor de verliezen als gevolg van de coronamaatregelen stelde de overheid verschillende financiële steunmaatregelen op, wat waarschijnlijk een verklaring is voor de stijgende baten uit subsidies en bijdragen. Deze compensatie blijkt voor de exploitanten van private sportaccommodaties echter niet afdoende om het verlies te beperken. Dit geldt overigens breder voor de groep sportondernemers (Pulles et. al., 2021).

Figuur 4.9 Gemiddelde baten en lasten per exploitant van een private sportaccommodatie in de periode 2000-2020 (in euro's x 1.000)

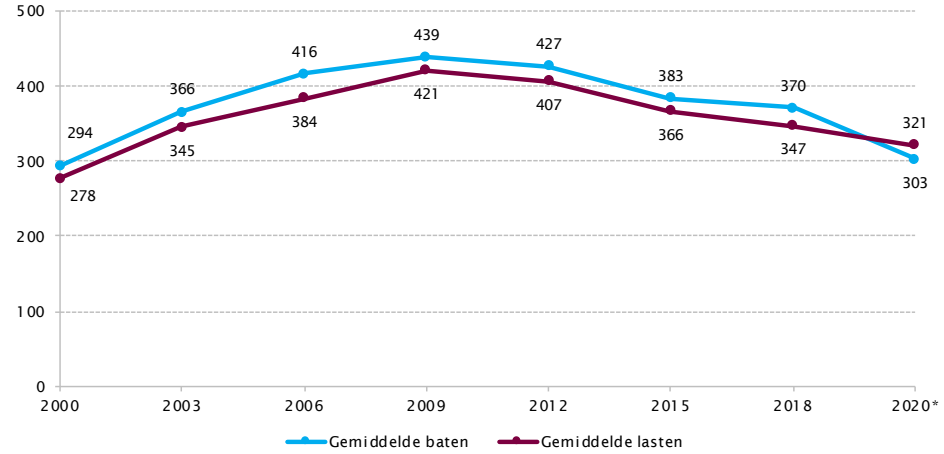

Bron: CBS (Statline), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.
* Voorlopige cijfers.

De gemiddelde baten en lasten per exploitant stegen ook tussen 2000 en 2009, maar zijn sindsdien weer afgenomen (figuur 4.9). Het gemiddelde saldo (baten minus lasten) per exploitant schommelde tot en met 2018 tussen de 16 en 32 duizend euro, tot deze in 2020 negatief werd.

Samenvattend is te stellen dat het aantal private sportaccommodaties stijgend is, maar dat de financiële omvang van de sector enigszins is gestabiliseerd en gemiddeld per exploitant zelfs afneemt. Dit kan erop duiden dat de nieuwe private sportaccommodaties met name kleinere sportaccommodaties zijn. Deze hebben een kleinere financiële omvang, wat het gemiddelde drukt. Hieraan gerelateerd is de ontwikkeling in het aantal werkzame personen (in loondienst) bij de exploitanten van private sportaccommodaties; deze is in de periode 2009-2020 gemiddeld met 33 procent afgenomen (niet in figuur). Ofwel het aantal private sportaccommodaties is toegenomen, maar de gemiddelde arbeidsvolume is kleiner geworden wat tevens kan duiden op kleinere organisaties.

Subsidieregeling

SPUK Sport

Gemeenten kunnen gebruikmaken van de Regeling Specifieke Uitkering Stimulering Sport (SPUK Sport). Deze regeling stimuleert de ontwikkeling en instandhouding van sportaccommodaties en de aanschaf van sportmaterialen. Via de SPUK Sport kunnen gemeenten een aanvraag indienen voor de btw die aan hen in rekening is gebracht voor investeringen in de hardware van sportaccommodaties (bouw, renovatie en onderhoud) en voor exploitatie van sportaccommodaties (beheer).

De SPUK Sport voor 2022 kon tot 1 maart 2022 aangevraagd worden. In totaal zijn er in 2022 332 aanvragen ingediend door gemeenten, voor een bedrag van 258 miljoen euro (tabel 4.7). Voor 2022 was het beschikbare budget voor de SPUK Sport vastgesteld op 185 miljoen euro. Dit betekent dat er bijna voor 75 miljoen euro is overvraagd door gemeenten.

Tabel 4.7 Totaal aangevraagd bedrag, budget en vastgesteld bedrag SPUK Sport in 2019, 2020, 2021 en 2022 (x 1.000 euro)

Jaar	Totaal aangevraagd bedrag	Beschikbaar budget	Totaal vastgesteld bedrag
2019	227.700	185.000	117.600*
2020	239.500	188.000	132.200*
2021	242.000	182.000	Nog niet bekend
2022	258.200	185.000	Nog niet bekend

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Omdat er over het algemeen meer wordt aangevraagd dan beschikbaar is, worden de bedragen naar rato verdeeld bij verlening waardoor het subsidieplafond ieder jaar is gebruikt. Bij vaststelling blijkt uiteindelijk dat er minder is gerealiseerd, waardoor de vastgestelde bedragen over 2019 en 2020 lager zijn dan de bedragen gerapporteerd in het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2021 (Hoekman, et al., (2021)).

De SPUK Sport is aan te vragen voor verschillende categorieën: onroerende zaken, roerende zaken en overige kosten[2]. Deze categorieën zijn op te delen in verschillende subcategorieën. In tabel 4.8 wordt weergegeven voor welke bedragen aangevraagd zijn per (sub)categorie. Net als voorgaande jaren worden de meeste aanvragen gedaan binnen de onroerende zaken. Hierbinnen wordt de SPUK Sport voornamelijk aangevraagd voor nieuwbouw.

Tabel 4.8 Aangevraagd bedrag SPUK Sport naar categorie en subcategorie in 2019, 2020, 2021 en 2022 (x 1.000 euro)

		Aangevraagde uitkering			
Categorie	Subcategorie	2019	2020	2021	2022
1. Onroerende zaken		**142.200**	**156.200**	**168.900**	**186.000**
	1.1 Nieuwbouw	*71.800*	*84.400*	*95.500*	*99.400*
	1.2 Renovatie	*29.900*	*32.500*	*35.300*	*48.600*
	1.3 Onderhoud	*40.500*	*39.200*	*38.100*	*38.000*
2. Roerende zaken		**44.300**	**40.300**	**38.200**	**39.400**
	2.1 Aankoop	*5.900*	*6.300*	*6.300*	*4.600*
	2.2 Dienstverlening door derden	*12.000*	*11.600*	*10.600*	*9.700*
	2.3 Beheer en exploitatie	*26.500*	*22.400*	*21.300*	*25.100*
3. Overige kosten		**42.200**	**41.800**	**34.900**	**32.700**
	*3.1 Mengpercentage**	-	*11.600*	*11.200*	*10.800*
	*3.2 Verbonden lichamen**	-	*18.000*	*10.900*	*6.800*
	*3.3 Overig**	-	*12.100*	*12.800*	*15.100*
Totaal**		**227.700**	**238.200**	**242.000**	**258.200**

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* In 2019 werd de uitsplitsing in subcategorieën voor de categorie overige kosten niet gemaakt.

** In 2020 heeft een herziening plaatsgevonden. De herziening is niet beschikbaar per (sub)categorie. Hierdoor tellen de bedragen in de afzonderlijke (sub)categorieën niet op tot het totaal aangevraagde bedrag van 239,5 miljoen euro.

[2] Kosten die in relatie staan tot de verruiming van de btw-sportvrijstelling en die niet in de eerder genoemde posten vielen.

Ongeveer de helft van de gemeenten (53%; figuur 4.10) die in 2020 gebruik hebben gemaakt van de SPUK Sport hebben het volledige verleende bedrag ook daadwerkelijk gebruikt. Dit blijkt uit de VSG-peiling van december 2021. Dit houdt in dat er, naast de gemeenten die het niet weten (24%), een deel overblijft dat het verleende SPUK Sport bedrag slechts deels (21%) of helemaal niet heeft gebruikt (2%). Dit zijn met name matig stedelijke en (zeer) sterk stedelijke gemeenten.

Figuur 4.10 In hoeverre is het verleende SPUK Sport bedrag daadwerkelijk gebruikt door de gemeente, naar gemeentestedelijkheid (in gewogen procenten van gemeenten die in 2020 gebruik hebben gemaakt van de SPUK Sport, n=87)

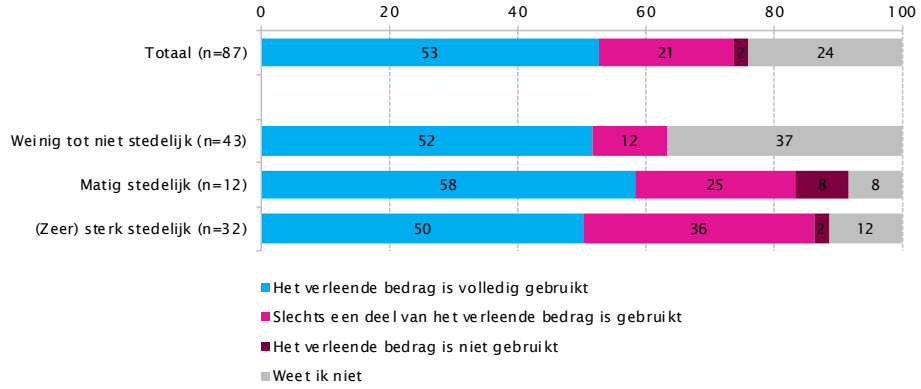

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, december 2021 - januari 2022.

De achterliggende reden om het verleende SPUK Sport bedrag niet (volledig) te gebruiken verschilt tussen gemeenten. In veel gemeenten zijn geplande investeringen en werkzaamheden in 2020 uitgesteld, waardoor het SPUK Sport niet (volledig) gebruikt hoefde te worden. Deze vertraging werd volgens gemeenteambtenaren onder andere veroorzaakt door de coronamaatregelen, tekort aan materialen en stijging van de kosten voor bijvoorbeeld personeel en materiaal. Daarnaast zorgden de coronamaatregelen ervoor dat verschillende sportactiviteiten, waarvoor de SPUK Sport was aangevraagd, geen doorgang konden vinden. Verder gaven enkele gemeenten aan dat de begrote kosten uiteindelijk lager zijn uitgevallen, waardoor het aangevraagde SPUK Sport bedrag niet volledig gebruikt werd.

BOSA

Naast de SPUK Sport heeft de overheid met de subsidieregeling Bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA) nog een structurele regeling ter ondersteuning van de financiering van sportaccommodaties. De BOSA is specifiek bedoeld voor amateursportorganisaties met een eigen sportaccommodatie. Via de BOSA kunnen amateursportorganisaties een subsidieaanvraag doen voor de bouw- en onderhoudskosten van sportaccommodaties en voor de aanschaf van sportmaterialen. In hoofdstuk 3 wordt de BOSA verder beschreven en geven we een overzicht van het gebruik van de regeling.

Coronasteunmaatregelen voor sportaccommodaties
Om de financiële gevolgen van de coronamaatregelen te verzachten riep de overheid verschillende steunmaatregelen in het leven. Het steunpakket omvatte naast een aantal generieke steunmaatregelen ook branchespecifieke maatregelen voor de sport. Een daarvan richtte zich specifiek op sportverenigingen: de Tegemoetkoming amateursportorganisaties (TASO). Twee andere sportspecifieke steunmaatregelen hadden te maken met de financiering van sportaccommodaties:

- Tegemoetkoming verhuurders sportaccommodaties (TVS);
- Specifieke uitkering IJsbanen en Zwembaden (SPUK IJZ).

In de Monitor Sport en corona IV (Pulles, Van Eldert & Van der Poel, 2021) geven we een beschrijving over deze maatregelen en laten we een stand van zaken zien van het gebruik van beide maatregelen. In de volgende editie van de monitor wordt dit geüpdatet met de meeste recente informatie. Deze Monitor Sport en corona V verschijnt in het najaar van 2022. Hieruit komt onder andere naar voren dat gemeenten in totaal, over alle rondes, bijna 93 miljoen euro aan TVS-steun hebben ontvangen ter compensatie van misgelopen huurinkomsten. Daarnaast ontvingen gemeenten in totaal 191 miljoen euro SPUK IJZ-steun om ijsbanen en zwembaden te ondersteunen.

4.4 Gebruik en openstelling

Eén van de *wicked problems* in de sport- en beweegsector die is vastgesteld door de MOOI adviesraad en de opdrachtgevers van het programma is dat de sportinfrastructuur te weinig wordt gebruikt.[3] Verhoging van de bezetting van sportaccommodaties staat hoog op de gemeentelijke agenda. In 2016 werd dit aspect het vaakst benoemd als belangrijk speerpunt in het gemeentelijke sportaccommodatiebeleid (Hoekman & Van der Maat, 2017). In 2020 moest het de eerste plek afstaan aan duurzaamheid (Hoogendam et al., 2021).

Gebruik

Het gebruik van sportaccommodaties waar van oudsher gemeenten in voorzien (sporthallen, sportvelden en zwembaden) staat onder druk. De openbare ruimte werd in 2020 door meer Nederlanders benut voor de sportbeoefening dan overdekte of onoverdekte sportaccommodaties (figuur 4.11). De beperkende maatregelen tijdens de coronapandemie hebben ertoe geleid dat deze trend van een extra impuls heeft gekregen (Grubben en Hoekman, 2021). Eind 2022 komen inzichten beschikbaar in hoeverre de verschuivingen in het accommodatiegebruik als gevolg van de coronamaatregelen langdurig zijn.

Intensivering en verbreding
Zeven op de tien gemeenten hebben in de afgelopen coalitieperiode (2018-2022) actief ingezet op het verhogen en/of verbreden van het gebruik van de gemeentelijke sportaccommodaties (69%). Meer dan de helft van deze gemeenten geeft aan dat de genomen maatregel(en) (deels) het gewenste effect hebben gehad (58%), ondanks dat de beleidsinspanningen vooral gericht waren op het overeind houden van de sportinfrastructuur tijdens de coronacrisis.

Enerzijds hebben gemeenten fysieke aanpassingen in de hardware gedaan (bv. voorzieningen toegevoegd). Anderzijds zijn regelingen met betrekking tot de orgware en software doorgevoerd (bv. onderverhuur mogelijk gemaakt; figuur 4.11).

[3] MOOI (Missiegedreven Ontwikkeling van Onderzoek en Innovatie) is een programma van ZonMw. De opdrachtgevers zijn het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en NOC*NSF.

Figuur 4.11 Door gemeenten getroffen maatregelen om intensiever en/of breder gebruik van gemeentelijke sportaccommodaties te realiseren in de coalitieperiode 2018-2022 (n=103; in procenten)

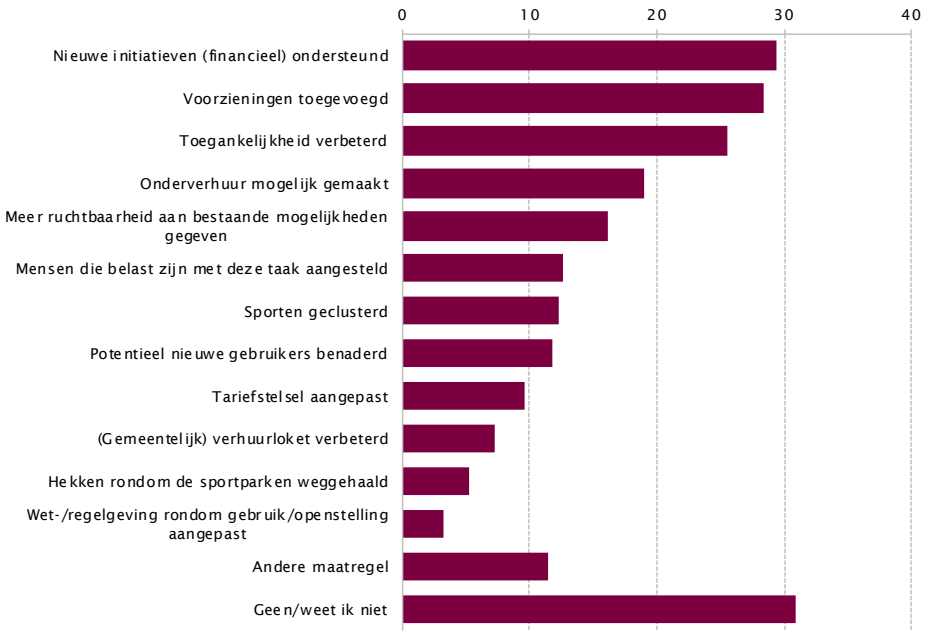

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, maart 2022.

Open sportparken

Een open sportpark is een sportpark dat in meer of mindere mate is geïntegreerd in de (openbare) ruimte en is meer dan alleen een plek voor de verenigingen en hun leden om hun sport te beoefenen (Van Holsteijn & Scholte, 2022). In 2022 gaf ruim twee derde van de Nederlandse gemeenten aan dat ten minste één gemeentelijk sportpark vrij toegankelijk is en dat inwoners vrijelijk gebruik kunnen maken van de aldaar aanwezige sportvoorzieningen (69%) (tabel 4.9). In 2019 was dit in minder dan de helft van de gemeenten het geval (48%).

Tabel 4.9 Aanwezigheid van opengestelde sportparken in 2019 (n=167) en 2022 (n=103; in procenten)

	2019	2022
Totaal	48	69
(Zeer) sterk stedelijk	54	74
Matig stedelijk	45	65
Weinig tot niet stedelijk	47	63

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019 & maart 2022.

Het merendeel van de gemeenten dat goed zicht heeft op het gebruik van de aanwezige opengestelde sportparken, geeft aan dat de sportparken (heel) vaak worden gebruikt door inwoners buiten verenigingsverband (70%). Bij het gebruik van de opengestelde sportparken hebben echter veel gemeenten

een of meerdere negatieve neveneffecten waargenomen (85%). Het meest genoemde neveneffect hierbij is dat gebruikers afval achterlaten en vernielingen aanrichten (tabel 4.10).

Tabel 4.10 Door gemeenten waargenomen negatieve neveneffecten van openstelling sportparken (n=103; in procenten)

		Gemeentegrootte			Gemeentestedelijkheid		
Neveneffect	Totaal	Minder dan 25.000 inwoners	25.000-75.000 inwoners	75.000 Inwoners of meer	Weinig tot niet stedelijk	Matig stedelijk	(Zeer) sterk stedelijk
Afval wordt achtergelaten	83	52	86	86	62	78	93
Vernielingen worden aangericht	82	42	88	85	62	78	92
Discussies over wie wel en wie niet voor gebruik moet betalen	17	-	-	45	4	-	28
Afstemmingsproblemen rondom gebruik met verenigingen	16	10	10	25	17	-	21
Er vindt minder betaald gebruik plaats	4	10		7	4	-	5
Anders	15	19	12	18	17	22	12
Geen	3	19	2	-	13	-	-
Weet ik niet	4	10	-	8	8	11	-

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, maart 2022.

5. Openbare ruimte

Robin Rauws, Mark Noordzij, Laura van der Meijde, Ine Pulles, Jorien Slot-Heijs, Eef Hollander & Daniëlle Ruikes

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan recente ontwikkelingen in het onderzoek naar de beweegvriendelijke leefomgeving. Om te beginnen wordt het gebruik van de openbare ruimte beschreven en geanalyseerd. Hierbij wordt specifiek ingegaan op recente trends, zoals de invloed van de coronapandemie op sport- en beweeggedrag en het stimuleren van sportief bewegen in de nabije leefomgeving. Vervolgens worden de meest recente uitkomsten van de Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving gepresenteerd. Deze uitkomsten geven een beeld van de fysieke beweegvriendelijkheid van Nederland. Daarna wordt ingegaan op de recente ontwikkelingen in onderzoek naar buitenspelen, een thema waarvoor de laatste jaren steeds meer aandacht is. Buitenspelen behoort dan ook tot de pijlers van het Nationaal Sportakkoord (Ministerie van VWS, 2018). In een volgende paragraaf wordt ingegaan op het toenemende gebruik van openbaar buitenzwemwater, waarbij specifiek in wordt gegaan op kennisbevordering op het gebied van zwemvaardigheid en -veiligheid. Het hoofdstuk eindigt met aan analyse van gemeentelijke omgevingsvisies, waarin gemeenten op verschillende manieren invulling geven aan hun beleid rondom sport en beweging in de openbare ruimte.

5.1 Gebruik openbare ruimte

In de afgelopen jaren zijn Nederlanders steeds meer gebruik gaan maken van de openbare ruimte om te sporten en te bewegen. Het gebruik van traditionele sportaccommodaties, met name voor de binnensport, nam daarentegen af. Ook zijn mensen steeds vaker zelfstandig gaan sporten in plaats van in groepsverband. Deze trends van informalisering (van georganiseerde naar ongeorganiseerde sport) en individualisering (zelfstandig sporten) lijken zich door te zetten, waarbij de coronapandemie een versterkend effect heeft gehad: vanwege de coronamaatregelen was binnensport slechts beperkt mogelijk en waren de openbare ruimte en het eigen huis de enige plekken waar vrijuit kon worden gesport. Ook was sporten in groepsverband nauwelijks toegestaan, vanwege de coronamaatregelen. Omdat deze ontwikkelingen vooral de laatste jaren een vlucht hebben genomen, besteden overheden in hun beleid steeds meer aandacht aan sporten en bewegen in de openbare ruimte (zoals in hun omgevingsvisies, paragraaf 5.6), in het bijzonder aan de beweegvriendelijke leefomgeving (paragraaf 5.2).

Ontwikkelingen in het gebruik van de openbare ruimte

Inmiddels lijkt de coronapandemie op zijn retour en gelden er geen beperkende maatregelen meer. In de Sportdeelname-index van NOC*NSF is dit terug te zien: waar in maart 2021 54 procent van de Nederlanders boven de 5 jaar aan sport deed, was dit in maart 2022, toen de samenleving weer open was gesteld, gestegen naar 62 procent (NOC*NSF, 2021a; NOC*NSF, 2022a). Ook de cijfers van juni 2022 vergeleken met juni 2021 laten een stijging in sportdeelname zien (2021b; NOC*NSF, 2022b). De coronapandemie lijkt hiermee niet langer (direct) van invloed te zijn op de sportdeelname van Nederlanders.

In het afgelopen jaar heeft de coronapandemie nog invloed gehad op de sport- en beweegdeelname. Het RIVM en de GGD-GHOR rapporteerden hierover in een periodieke cohortstudie. In april 2020 gaf 53 procent van de Nederlanders van 16 jaar en ouder aan (veel) minder te bewegen dan voor de coronapandemie, wat in augustus 2020 weer daalde naar 33 procent, om in december weer op te lopen naar 47 procent (RIVM & GGD-GHOR, 2020a; RIVM & GGD-GHOR, 2020b; RIVM & GGD-GHOR, 2020c). In maart 2021, een jaar nadat de coronapandemie in Nederland een crisis werd, daalde het aantal Nederlanders dat minder

bewoog dan voor de crisis weer wat naar circa 43 procent (RIVM & GGD-GHOR, 2021)[4]. Sportdeelnamecijfers van NOC*NSF vertonen een vergelijkbaar patroon. De sportdeelname bereikte een dieptepunt tijdens de derde lockdown in de winter van 2021 – 2022 (NOC*NSF, 2021c). Vanwege de coronamaatregelen waren alle locaties voor binnensport gesloten. Overige dalingen in de sport- en beweegdeelname vonden eveneens plaats tijdens lockdowns, waarin de coronamaatregelen de mogelijkheden tot sport en beweging beperkten.

Hoewel de coronamaatregelen een beperkend effect hadden en sommige Nederlanders anders of minder zijn gaan sporten, zijn Nederlanders allerminst gestopt met sporten en bewegen. Zo liet het Nationaal Sportonderzoek in het najaar van 2020 al zien dat bijna 40 procent van de Nederlanders zich wendde tot alternatieve sporten, zoals thuissport, wandelen of fietsen. Uit het LISS-panel kwam aanvullend hierop naar voren dat men meer aan sport en beweging deed in de buitenruimte dan vóór corona, met name in de openbare ruimte (Grubben & Hoekman, 2022). In hoofdstuk twee lieten we al zien dat de meer gebruik wordt gemaakt van de buitenruimte en dat het gebruik van formele sportaccommodaties, en dan met name binnensportaccommodaties, is afgenomen in de afgelopen jaren.

In deze paragraaf gaan we dieper in op de sporten die worden beoefend en leggen van daaruit de verbinding naar de rol van de buitenruimte. Figuur 5.1 toont in hoeverre de top tien meest beoefende sporten in 2019 onder Nederlanders van 18 tot 80 jaar oud in de afgelopen jaren werd beoefend. Respondenten konden maximaal vier sporten opgeven. Te zien is dat fitness/conditietraining (individueel in de binnenruimte) gedurende de afgelopen jaren het populairst is gebleven. Echter, het aandeel fitness is wat afgenomen in 2021 ten opzichte van de jaren ervoor. Het gaat slechts om een klein verschil. Ook lijkt er een kleine afname te zijn in de populariteit van zwemmen en voetbal. Enkele sporten in de buitenruimte, met name de sporten die individueel in de openbare ruimte beoefend konden worden, zijn juist in populariteit toegenomen. Zo geven Nederlanders vaker wandelen en fietsen te beoefenen als sport. Het aandeel dat hardloopt is ongeveer gelijk gebleven ten opzichte van 2020. Deze bevindingen komen grotendeels overeen met die van NOC*NSF, dat ook zag dat fietsen en wandelen populairder zijn geworden, maar dat Nederlanders minder vaak aangeven te hardlopen. Ook de beoefening van fitness zag NOC*NSF afnemen, maar deze sport werd niet als het populairst gezien: volgens de bevindingen van NOC*NSF doen de meeste Nederlanders aan wandelsport (NOC*NSF, 2021c). Dit verschil wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het feit dat respondenten in de Leefstijlmonitor van het CBS/RIVM wandelen kunnen opgeven als vrijetijdsbesteding en als sport. Figuur 5.2 bevat enkel cijfers over wandelen als sport. De figuur geeft dus geen volledig beeld van het aandeel wandelen, terwijl NOC*NSF beide vormen van wandelen meeneemt.

[4] Deze cijfers zijn indicatief en niet geheel representatief voor de Nederlandse bevolking. De meting kan 1 – 10 procentpunten afwijken van het werkelijke gemiddelde.

Figuur 5.1 Meest beoefende sporten door Nederlanders van 18 t/m 79 jaar in de jaren 2019, 2020 en 2021, in procenten (2019 n= 6176; 2020 n= 6075; 2021 n= 6069)

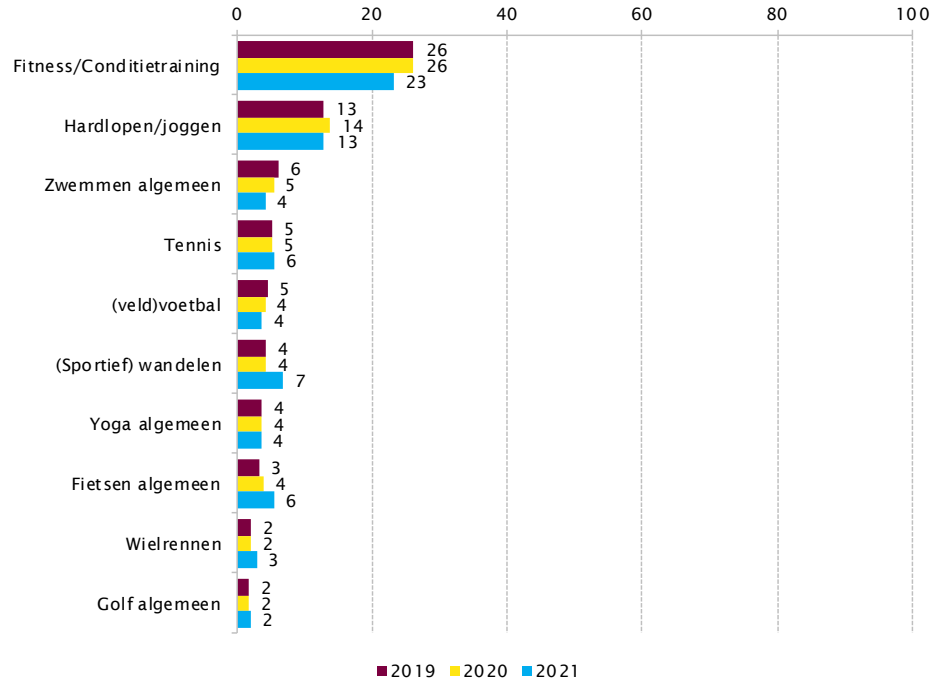

Toelichting: In het statistiekjaar 2020 werd de waarneming voor de Gezondheidsenquête verstoord door de coronacrisis. In een deel van het jaar was niet mogelijk om aan huis interviews af te nemen en kwam er dus alleen via internet respons binnen. Om hiermee om te kunnen gaan is het weegmodel van de Gezondheidsenquête aangepast voor het jaar 2020. Daarbij is gebruik gemaakt van tijdreeksmodellen om te kunnen corrigeren voor het wegvallen van een deel van de waarneming. Meer informatie hierover kunt u vinden in deze nota. Ook in 2021 had de waarneming voor de Gezondheidsenquête te kampen met verstoringen, als gevolg van corona(maatregelen). Daar is op dezelfde manier mee omgegaan als in 2020. Bij de interpretatie van de cijfers van 2020 en 2021 moet rekening worden gehouden dat de COVID-19-pandemie en de daarmee gepaard gaande maatregelen mogelijk invloed kunnen hebben gehad op het gedrag en de gezondheid van de geïnterviewde zelf. Het invoeren en optimaliseren van de doelgroepenbenadering in 2021 heeft bij enkele uitkomstvariabelen invloed gehad op de cijfers. Er is door CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek), RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu)en Trimbos-instituut aanvullend onderzoek gedaan, waarbij de waarneemstrategie van 2021 is gesimuleerd op de data van 2014 tot en met 2019. Op die manier kon geschat worden hoe voor die jaren de uitkomsten op enkele kernvariabelen zouden zijn geweest als toen al de waarneemstrategie van 2021 was toegepast. Bij de kernvariabelen over het gebruik van niet-voorgeschreven medicijnen, roken, dagelijks roken, overmatig alcoholgebruik en het voldoen aan de beweegrichtlijnen werden in sommige jaren verschillen gevonden tussen de gepubliceerde en gesimuleerde uitkomsten. Deze verschillen werden met name in de jaren 2014 t/m 2017 gevonden. Over de aanvullende analyses is een nota geschreven, waarin wordt geadviseerd om uit te blijven gaan van de gepubliceerde cijfers van voorgaande jaren. Meer over deze analyse en de uitkomsten is te vinden in nota: Dataverzamelingsproces Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor 2014-2021

Bron: CBS & RIVM, Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, 2019, 2020 en 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

Het is interessant om verder in te zoomen op deze sporten in de buitenruimte en hoe de beoefening ervan zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld. De figuren 5.2 en 5.3 laten dit zien. Sinds 2019 geven Nederlanders (als onderdeel van het totaal van alle meest beoefende sporten) relatief vaker aan sporten in de openbare ruimte te beoefenen. Het gaat om een verschil van circa zeven procent. Dit houdt deels verband met de beperkende maatregelen tijdens de coronapandemie: (binnen)sportaccommodaties waren tijdens de lockdowns niet toegankelijk.

Figuur 5.2 Aandeel meest beoefende sporten (%) in de openbare ruimte door Nederlanders van 18 t/m 79 jaar in de jaren 2019, 2020 en 2021, als aandeel van het totale aantal meest beoefende sporten (2019 n= 6176; 2020 n= 6075; 2021 n= 6069)

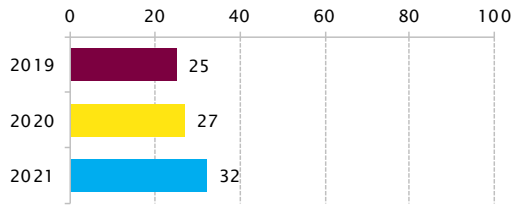

Toelichting: zie toelichting figuur 5.1. Aanvullend: sporten die minder dan tien maal in de Leefstijlmonitor zijn opgegeven als beoefende sport, zijn niet in de statistieken meegenomen. Het betreft mogelijk ook sporten in de buitenruimte. De figuur geeft dan ook geen volledig beeld. De sporten in de openbare ruimte die wel zijn meegenomen zijn hardlopen, sportief wandelen, fietsen, wielrennen, bootcamp/calisthenics, mountainbiken en skaten/skeeleren.
Bron: CBS & RIVM, Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, 2019, 2020 en 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

Nederlanders zijn vooral meer gaan wandelen en fietsen (figuur 5.3). Wielrennen en mountainbiken zijn procentueel iets toegenomen, maar dit gaat om een zeer klein verschil met de voorgaande jaren, waardoor niet kan worden geconcludeerd dat deze sporten populairder zijn geworden. Hardlopen is juist relatief minder populair. Mogelijk werd hardlopen voorheen vaker dan andere buitensporten in groepsverband of met een vaste partner beoefend, en zijn Nederlanders tijdens de strenge lockdowns in 2021 andere (buiten)sporten gaan doen die zij graag individueel beoefenden, of waarbij afstand houden gemakkelijker was. In het komende jaar is het interessant te onderzoeken in hoeverre deze trend van meer buiten en individueel sporten doorzet.

Figuur 5.3 Meest beoefende sporten in de buitenruimte door Nederlanders van 18 t/m 79 jaar in de jaren 2019, 2020 en 2021, in procenten (2019 n = 1545; 2020 n = 1637; 2021 n = 1955)

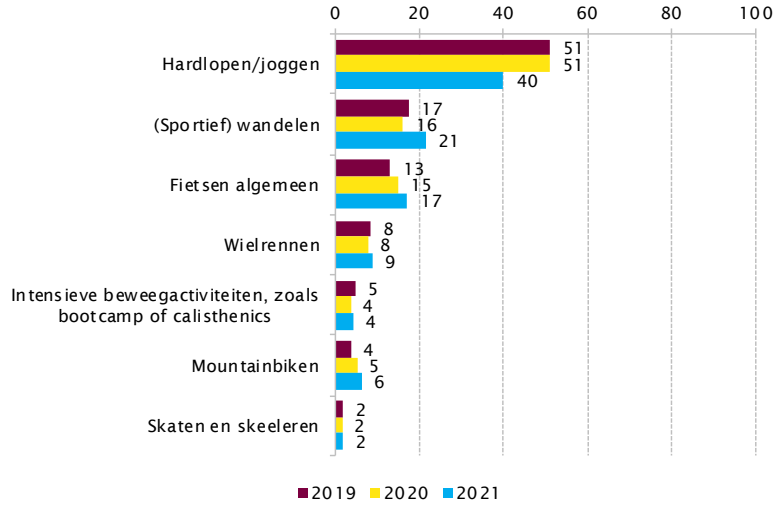

Toelichting: zie toelichting figuur 5.1 Aanvullend: sporten die minder dan tien maal in de Leefstijlmonitor zijn opgegeven als beoefende sport, zijn niet in de statistieken meegenomen. Het betreft mogelijk ook sporten in de buitenruimte. Bovenstaande figuur geeft dan ook geen volledig beeld.
Bron: CBS & RIVM, Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, 2019, 2020 en 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

Onder de bevolking bestaan verschillen in de sportdeelname in de openbare ruimte (niet in figuur; zie bijlage 1). Zo geven mannen relatief vaker sporten in de openbare ruimte op (36%) dan vrouwen (30%). Sinds 2020 is de populariteit van sporten in de openbare ruimte onder vrouwen echter relatief harder gestegen (7%) dan onder mannen (5%). Nederlanders van 65 jaar tot 80 jaar oud geven relatief minder vaak aan sporten in de openbare ruimte te beoefenen (29%) dan jongere Nederlanders (gemiddeld circa 35%). Ouderen zijn echter relatief fanatiekere wandelaars en fietsers: zij geven deze sporten beide 8 procent vaker op als sport dan Nederlanders jonger dan 50 jaar. Verder zijn sporten in de openbare ruimte onder Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond minder populair dan onder Nederlanders zonder migratieachtergrond: het betreft een verschil van 7 procent. Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond geven echter relatief vaker aan te hardlopen of te joggen (18%) dan Nederlanders zonder migratieachtergrond (12%). Andere sporten in de openbare ruimte zijn onder Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond relatief minder populair. Ook interessant is de sportdeelname in de openbare ruimte naar opleidingsniveau. Onder Nederlanders van 25 tot 80 jaar geven Nederlanders die laag opgeleid zijn relatief het meest aan sporten in de openbare ruimte te beoefenen: 36 procent van de opgegeven sporten wordt in de openbare ruimte beoefend. Onder middelbaar en hoger opgeleiden gaat het om respectievelijk 32 en 34 procent. De groep lager opgeleide Nederlanders heeft hiermee een flinke inhaalspurt gemaakt, want in 2019 ging het nog om 23 procent, tegenover een aandeel van 30 procent onder hoger opgeleiden. Nederlanders met een laag opleidingsniveau geven vooral relatief vaker aan te wandelen en te fietsen, terwijl hoogopgeleide Nederlanders juist relatief meer aangeven te hardlopen, mountainbiken of wielrennen. (Ruimtelijk) sportbeleid vanuit overheden zou dan ook afgestemd moeten zijn op deze verschillende behoeften vanuit de Nederlandse bevolking.

Kader 5.1 Walkability index voor Nederland

Of en hoeveel er gewandeld wordt, hangt samen met componenten uit de ruimtelijke omgeving. In een recente studie hebben Lam et al. (2022) een *walkability index* voor Nederland ontwikkeld. Dit is een model om de mate waarin een omgeving goed bewandelbaar is mee uit te drukken. Deze zijn veelal ontwikkeld voor de Noord-Amerikaanse en Australische context, maar niet voor de Europese. Het ontbreken van een dergelijk model voor Europa was dan ook de aanleiding om een *walkability index* te ontwikkelen die in Europese landen toepasbaar is.

Er bestaat slechts een beperkte hoeveelheid literatuur over wandelvriendelijkheid in de Nederlandse context. Toch kan op basis van de beschikbare literatuur een selectie worden gemaakt van de aspecten die onderdeel moesten worden van de index: de bevolkingsdichtheid, connectiviteit van straten/wegen, de dichtheid van het aanbod aan winkels en diensten, gemengd landgebruik, groen, de wandelpaddichtheid en de dichtheid van haltes en stations voor openbaar vervoer.

Aan de hand van buffers voor drie verschillende afstanden (150, 500 en 1000 meter) is voor gridcellen de mate van wandelvriendelijkheid berekend. Deze gridcellen zijn vervolgens samengevoegd om scores op buurtniveau te kunnen bepalen. Ook is de *walkability index* per postcodegebied berekend, en gekoppeld aan de respondenten van een onderzoek van OViN uit 2017, waarin is gekeken naar reisgedrag (o.a. te voet) op alle dagen van het jaar voor een representatieve steekproef van Nederlanders (kinderen, ouderen en mensen met een beperking uitgezonderd).

De uiteindelijke *walkability index* blijkt samen te hangen met het wandelgedrag van Nederlanders. Ook houdt een toename van 10 procent in de index verband met 8,5 meer wandelminuten per dag. Verder is de dichtheid van haltes en stations voor openbaar vervoer een belangrijke invloedsfactor. Daarnaast bleek er een sterker verband te zijn tussen de *walkability index* en niet-essentieel wandelgedrag onder volwassenen van middelbare en hogere leeftijd ten opzichte van jongere volwassenen, personen woonachtig in landelijk gebied ten opzichte van stedelijk gebied en personen die in gebieden wonen met een lage sociaaleconomische status ten opzichte van personen die in een gebied wonen met een hogere sociaaleconomische status.

Deze resultaten zijn relevant voor beleid. Zo blijkt het effectiever om in te zetten op het verbeteren van de bewandelbaarheid van buurten in landelijk gebied en/of met een lage sociaaleconomische status: het effect is daar het grootst. Ook is het effectief om het OV-netwerk te verbeteren, gezien het verband tussen de dichtheid van haltes en stations voor openbaar vervoer en wandelen.

5.2 Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving (KBO)

De Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving (KBO) is een middel om de relatieve invloed van de fysieke leefomgeving op het beweeggedrag in kaart te brengen en te monitoren (Wezenberg-Hoenderkamp, Van der Poel & Hoffmans, 2016, p. 369). Met behulp van de KBO kan inzicht worden verkregen in de mate waarin de fysieke leefomgeving uitnodigt om te bewegen. De KBO kan daarmee overheden helpen bij het vormen van of richting geven aan beleid. In 2015 is de KBO voor het eerst opgesteld.

In 2020 is de rekenmethode van de KBO herzien en doorontwikkeld op basis van nieuwe wetenschappelijke inzichten (Wezenberg-Hoenderkamp, Noordzij & Prins, 2021). De nieuwe KBO sluit beter aan op de beleidspraktijk, bijvoorbeeld doordat de scores overzichtelijker zijn en beter progressie kunnen laten zien (de scores lopen van 0 tot 100 in plaats van 1 tot 5). Dit maakt monitoring van cijfers over de tijd eenvoudiger. Ook zijn er sindsdien scores op buurtniveau beschikbaar.

De totaalscore op de KBO is opgebouwd uit de scores op vier deelindicatoren:

- *recreatief groen en blauw*: nabijheid en oppervlakte parken, bossen en water geschikt voor recreatief gebruik;
- *sportaccommodaties*: diversiteit en nabijheid voetbalvelden, hockeyvelden, tennisbanen, sporthallen, fitnessvoorzieningen en zwembaden;
- *sport- en speelplekken in de openbare ruimte*: nabijheid sport- en speelplekken in de openbare ruimte;
- *nabijheid van voorzieningen*: onder andere gemiddelde afstand tot supermarkt en school.

Ten opzichte van 2020 zijn er dit jaar enkele veranderingen doorgevoerd in de berekening van de KBO. Zo is de kernindicator nu ook op wijkniveau berekend. Hieraan bleek onder gemeenten behoefte te zijn. Met ook cijfers op wijkniveau kunnen gemeenten op verschillende ruimtelijke niveaus inzichtelijk maken waar kansen voor verbetering liggen.

In deze paragraaf laten we zien hoe Nederland in 2022 scoort op beweegvriendelijkheid. Hierbij gaan we in op de cijfers op landelijk niveau en gemeenteniveau. Ook maken we een vergelijking met de cijfers uit 2020. Is Nederland gemiddeld beweegvriendelijker geworden?

Cijfers KBO 2022

In deze subparagraaf worden de nieuwe scores op de kernindicator en bijbehorende deelindicatoren gepresenteerd en vergeleken met de scores van het jaar 2020. Voor het berekenen van de scores zijn de gemeente-, buurt- en wijkindelingen van 2022 gebruikt, en de 100 x 100m-gridcellen van 2021 (voor 2022 waren deze nog niet beschikbaar). Dit laatste betekent dat de scores zijn gebaseerd op de inwoneraantallen van 2021, en dus mogelijk afwijken van de daadwerkelijke inwoneraantallen in 2022.

In 2020 was de gemiddelde KBO-score van Nederland 60 punten. Deze score wordt berekend door het gewogen gemiddelde van de gemeentescores te berekenen. In 2022 is deze score gestegen naar 64 punten. Gemiddeld genomen is er dus een lichte stijging zichtbaar in de beweegvriendelijkheid van de fysieke leefomgeving. De kaarten 5.1 en 5.2 laten de totaalscores op de kernindicator beweegvriendelijke omgeving zien. Het valt op dat er, in tegenstelling tot in 2020, nu ook tien gemeenten zijn met een score van 80 of hoger. Zo scoren de gemeenten Capelle aan den IJssel, Leiden en Papendrecht allemaal 80 punten of meer. De gemeente Leiden heeft bovendien gericht beleid ontwikkeld om sporten en bewegen in de openbare ruimte te bevorderen (zie kader).

Verder is te zien dat meer gemeenten hoger scoren dan in 2020: 51 procent van de gemeenten scoort 60 of hoger, tegenover 42 procent van de gemeenten in 2020. De scores van gemeenten zijn vooral omhoog

gegaan op de deelindicatoren sport- en speelplekken en voorzieningen. Op de overige twee deelindicatoren zijn gemeenten gemiddeld relatief lager gaan scoren (zie vervolg van deze paragraaf).

Kaart 5.1 en 5.2 Scores kernindicator beweegvriendelijke omgeving op gemeenteniveau in 2020 (n = 355 gemeenten) en 2022 (n = 345 gemeenten)

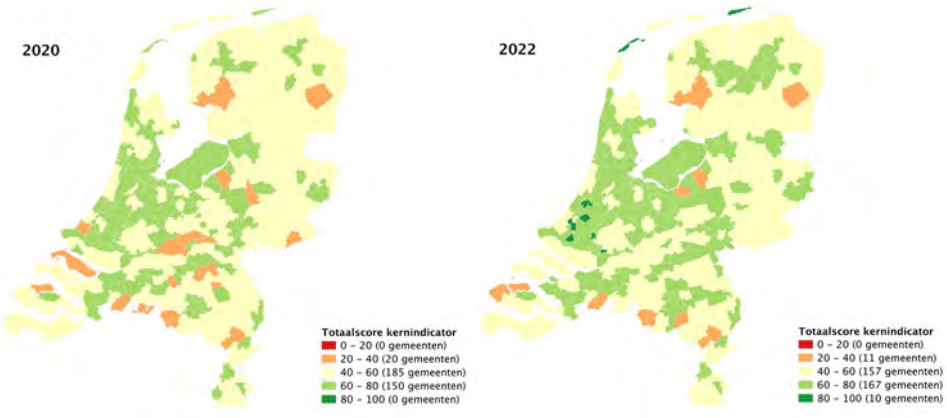

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving, 2020 & 2022.

Kader 5.2 Beweegvriendelijk Leiden

De gemeente Leiden heeft een duidelijke visie op sporten en beweging in de openbare ruimte en heeft haar beleid dan ook in verschillende stukken en nota's uitgewerkt. Het gaat om onder meer de omgevingsvisie en de zogenaamde 'Leidse Beweegsleutels', uitgangspunten voor gebiedsontwikkelingen die moeten leiden tot een openbare ruimte die uitnodigt tot sporten, bewegen, spelen en ontmoeten (College van B&W gemeente Leiden, 16 maart 2021):

1. De openbare ruimte is voor alle Leidenaren toegankelijk en bereikbaar;
2. De openbare ruimte is veilig, schoon en goed onderhouden;
3. Ruim baan voor lopen en fietsen;
4. Aantrekkelijke routes en verbindingen;
5. Bewegen door groen;
6. Water is beweegruimte;
7. Bewegen in de buurt;
8. Variatie en speel- en beweegmogelijkheden;
9. Speel- en beweegplekken zijn multifunctioneel;
10. Slim bouwen is meer bewegen.

Verder lopen projecten rondom bewegen in de wijk en bewegend leren op basisscholen, om zo kwetsbare groepen en jongere kinderen te bereiken.

De actieve houding van de gemeente op het gebied van sport en beweging lijkt lonend te zijn: 56 procent van de inwoners voldoet aan de beweegrichtlijnen, wat boven het landelijk gemiddelde van circa 50 procent ligt (GGD'en, CBS & RIVM, 2020). Verder won de gemeente in 2021 de prijs voor meest speelvriendelijke gemeente van Nederland (Jantje Beton, 24 november 2021).

Deelindicator recreatief groen en blauw

De deelindicator recreatief groen en blauw brengt de nabijheid en het oppervlakte van recreatief groen en blauw (water) in kaart. Binnen een straal van 300 meter om een CBS-vierkant wordt het oppervlak groen en blauw berekend Hierbij wordt alleen groen en blauw meegenomen dat bereikbaar is via een weg die te voet of met de fiets toegankelijk is. Kaarten 5.3 en 5.4 geven de scores voor de deelindicator groen/blauw weer op gemeenteniveau in 2020 en in 2022. Te zien is dat meer gemeenten in 2020 een score van 60 of hoger behaalden dan in 2022. Het gaat om een verschil van circa vier procent. Er zijn verschillende mogelijke verklaringen voor deze afname. Zo zijn enkele gemeenten met een hoge score tussen 2020 en 2022 gefuseerd met gemeenten die lager scoren. Daarnaast zou verdichting en woningbouw een rol kunnen spelen. De deelindicator groen/blauw berekent hoeveel recreatief groen en blauw bewoners in hun directe woonomgeving hebben, gedefinieerd als binnen 400 meter. Verdere verdichting op niet-groene woonlocaties kan er dus aan bijdragen dat de gemiddelde gemeentescore daalt. Het is daarom van belang om de gemeentecijfers als uitgangspunt te nemen, maar vooral ook te kijken naar veranderingen op een kleiner schaalniveau als wijk of buurt. Daarnaast zijn er ook aanwijzingen dat, ondanks beleidsmatige aandacht voor meer groen, de hoeveelheid groen in woonomgevingen afneemt. Zo vonden Koelemeijer & Giesen (2020) een afname van zeven procentpunt aan groen in Zaanstad tussen 2003 en 2016 (Koelemeijer & Giesen, 2020). Noordzij et al. (2020) vonden een vergelijkbare afname voor de regio Eindhoven (Noordzij et al., 2020).

Kaart 5.3 en 5.4 Scores deelindicator groen/blauw op gemeenteniveau in 2020 (n = 355 gemeenten) en 2022 (n = 345 gemeenten)

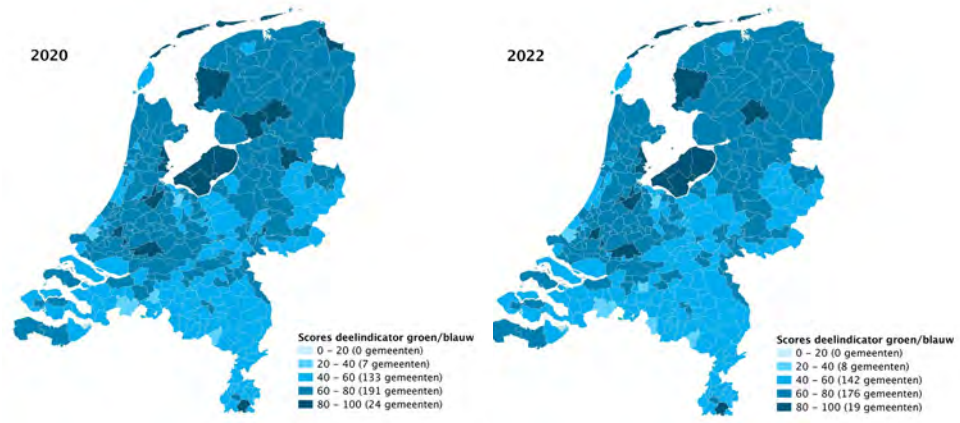

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving, 2020 & 2022.

Het valt op dat vooral in de provincies Noord-Brabant, Limburg, Zeeland en Gelderland relatief veel gemeenten minder dan 60 punten scoren. In de provincies Flevoland, Friesland, Drenthe en Groningen scoren juist veel gemeenten meer dan 60 punten. Het gaat bij de hoger scorende gemeenten veelal om niet-stedelijke gemeenten.

Gezien de daling in de score op de deelindicator groen/blauw onder een groot deel van de gemeenten, is extra beleidsmatige aandacht voor groen en blauw in en rondom de gemeente aan te raden. Kader 5.3 geeft een overzicht van onderzoek van de Wageningen University & Research naar beleidsdenken over stedelijk groen en gezondheid.

Kader 5.3 Beleidsdenken over stedelijk groen en gezondheid

Wageningen University & Research (WUR) deed dit jaar onderzoek naar het belang van stedelijk groen voor beleidsmakers, met het oog op gezondheidseffecten voor bewoners en de wetenschappelijke onderbouwing van deze effecten. Hiervoor interviewden zij een aantal beleidsambtenaren vanuit verschillende ministeries en gemeenten.

Beleidsmatig is er vooral aandacht voor groen in het kader van klimaatadaptatie, maar ook steeds meer voor gezondheidsdoeleinden. De coronapandemie heeft hiertoe een impuls gegeven. Uit het onderzoek van WUR bleek dat groenbeleid gericht op gezondheidseffecten momenteel vaak nog weinig concreet is, en dat kennis over hoe die gezondheidseffecten bereikt worden nog grotendeels ontbreekt. Ook worstelen gemeenten met het afdwingen van een bepaalde hoeveelheid groen bij nieuwbouwontwikkelingen en met de schaarse hoeveelheid beschikbare ruimte voor tal van ruimtelijke ontwikkelingen die soms ten koste gaan van groen.

Vanuit de wetenschap wordt een positieve samenhang gevonden tussen groen en actieve recreatie in de buitenruimte, maar in mindere mate is duidelijk of groen actief transport kan bevorderen. Het effect van groen op wandelen en fietsen kan zelfs negatief zijn. Naast eventuele effecten van groen op beweeggedrag moet ook worden gedacht aan het luchtzuiverende, stressverlagende en geluidsdempende effect van groen. Verder kan groen, volgens bestaande literatuur, hittestress verminderen en daarmee de oversterfte tijdens hittegolven inperken.

Het is lastig om wetenschappelijke inzichten goed naar de praktijk te vertalen, omdat lokale omstandigheden kunnen verschillen. De studie van WUR komt met enkele aanbevelingen:

- Voorzie in een ruim, gevarieerd en goed onderhouden aanbod aan groen (zowel openbaar als privé). Zo is de kans groter dat er voor verschillende functies en verschillende behoeften geschikt groen aanwezig is;
- Acceptabele afstanden tot groen worden soms ruim genomen, terwijl het hebben van uitzicht op groen vanuit huis ook al een positieve invloed kan hebben op de gezondheid. In plaats van de WHO-norm van 300 meter (waarop de deelindicator groen is gebaseerd) zou de 3-30-300-maatregel toegepast kunnen worden: drie bomen te zien vanuit een woning, 30 procent boomkroonbedekking (aandeel van de openbare ruimte dat overschaduwd wordt door bomen) en minstens een hectare groen binnen 300 meter. Deze maatregel lijkt beter aan te sluiten op wetenschappelijke inzichten, maar is nog niet wetenschappelijk onderbouwd.

Bron: De Vries, Kamphorst & Langers (2022)

Deelindicator sportaccommodaties

De deelindicator sportaccommodaties brengt de nabijheid en diversiteit van de meest gebruikte sportaccommodaties (voetbalvelden, hockeyvelden, tennisbanen, sporthallen, fitnessvoorzieningen en zwembaden) in kaart. Kaart 5.5 en 5.6 laten de scores zien de gemeenten behaalden op de deelindicator accommodaties in 2020 en 2022. Het valt op dat gemeenten sinds 2020 relatief lager zijn gaan scoren. Zo is het aantal gemeenten dat tussen de 60 en 80 punten scoort, gedaald met 11 procentpunt. Waar in 2020 nog 50 procent van de gemeenten minimaal 60 punten scoorde, is dit in 2022 gedaald naar 39 procent. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de datakwaliteit van de Database SportAanbod (DSA) tussen 2020 en 2022 is toegenomen, waardoor in 2022 een accurater beeld van het werkelijke accommodaties landschap gegeven wordt. Zie voor een verdere toelichting over paragrafen 2.1 en 2.2.

Kaart 5.5 en 5.6 Scores deelindicator accommodaties op gemeenteniveau in 2020 (n = 355 gemeenten) en 2022 (n = 345 gemeenten)

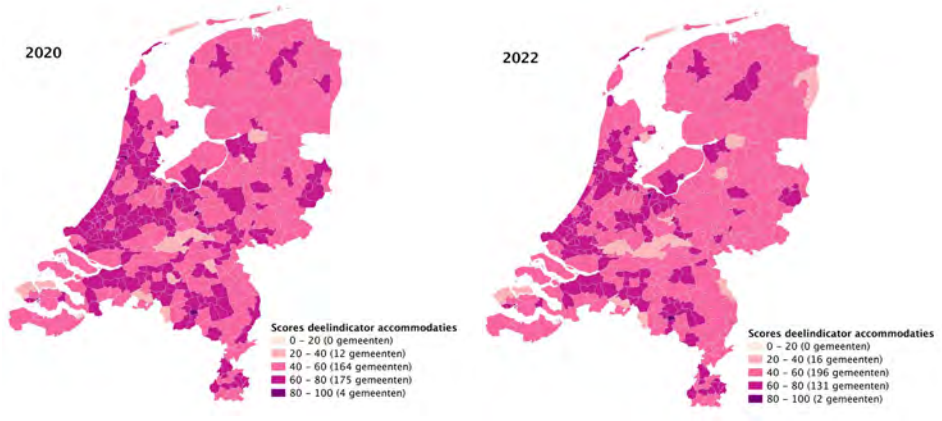

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving, 2020 & 2022.

Deelindicator sport- en speelplekken in de openbare ruimte

De deelindicator sport- en speelplekken brengt de nabijheid van sport- en speelplekken in de openbare ruimte in kaart. Bij deze deelindicator is het van belang te vermelden dat de gegevens over speelplekken momenteel niet landsdekkend en uniform worden geregistreerd. Het Mulier Instituut is in 2021 gestart met dataverzameling van sport- en speelplekken in de openbare ruimte. We bespreken bij deze deelindicator daarom eerst de voortgang van deze dataverzameling.

Dataverzameling van speelplekken in de openbare ruimte

In 2021 is het Mulier Instituut gestart met dataverzameling van sport- en speelplekken in de openbare ruimte. Voor de dataverzameling is een datamodel opgesteld dat onderscheid maakt tussen speel*objecten* en speel*plekken*. Gemeenten kunnen speel*objecten* registeren, op een kaart weergegeven als punten, of ze kunnen speel*plekken* registeren, weergegeven als vlakken. Een aantal gemeenten kiest voor beide registratiewijzen, maar veel gemeenten kiezen voor ofwel de registratie van speelobjecten, ofwel die van speelplekken. Deze speelplekken en -objecten worden opgenomen in de Basisregistratie Grootschalige Topografie van het Kadaster. Hierin worden vrijwel alle objecten en structuren in de openbare ruimte geregistreerd. Helaas zijn de data die in de BHT geregistreerd worden niet compleet. Het Mulier Instituut gebruikt de data die in de BGT geregistreerd wordt als basis en vult deze aan met data uit andere bronnen, zoals gemeentelijke data, om zo tot een completer overzicht van alle sport- en speelplekken in

de openbare ruimte te komen. In 2022 zijn er zowel meer speelplekken en -objecten geregistreerd in Nederland (tabel 5.1) als dat er meer gemeenten zijn met data ten opzichte van vorig jaar (kaart 5.7 en kaart 5.8).

Tabel 5.1 Aantal gemeenten en aandeel gemeenten (van het totale aantal gemeenten) dat speelplekken en/of speelobjecten heeft geregistreerd in de BGT, in 2021 en 2022

	Speelplekken geregistreerd		Speelobjecten geregistreerd	
	abs	%	abs	%
Aantal gemeenten 2021[5]	146	41	199	57
Aantal gemeenten 2022[6]	144	42	205	59

Bron: BGT en CBS, 2021 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel 5.1 laat zien op welke wijzen gemeenten speeltuinen hebben geregistreerd. In zowel 2021 (199 gemeenten) als in 2022 (205 gemeenten) hebben de meeste gemeenten speeltuinen (ook) in de vorm van speelobjecten geregistreerd. Het aandeel gemeenten dat speelobjecten registreerde is in 2022 twee procent hoger dan in 2021. Opvallend is dat in 2022 minder gemeenten speeltuinen als speelplekken hebben vastgelegd. Dit heeft onder meer te maken met de fusie van zes gemeenten tot de gemeente Land van Cuijk. Drie van de voormalige gemeenten hadden speelplekken in de BGT staan. Door de fusie gaat het om nog maar één gemeente met speelplekken in plaats van drie. Het aandeel gemeenten dat speelplekken vastlegde in het BGT is in 2022 wel iets hoger; het gaat door gemeentelijke herindelingen immers om een lager totaal aantal gemeenten dan in 2021 (zie noten 5 en 6).

[5] Het gaat hier om een totaal van 352 gemeenten.

[6] Het gaat hier om een totaal van 345 gemeenten wegens gemeentelijke fusies en splitsingen per 1 januari 2022. De absolute aantallen en percentages in tabel 5.1 kunnen hierdoor niet goed met elkaar worden vergeleken

Kaart 5.7 en 5.8 Gemeenten die speelplekken en/of speelobjecten registreren in de BGT, in 2021 en 2022

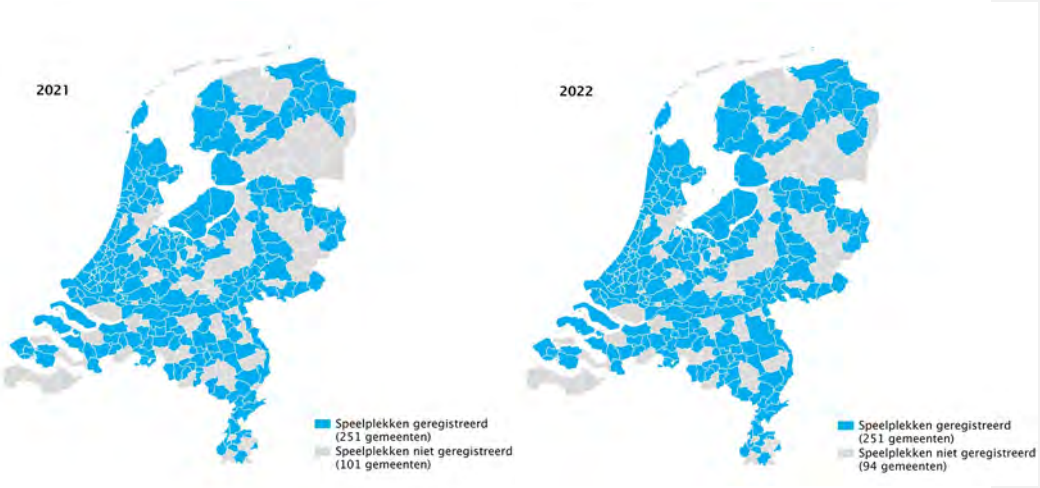

Bron: Kadaster, 2021 en 2022; CBS en Kadaster, 2021 en 2022. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Op de kaarten 5.7 en 5.8 zijn de gemeenten te zien die speelplekken en/of speelobjecten hebben geregistreerd in de BGT. In eerste instantie is er geen verschil te zien; het verschil is namelijk klein. In beide jaren hebben evenveel gemeenten speelplekken en/of speelobjecten geregistreerd. Een kanttekening is dat in 2021 enkele gemeentelijke herindelingen plaatsvonden, waardoor er in 2021 niet evenveel gemeenten waren als in 2022. Zo waren er in 2021 352 gemeenten en werden dit er in 2022 door herindelingen 345[7]. Wanneer we kijken naar het aandeel gemeenten met geregistreerde speelplekken en/of objecten, dan ging het in 2021 om 71 procent van de gemeenten. In 2022 gaat het om 73 procent. Ten opzichte van 2021 hebben netto vijf extra gemeenten speeltuindata geregistreerd. Het gaat om de gemeenten Beesel, Borger-Odoorn, Druten, Heeze-Leende en Putten.

Naast een lichte stijging van het aantal gemeenten met geregistreerde speelplekken is ook het aantal speelplekken en -objecten toegenomen. In 2021 was het aantal geregistreerde speelplekken 18.531. In 2022 is dit aantal met 1.854 speelplekken gestegen naar 20.385 speelplekken (+10 procent). Het aantal speelobjecten is toegenomen van 160.598 objecten in 2021 naar 181.371 objecten in 2022 (+13 procent).

[7] De samenvoeging van Weesp met de gemeente Amsterdam in maart 2022 is hier nog niet in meegenomen

Doordat we in 2022 dus een completer beeld van de speelplekken in de openbare ruimte hebben, zijn er meer gemeenten die een score konden krijgen op de KBO-deelindicator speel- en sportplekken, en kan de kernindicator dit jaar dus een vollediger beeld geven van de deelindicator speel- en sportplekken en de totaalscore op de kernindicator dan vorige jaren. Kaarten 5.9 en 5.10 laten de scores zien die gemeenten behaalden op de deelindicator sport- en speelplekken in 2020 en 2022. Het aantal gemeenten zonder score wijkt met 76 af van het aantal gemeenten waar op dit moment geen data voor zijn (94 gemeenten). Dit komt doordat de berekening van de deelindicator 'over gemeenten grenzen heen' rekent. Bewoners van een gemeente zonder speelplekkendata kunnen mogelijk toch een speelplek binnen 400 meer hebben als een naastliggende gemeente wel speelplekkendata heeft. Deze gemeenten hebben een lage score, maar dus geen 0, omdat een deel van de bewoners wel een speelplek in de buurt heeft. Dit is ook een verklaring voor de toename van het aantal gemeenten dat minder dan 20 punten scoort.

Kaart 5.9 en 5.10 Scores deelindicator sport- en speelplekken op gemeenteniveau in 2020 (n = 355 gemeenten) en 2022 (n = 345 gemeenten)

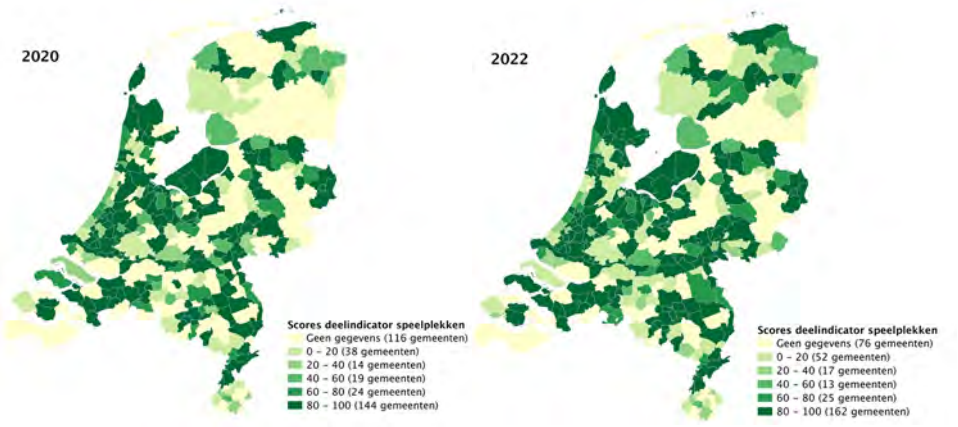

Toelichting: in 2020 waren er acht gemeenten met een score van 0, in 2022 waren dit er 21. Deze gemeenten beschikken wel over data, maar hebben volgens de data geen speelplekken binnen 400 m wandelen of fietsen van bewoonde gridcellen in de gemeenten. Waarschijnlijk gaat het in deze gevallen om gemeenten met onvolledige data.
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving, 2020 & 2022.

In 2022 zijn er meer gemeenten die hoog scoren op deze KBO-deelindicator: 144 gemeenten scoorden in 2020 80 of hoger, tegenover 162 gemeenten in 2022. Dit kan ermee te maken hebben dat meer gemeenten (volledigere) data hebben, maar een verklaring kan ook zijn dat gemeenten relatief meer speelplaatsen hebben gerealiseerd en daardoor in score zijn gestegen ten opzichte van 2020. Zo is de score van de gemeente Waalwijk gestegen van 75 in 2020 naar 84 in 2022. Dit is te danken aan inspanningen van de gemeente: ze heeft een speelruimteplan opgesteld, met daarin normen waaraan speelplekken in de gemeente dienen te voldoen. Het streven van de gemeente is om speelplekken te verbeteren én aan te vullen (Gemeente Waalwijk, 2020). Ook gemeenten als Boxtel en Edam-Volendam zijn actief bezig met hun buitenspeelbeleid en hebben een hogere score gekregen ten opzichte van 2020. Als laatste is het van belang te noemen dat door de onvolledigheid van de data er een vertekend beeld kan ontstaan. Zo is het mogelijk dat gemeenten met actief buitenspeelbeleid vaker speelplekken ontsluiten via de BGT. Dit kan ervoor zorgen dat de scores op deze deelindicator relatief hoog zijn.

Deelindicator nabijheid van voorzieningen

De nabijheid van voorzieningen wordt op vergelijkbare wijze als de nabijheid van sportaccommodaties berekend. Hierbij zijn voorzieningen voor algemeen dagelijks gebruik meegenomen: huisarts, apotheek, supermarkt, overige levensmiddelenwinkels, kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang, basisschool en middelbare school en trein. Kaarten 5.11 en 5.12 geven de deelindicatorscores in 2020 en 2022 weer. Veel gemeenten hebben in 2022 een hogere deelindicatorscore dan in 2020. 32 procent van de gemeenten scoort 60 of hoger, tegenover 16 procent in 2020. Het gaat relatief dus om een verdubbeling. Mogelijk zijn er meer voorzieningen bij gekomen, en zijn fiets- en wandelnetwerken verbeterd. Vooral stedelijke gemeenten scoren hoog op de deelindicator voorzieningen. Minder stedelijke gemeenten, veelal in Friesland, Drenthe en Groningen, scoren juist lager. Een belangrijke kanttekening bij deze deelindicator is dat de scores berekend worden op basis van de nabijheidsstatistieken van het CBS. Veranderingen in de rekenmethode van het CBS kunnen dus gevolgen hebben voor de deelindicatorcijfers.

Kaart 5.11 en 5.12 Scores deelindicator voorzieningen op gemeenteniveau in 2020 (n = 355 gemeenten) en 2022 (n = 345 gemeenten)

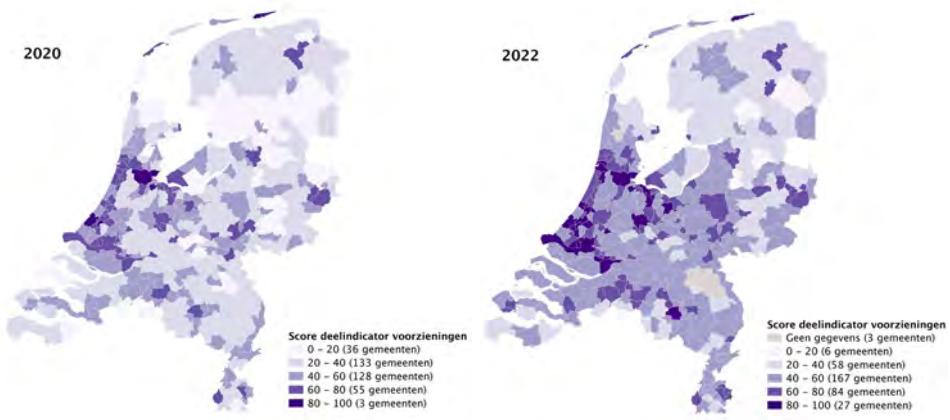

Toelichting: De kaart van 2022 geeft de gemeente-indelingen van 2022 weer, maar de scores van 2021. Deze zijn gebaseerd op de gemeente-indelingen van 2021, waardoor er voor de drie nieuw ontstane gemeenten per 2022 geen scores zijn berekend (Maashorst, Land van Cuijck en Dijk en Waard). De score van de gemeente Purmerend omvat dus ook niet de score van Beemster, waarmee het per 2022 gefuseerd is.
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving, 2020 & 2022.

Het belang van de bereikbaarheid van voorzieningen is bovendien een thema dat meer beleidsmatige aandacht krijgt. Zo publiceerde het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) dit jaar een rapport gepubliceerd, waarin de resultaten staan van een onderzoek naar de bereikbaarheid van voorzieningen en banen (Bastiaanssen & Breedijk, 2022). In dit rapport concluderen de auteurs dat de bereikbaarheid van voorzieningen onder druk staat in suburbane en landelijke gebieden. Tevens concluderen zij dat de bereikbaarheid van voorzieningen het grootst is in de Randstad. Dezelfde conclusie kan ook getrokken worden op basis de cijfers van de KBO-deelindicator voorzieningen. Voor het uitvoeren van hun analyses heeft het PBL bereikbaarheidsindicatoren ontwikkeld om op klein schaalniveau inzicht te kunnen geven in de toegang tot banen, gezondheidszorg, onderwijs, winkels en groen met verschillende vervoerswijzen (lopen, fiets, OV, auto, en combinaties hiervan), en op verschillende momenten van de dag en week. Vanwege de essentiële rol die de bereikbaarheid van voorzieningen in een beweegvriendelijke omgeving speelt, is het van belang om de deelindicator nabijheid van voorzieningen de komende jaren verder door te ontwikkelen.

KBO-Scores op landelijk niveau en naar stedelijkheid

Tabel 5.2 geeft weer hoe Nederland gemiddeld scoort op de verschillende deelindicatoren en de totale KBO. Ter vergelijking zijn ook de gemiddelden van 2020 weergegeven. De deelindicatorscores reflecteren wat in de paragraaf al is benoemd: gemeenten scoren gemiddeld wat lager op de kernindicatoren groen/blauw en accommodaties, en hoger op voorzieningen en sport- en speelplekken. Met name de hogere score op voorzieningen heeft bijgedragen aan de hogere gemiddelde totaalscore op de kernindicator.

Tabel 5.2 Landelijke scores op de deelindicatoren en kernindicator, in 2020 en 2022 (gewogen naar aantal inwoners per gemeente)

	2020	2022
Deelindicator groen/blauw	63	62
Deelindicator accommodaties	62	59
Deelindicator sport- en speelplekken	***72*	***76*
Deelindicator voorzieningen	41	63
Totaalscore kernindicator 'compleet'*	-	**65**
Totaalscore kernindicator	**60**	**64**

Bron: Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving, Mulier Instituut (2020 en 2022).

*Het gaat hier om enkel de gemeenten die een score hebben op elke deelindicator (246 gemeenten).

**Niet voor alle gemeenten berekend, omdat niet voor alle gemeenten data beschikbaar zijn.

Zoals we in de paragraaf al konden zien, loopt de score per deelindicator en ook per landsdeel, provincie en gemeente uiteen. Relevant is ook de mate van stedelijkheid van een gemeente (figuur 5.4). Stedelijke gemeenten scoren over het algemeen hoger op sportaccommodaties, voorzieningen en sport- en speelplekken en lager op groen/blauw. Figuur 5.4 reflecteert dit, hoewel sterk stedelijke gemeenten relatief hoog scoren op recreatief groen en blauw ten opzichte van matig en weinig stedelijke gemeenten. Dit komt waarschijnlijk door de hoge bevolkingsdichtheden in steden. De algehele beweegvriendelijkheid neemt gemiddeld genomen toe met de mate waarin een gemeente stedelijk is. Dit heeft ermee te maken dat de kernindicator gebaseerd is op de nabijheid en aanwezigheid van voorzieningen en dat alle deelindicatoren gelijk gewogen worden. Stedelijke gemeenten hebben vaak veel inwoners met een bijbehorend hoger voorzieningenniveau en zijn dichter bebouwd dan minder stedelijke gemeenten, waardoor de afstanden tot de voorzieningen voor de meeste inwoners beperkter zijn.

Figuur 5.4 Gemiddelde scores op de deelindicatoren en kernindicator naar stedelijkheid, in 2020 en 2022 (gewogen naar aantal inwoners per gemeente)

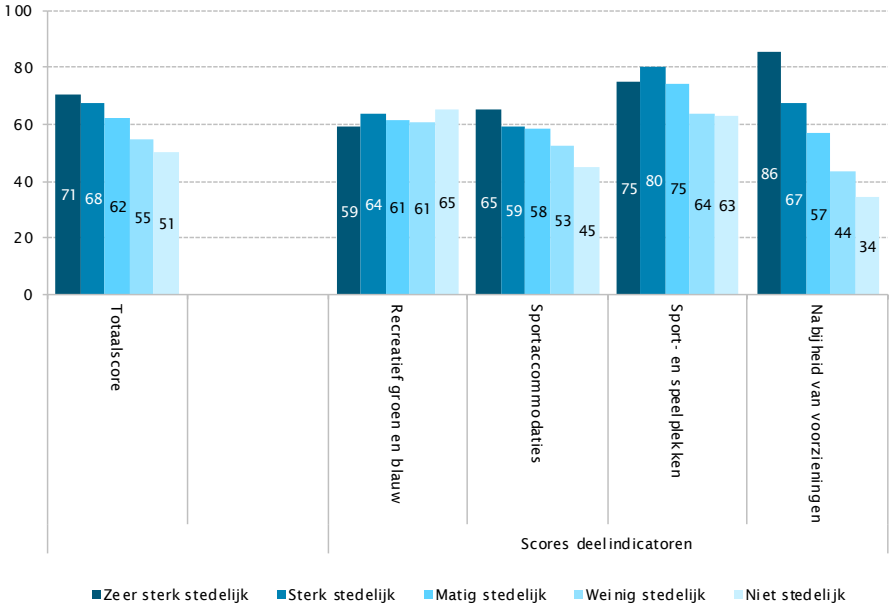

Bron: Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving, Mulier Instituut (2022).

De komende jaren gaat het Mulier Instituut verder met het verzamelen van data van sport- en speelplekken in de openbare ruimte. Omdat deze data nu nog niet volledig zijn, is het beeld van de deelindicator speelplekken minder betrouwbaar dan dat van de andere deelindicatoren. Dit heeft ook een weerslag op de totale KBO, omdat de totaalscore een niet-gewogen gemiddelde is van de vier deelindicatoren. Voor gemeenten zonder speelplekkendata wordt deze score dus berekend op basis van drie in plaats van vier deelindicatoren. Over twee jaar wordt de kernindicator opnieuw berekend. Het streven is de beschikbare data voor speelplekken dan uitgebreid en verbeterd te hebben, zodat een vollediger, representatiever en kwalitatiever beeld gegeven kan worden van de speelvriendelijkheid van gemeenten in Nederland.

5.3 Urban sports

Urban sports lijken enorm in opkomst en krijgen steeds meer een plaats in de openbare ruimte. De vele sportieve activiteiten die onder dit 'paraplubegrip' worden geschaard zijn dan ook bij uitstek geschikt om te beoefenen op straat. Veelgenoemde voorbeelden zijn skateborden, freerunning, tricking, freestyle BMX-en, calesthenics en (vormen van) straatvoetbal. De vele 'urban' sportvormen zijn met name populair onder jongeren.

Steeds meer grootstedelijke gemeenten zien urban sports dan ook als een middel om jongeren in beweging te brengen. Door voorzieningen te bouwen als urban play-grounds en skateparken en evenementen te organiseren hopen zij met name 'voor sport moeilijk bereikbare' jeugd te bereiken. Hiermee worden jongeren bedoeld die zich niet (meer) willen binden aan een vereniging en achterblijven in sportdeelnamecijfers.

Vanwege de behoefte van beleidsmakers om urban sports te faciliteren en een plek te geven in de stad, ontstaat er bij overheden op verschillende niveaus vraag naar meer inzicht in de aard en omvang van deze sporten. In 2022 zijn hierin de eerste stappen gemaakt. Ten eerste is er een verkennend literatuuronderzoek uitgevoerd waarmee de 'aard' van urban sports in kaart is gebracht en is toegewerkt naar een heldere definitie van het begrip (te verschijnen in najaar 2022). Daarnaast is gewerkt aan een betere vertegenwoordiging van verschillende urban sport-vormen in vragenlijstonderzoek. Hiermee is een eerste poging gedaan om de mate waarin urban sports worden beoefend in beeld te brengen. We presenteren de voortgang van beide ontwikkelingen. Tot slot gaan we in op de database sportaccommodaties (DSA), waarmee we urban sports-voorzieningen steeds meer in beeld brengen.

Verkenning van urban sports

De aanleiding voor een verkennend literatuuronderzoek naar urban sports is de observatie dat er onenigheid bestaat over de betekenis van dit paraplubegrip; de kenmerken die worden beschouwd als typerend voor urban sports zijn uiteenlopend en blijken te verschillen tussen gemeenten. Dit heeft onder andere als gevolg dat verschillende 'urban' sportvormen zich moeilijk laten afbakenen. Dit kan verder onderzoek, met name naar de omvang van urban sport-deelname, in de weg staan.

Het onderzoek (te verschijnen in najaar 2022) is een uiteenzetting van en kritische reflectie op verschillende kenmerken die volgens beleidsmakers en onderzoekers urban sports onderscheiden van andere, meer traditionele sporten. Beoefening met de stad als speelveld, urban sports als culturele uiting en de afwijkende rol van competitie worden aangehaald als onderscheidende elementen.

We concluderen dat urban sports veelal, maar lang niet altijd, (meer) plaatsvinden in de stedelijke buitenruimte. De opkomst van speciaal aangelegde voorzieningen, zowel outdoor (zoals skateparken, calesthenicsparken, urban play-grounds) als indoor (urban sports-hallen), alsmede de observatie dat de stad zich moeilijk laat afbakenen liggen hieraan ten grondslag. De stadse jongerencultuur waarin urban sports zijn ingebed beschouwen we als het meest onderscheidende kenmerk. De creatieve/artistieke elementen van de sporten, ofwel het 'showen' van trucjes, is hier een belangrijk onderdeel van. Deze trucjes worden vaak getoond op straat, maar worden ook veel gedeeld via social media. Tot slot erkennen we de afwijkende rol van competitie in urban sports waar het allemaal draait om het verleggen van persoonlijke grenzen en het laten zien van je vaardigheden. Dit in tegenstelling tot meer traditionele sporten, waar het verslaan van de ander meer centraal staat.

Hieruit voortkomend is er een definitie van urban sports voorgesteld. Deze leest als volgt:

Urban sports zijn sporten die van oorsprong vooral worden beoefend door jongeren, veelal plaatsvinden in de stedelijke openbare ruimte, zijn ingebed in de 'urban culture' en hierdoor creatieve en/of artistieke elementen bevatten, die worden getoond op straat en/of via social media, mogelijk in de vorm van battles.

De verkenning en voorgestelde definitie helpen ons om de aard van urban sports te begrijpen, urban sporten te onderscheiden van niet-urban sporten en richting te geven aan vervolgonderzoek.

Dataverzameling urban sports

Het Mulier Instituut beheert de richtlijn sportdeelname onderzoek (RSO). De richtlijn is een is een gestandaardiseerde vragenlijst om de frequentie, sporttak, sportvorm, organisatievorm en accommodatiebenutting van grote bevolkingsgroepen in kaart te brengen.
In september 2021 heeft het Mulier Instituut een (veldwerk)proef gedaan waarbij recent beoefende sporttakken op een andere manier zijn uitgevraagd. In plaats van de lange lijst met 45 sporten – het toonblad -, is gekozen voor clusters van bij elkaar horende sporttakken.
Een van de clusters is 'Sport op straat, op een plein of in een park (ook wel urban sport)'. In dit cluster worden de volgende sporten uitgevraagd:

- Basketbal (3x3)
- Biketrial, BMX, Urban mountain biking
- Bootcamp
- Boulderen
- Calisthenics
- Freerunning
- Jeu de boules
- Panna/voetbal
- Skaten
- Streetdance
- Overige straat/urban sport

De uitkomsten van deze proef zijn in het voorjaar van 2022 in het Platform Sportdeelname besproken. Naar aanleiding van dit overleg zijn nog enkele veranderingen doorgevoerd. Zo ook in het cluster dat de deelname aan urban sports meet. In de meting van mei 2022 zijn de sporten breakdance, parkours, skateboarden en stuntsteppen toegevoegd. Het cluster omvat nu de volgende sporten:

- 3x3 Basketbal
- Biketrial, BMX, Urban mountain biking
- Bootcamp
- Breakdance
- Boulderen
- Calisthenics
- Freerunning / parkours
- Jeu de boules
- Panna/straatvoetbal
- Skateboarden
- Skaten / skeeleren / inline skaten
- Streetdance
- Stuntsteppen
- Overige

Voorlopige resultaten deelname aan urban sports
Tabel 5.3 geeft een beschrijving van resultaten uit het Nationaal Sportonderzoek waarin is gevraagd naar sportbeoefening op straat, een plein of in een park. Twee sporten die in het cluster (zie hierboven) worden uitgevraagd vragen om enige toelichting.

Ten eerste is jeu de boules een vreemde eend in de bijt. Een sport die inderdaad op straat, op een plein of in een park beoefend wordt, maar vanwege een gebrek aan inbedding binnen de stadse jongerencultuur zeker geen urban sport is (te verschijnen in najaar 2022). We laten jeu de boules dan ook buiten beschouwing. Een sport waarover nog discussie bestaat of dit wel of geen urban sport is, is bootcamp. Evenals jeu de boules, is bootcamp volgens de voorgestelde definitie geen urban sport: het is een sport die niet van oorsprong wordt beoefend door jongeren en waarin creatieve en/of artistieke elementen niet centraal staan. Toch nemen veel gemeenten bootcamp mee in hun beleidsplannen voor *urban sports,* waardoor inzicht in de omvang van deze sport vooralsnog relevant is.

Als we volgens onze eigen definitie meten, en zowel jeu de boules als bootcamp niet rekenen tot *urban sports,* dan komen we op een deelnamecijfer van 15 procent. Dat betekent dat op basis van het Nationaal Sportonderzoek geconcludeerd kan worden dat 15 procent van de Nederlanders in de leeftijd van 16-79 jaar aan *urban sports* doet. Nemen we ook bootcamp hierin mee, dan komt de totale deelname uit op 17 procent (niet zichtbaar in tabel).

In het najaar van 2022 volgt een factsheet gepubliceerd met aanvullende resultaten uit de NSO over deelname aan urban sports. Hierin zullen ook gegevens over de achtergrondkenmerken van beoefenaars van verschillende urban sporten worden gepresenteerd.

Tabel 5.3 Deelname aan sport op straat, op een plein of in een park (ook wel urban sport) in de afgelopen 12 maanden, bevolking 16-79 jaar, 2021-2022.

	September 2021 (N=1.513)	Mei 2022 (N=3.498)	
Totaal	**35**	**20**	**Totaal**
Basketbal (3x3)	4	2	3x3 Basketbal
Biketrial, BMX, Urban mountain biking	1	1	Biketrial, BMX, Urban mountain biking
Bootcamp	5	4	Bootcamp
Boulderen	1	1	Boulderen
Calisthenics	2	1	Calisthenics
Freerunning	3	2	Freerunning / parkours
Jeu de boules	4	5	Jeu de boules
Panna/voetbal	7	4	Panna/straatvoetbal
Skaten	4	4	Skaten / skeeleren / inline skaten
Streetdance	1	0	Stuntsteppen
Overige straat/urban sport	12	1	Overige
		2	Breakdance
		2	Skateboarden
		1	Streetdance

Bron: Nationaal Sportonderzoek (september 2021 en mei 2022)

De resultaten van het Nationaal Sportonderzoek zoals gepresenteerd in tabel 5.3 moeten met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Het meten van deelname aan urban sports via

vragenlijstonderzoek kent namelijk beperkingen. Zo zijn jongeren en mensen met een lager opleidingsniveau veelal ondervertegenwoordigd in vragenlijstonderzoek. Aangezien urban sports voornamelijk worden beoefend door jongeren, roept dit de vraag op of vragenlijsten een geschikte methode zijn om deelname aan urban sports te meten. In 2023 worden daarom alternatieve onderzoeksmethoden verkend om de huidige cijfers te nuanceren en aan te scherpen.

Database SportAanbod
Om een beter beeld te krijgen van de locaties waar urban sports worden beoefend, worden in de database SportAanbod (DSA) in toenemende mate speelplekken toegevoegd. Voor een deel bevat dit mogelijk locaties waar urban sports beoefend (kunnen) worden. Daarnaast bevat de DSA specifieke sportlocaties voor enkele urban sportvormen. Urban sporten waar specifieke locaties van zijn opgenomen zijn BMX (54 locaties), boulderen (69 locaties), skaten (10 locaties) en skeeleren (16 locaties). In totaal bevat de DSA eind augustus 2022 429 locaties.

5.4 Buitenspelen

In de afgelopen jaren is de aandacht voor buitenspelen en beweegvriendelijke omgevingen voor kinderen flink toegenomen. Dit komt mede doordat buitenspelen zowel binnen de lijn 'duurzame sportinfrastructuur' als binnen de lijn 'van jongs af aan vaardig in bewegen' in het Nationaal Sportakkoord (Ministerie van VWS, 2018) is benoemd. In de afgelopen jaren heeft het Mulier Instituut kennis verzameld en ontwikkeld over buitenspelen ten behoeve van beleid. Uit een eerste beleidsverkenning naar buitenspelen (Lucassen et al., 2020) in 2020 kwam een aantal punten naar voren waar in de jaren erna op voortgebouwd is. Inmiddels werken wij samen met organisaties die zich in de praktijk bezig houden met het stimuleren van sport en spelen in de openbare ruimte, zoals Jantje Beton, Krajicek Foundation en Cruyff Foundation. Samen met Kenniscentrum Sport en Bewegen en met steun van het ministerie van VWS vormt het Mulier Instituut de Buitenspeelcoalitie. Zowel met deze organisaties apart als binnen de Buitenspeelcoalitie verrichten wij onderzoek naar buitenspelen.

In deze paragraaf wordt een kort overzicht gegeven van de inspanningen die verricht zijn in het kader van het thema buitenspelen en worden de belangrijkste opbrengsten benoemd.

Welke factoren hangen samen met buitenspelen?
In de eerste helft van 2022 zijn twee publicaties verschenen die bijdragen aan de kennis over factoren die bepalen of en hoeveel kinderen gaan buitenspelen. De eerste is een onderzoek naar associaties tussen kind- en omgevingskenmerken en het buitenspeelgedrag van kinderen in Nederland (4-11 jaar), op basis van de analyses van data van Kindmonitoren van zeven GGD-regio's (Slot-Heijs et al., 2022). Gevonden associaties met buitenspeelgedrag (in dit geval de kans dat een kind veel buitenspeelt) betroffen bepaalde persoonskenmerken (geslacht, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau ouders, sommige psychische of gedragsproblemen), omgevingskenmerken (aantal speelmogelijkheden, aanwezigheid vriend(innet)jes, stedelijkheid, hoeveelheid verkeer) en andere activiteiten naast buitenspelen (actief transport van/naar school).

Het tweede gepubliceerde onderzoek betrof een verkenning naar het toepassen van een systeembenadering op buitenspeelgedrag (Willeboordse et al., 2022). Daarvoor is eerst een literatuuronderzoek uitgevoerd, om factoren te extraheren die mogelijk samenhangen met buitenspelen. Er zijn 60 factoren onderscheiden die zijn ingedeeld binnen dertien thema's (zoals 'kenmerken van het kind', 'gedrag van ouder(s)' en 'buurtkenmerken'). Vervolgens is een eerste aanzet gedaan om verbanden tussen factoren in kaart te brengen. Conclusie was dat een systeembenadering een geschikt middel is om buitenspelen beter te begrijpen, waardoor buitenspelen beter gestimuleerd en gefaciliteerd kan worden.

Toolbox monitoring buitenspeelbeleid gemeenten

In 2022 wordt verder gewerkt aan kennisontwikkeling, maar ook aan praktische handvatten ten behoeve van onderzoek en/of beleid rondom buitenspelen. Gemeenten kunnen een rol spelen in het faciliteren en stimuleren van buitenspelen, door hier beleid op te voeren en te monitoren en evalueren. Het Mulier Instituut ontwikkelt in dit kader een zogenoemde Toolbox voor gemeenten, wat gemeenten handvatten geeft waarmee zij zelf (of externen) het lokale buitenspeelbeleid kunnen monitoren en evalueren. Gestart is met een inventarisatie van wat in gemeenten gebeurt op het gebied van buitenspelen: wat zijn hun ambities, doelen, hoe geven zij hier concreet invulling aan en op welke manier wordt gemonitord en geëvalueerd? Daarnaast onderzoeken wij in vier casegemeenten uitgebreider hoe buitenspelen vorm kan krijgen in beleid en hoe dit beleid vervolgens ook gemonitord en geëvalueerd kan worden.

Vragenset buitenspelen

Naast de toolbox wordt ook gewerkt aan een consensustraject vraagstellingen buitenspelen. Zowel in ons eigen werk (Lucassen et al., 2020; Slot-Heijs et al., 2022) als in wetenschappelijke literatuur (Lee et al., 2021; Truelove et al., 2017) wordt geconstateerd dat monitoren en onderzoeken van buitenspelen worden belemmerd door een gebrek aan een eenduidige definitie en vraagstellingen. Dit maakt dat gegevens uiteenlopen en onderzoeken niet goed met elkaar te vergelijken zijn. Door samen te werken met experts die zich (in praktijk of onderzoek) met buitenspelen bezighouden, werken we aan een definitie en een vragenset waarmee buitenspelen gemonitord kan worden. Deze vragenset kan vervolgens gebruikt worden door de organisaties die zich met monitoren van buitenspelen bezig houden (denk aan Jantje Beton, GGD, RIVM).

Evaluaties Krajicek Playgrounds

Voor de Krajicek Foundation worden verschillende projecten uitgevoerd. Allereerst evalueren wij de effecten van een overkapping op het gebruik van een playground in Zaandam. Het gebruik wordt zoveel mogelijk op regendagen gemeten, omdat op die dagen effect wordt verwacht. De rapportage wordt eind 2022 opgeleverd. Tweede project is een evaluatie van The Outdoor Generation: tien playgrounds in Nederland hebben een subsidie ontvangen om hun playground te renoveren. De vraag is of de renovatie ten goede komt aan het gebruik van de playground. In 2021 hebben de voormetingen plaatsgevonden, in september 2022 starten we met de eerste nametingen. In 2023 wordt dit project afgerond. In beide projecten worden observaties gedaan op de playgrounds door het aantal en type gebruikers te registeren. Daarnaast worden interviews gehouden met scholarshippers die op de playgrounds werken. Een derde project is in samenwerking met Amsterdam UMC, locatie VUmc. Het gaat hierbij om een impact onderzoek waarin wordt onderzocht wat de meerwaarde van de playgrounds ten opzichte van andere speelvelden in dezelfde wijk is en wat de meerwaarde van het zijn van een scholarshipper op het individu is. Om dit te bepalen zijn er vragenlijsten uitgezet, observaties uitgevoerd en worden interviews afgenomen. De rapportage wordt in het najaar van 2022 opgeleverd.

Belemmeringen en oplossingen buitenspelen volgens ouders

In het najaar van 2022 wordt vanuit de Buitenspeelcoalitie een participatief traject gestart in vier verschillende wijken in Nederland. Samen met ouders in die wijken wordt in kaart gebracht wat belemmeringen zijn om daar buiten te spelen en wordt in gezamenlijkheid een concrete oplossing/interventie bedacht. In 2023 wordt die interventie daadwerkelijk uitgevoerd en door ons geëvalueerd.

Tot slot

Door bovenstaande onderzoeken naar buitenspelen ontwikkelen we steeds meer kennis over wat maakt dat kinderen gaan buitenspelen, hoeveel kinderen buitenspelen en hoe we dat kunnen monitoren. Dit

draagt bij aan effectieve strategieën om buitenspelen te faciliteren en stimuleren. Naast het onderzoek houden wij ons ook bezig met het verspreiden van de kennis over buitenspelen, bijvoorbeeld blijkend uit een artikel in de Volkskrant (Breemer, 2022) en aandacht voor ons onderzoek naar de relatie tussen kenmerken en buitenspelen in het Jeugdjournaal (Jeugdjournaal 20 januari 2022).

5.5 Buitenzwemwater

Kennis over het zwemmen in zwembaden en buitenzwemwater is belangrijk in een waterrijk land, zoals Nederland. De afgelopen jaren is er veel ingezet op het opdoen van kennis over zwemveiligheid. Het Nationaal Plan Zwemveilig is opgezet door de Nationale Raad Zwemveiligheid (NRZ) om kennis over zwemmen en zwemveiligheid op te doen met het voornaamste doel om zwemvaardigheid en zwemveiligheid van de Nederlandse bevolking te verbeteren.

In Nationaal Plan Zwemveilig ook ruimte gemaakt voor het opstellen van de 'kennis- en innovatieagenda en zwemmen en zwemveiligheid' (KIAZZ). Hiervoor is een vragenlijst uitzet bij zwembadmedewerkers en lifeguards in open water om inzicht te krijgen in de kennisbehoefte en de interesse in innovatie. De zwembadmedewerkers en lifeguards (Reddingsbrigade Nederland en KNRM) geven aan belang te hechten aan het opdoen van kennis en aan innovatie in de zwembranche (Hollander & Hoekman, 2021; Hollander & Hoekman, 2022). De lifeguards hebben behoefte aan kennis over het omgaan met pers en het omgaan met grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast willen de lifeguards zich ook meer ontwikkelen in naleving van protocollen en procedures en uitvoering van risico-inventarisatie en -evaluatie. De lifeguards vinden het belangrijk om steeds te ontwikkelen, kennis op te doen en innovaties in te voeren. Ze willen graag kennis op doen via bijscholingen om zo de zwemveiligheid te verbeteren, maar ze zien ook kansen in technologische innovaties. De lifeguards geven ook aan meer aandacht te willen in de zwemlesprogramma's over zwemmen in open water. Deze onderzoeken onder lifeguards en zwembadmedewerkers zijn als input gebruikt voor een expertmeeting/inspiratiesessie met de zwembranche. In deze inspiratiesessie zijn verschillende onderwerpen aan bod gekomen voor het opstellen van de KIAZZ waaronder het uitwisselen van kennis naar de zwembranche om zo up-to-date te blijven van de ontwikkelingen.

De ervaren veiligheid bij buitenzwemplekken in Nederland is in eerdere jaren onderzocht (Floor & Collard, 2019). Ook in oktober 2022 wordt er onder de bevolking weer een vragenlijst uitgezet om de ervaren veiligheid van buitenzwemplekken in beeld te brengen. In gemeenten wordt ook onderzoek gedaan naar de bezoekers en ervaringen van de buitenzwemplekken. In de zomer van 2021 heeft de gemeente Utrecht een onderzoek laten uitvoeren om de drukte en ervaringen van officiële en niet-officiële in kaart te brengen (Hollander & Wezenberg-Hoenderkamp, 2021). In het onderzoek zijn verschillende zwemplekken bezocht waar het aantal bezoekers zijn geteld en enkel vragenlijsten zijn afgenomen over de ervaringen van de zwemplekken. De meeste buitenzwemplekken in de gemeente Utrecht worden druk bezocht en enkele zwemplekken hebben de maximale capaciteit bereikt. De meeste bezoekers komen in de zomer wekelijks (41%) of maandelijks (22%) naar een buitenzwemplek. Vooral de niet-officiële buitenzwemplek in het centrum wordt vaak bezocht. De bezoekers komen vaak met de fiets of lopen naar de zwemplek en wonen meestal in de omgeving van de buitenzwemplek. Dat de buitenzwemplek dichtbij is, is een van de redenen dat de bezoekers vaak naar de betreffende zwemplek komen. Redenen als 'het is ene mooie locatie in de natuur' en 'het is niet te druk' worden ook vaak genoemd'. Dit onderzoek heeft voor de gemeente Utrecht inzichten gegeven over het bezoek naar de buitenzwemplekken. In de zomer van 2022 is er ook vervolgonderzoek gedaan naar de drukst bezochte zwemplek van Utrecht om daar meer informatie te verkrijgen over de ervaringen van de bezoekers.

5.6 Rol sport en bewegen in de omgevingsvisie

Op 1 januari 2023 treedt de Omgevingswet in werking. Het opstellen van de lokale omgevingsvisies is in gemeenten momenteel in volle gang. In de vastgestelde Omgevingswet is de verplichting opgenomen om op Rijksniveau, provinciaal niveau en gemeentelijk niveau een omgevingsvisie vast te stellen (art 3.2). Ambities en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving worden in de omgevingsvisies vanuit verschillende sectoren samengebracht en vastgelegd. Eén van de ambities van het Nationaal Sportakkoord is om sport en bewegen een plek te geven in deze omgevingsvisies. Door middel van tekstanalyses is onderzocht in hoeverre dit tot nu toe gerealiseerd is.

De Omgevingswet: hoe en wat

De Omgevingswet is een stelsel van wetten en regelgeving dat richting geeft aan de ruimtelijke ordening in Nederland. Binnen de Omgevingswet is nadrukkelijk het streven naar een meer samenhangende en geïntegreerde benadering van de fysieke leefomgeving geformuleerd. Dit doel wordt verankerd in twee verschillende beleidsdocumenten, namelijk de lokale omgevingsvisie en het lokale omgevingsplan (figuur 5.5). In de omgevingsvisie wordt het kader vastgesteld waarbinnen de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen van de gemeente in de komende decennia moeten passen. Het lokale omgevingsplan vervangt het huidige bestemmingsplan.

In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) wordt nadrukkelijk benoemd dat gemeenten een gezonde leefomgeving moeten nastreven (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2020). Dit opent de deur naar meer beleidsaandacht voor actieve gezondheidsbevordering en positieve gezondheid. Deze beleidsaandacht wordt verankerd in omgevingsvisies die ruimte bieden om sport, bewegen en actieve gezondheidsbevordering een plek te geven in de ruimtelijke ordening. Zo kunnen omgevingsvisies worden ingezet om de openbare ruimte beweegvriendelijker in te richten. De Omgevingswet biedt dus ruimte om sport en bewegen een plek te geven in de lokale omgevingsvisies. Dit kan bijvoorbeeld door een beweegvriendelijke openbare ruimte in te richten, die uitnodigt tot wandelen en fietsen, of door veilige en toegankelijke speelplekken in te richten. Sport- en beweegbeleid en de ruimtelijke ordening komen dus bij elkaar binnen het kader van de Omgevingswet.

Figuur 5.5 De structuur van de Omgevingswet

Eerder uitgevoerde analyses

Het Mulier Instituut heeft in 2020 een tekstanalyse uitgevoerd op de toen 25 opgestelde omgevingsvisies. In de omgevingsvisies is gekeken welke thema's aan bod komen en welke rol sport en bewegen heeft in de visies. In de eerste analyse is voornamelijk aandacht besteed aan het proces van het opstellen van de omgevingsvisie: welke belanghebbenden zijn betrokken, hoe worden zij betrokken, welke participatievormen zijn gebruikt etc. Sport en bewegen bleek in de toen beschikbare omgevingsvisies geen groot thema te zijn maar veelal onderdeel van andere thema's zoals leefbaarheid en mobiliteit. Uit deze eerste analyse kwam naar voren dat het essentieel is om sportambtenaren en vertegenwoordigers uit de lokale sportsector te betrekken bij het traject, om sport en bewegen goed te verankeren in de omgevingsvisies. Vanuit andere sectoren lijkt het niet vanzelfsprekend om de relatie te leggen tussen een gezondheid bevorderende leefomgeving en ruimte voor sport en bewegingen. In omgevingsvisies waar toen wel sport en bewegen is meegenomen, is met name aandacht voor het handhaven van het niveau van sportvoorzieningen, het beweegvriendelijker inrichten van de openbare ruimte en voor aantrekkelijke routestructuren (Stevens et al., 2020).

In 2022 zijn de tekstanalyses herhaald, aangezien meer omgevingsvisies opgesteld zijn. In april 2022 is eerst een verkennende tekstanalyse op de lokale omgevingsvisies uitgevoerd. Toen waren er 90 (concept)visies beschikbaar, van 83 gemeenten. In de omgevingsvisies is geteld hoe vaak verschillende kernwoorden gerelateerd aan het beweegvriendelijke inrichten van de openbare ruimte voorkomen in de omgevingsvisies. De kernwoorden zijn samengevoegd in drie thema's: beweegvriendelijke omgeving, sport- en speelplekken in de openbare ruimte, en fiets- en wandelroutes. In 23 van de 83 omgevingsvisies van gemeenten (28%) wordt de beweegvriendelijke omgeving als algemeen thema genoemd (dit geldt voornamelijk voor omgevingsvisies die na de invoering van het Nationaal Sportakkoord zijn opgesteld, 21) (Reitsma et al., 2022).

Nieuwe analyses

In de zomer van 2022 is een verdiepende analyse uitgevoerd op de omgevingsvisies. Er waren toen 116 gemeentelijke omgevingsvisies opgesteld (peildatum 14 september). Alleen de gemeentelijke visies die beschikbaar waren in PDF-formaat (met doorzoekbare tekst) en vastgesteld waren in of na 2018 zijn in de analyse meegenomen. Het gaat om 88 omgevingsvisies van 87 gemeenten. De documenten zijn verkregen via mijnomgevingsvisie.nl, een online database met alle tot dusver vastgestelde omgevingsvisies van gemeenten in Nederland.

Het doel van de analyse was om in beeld te brengen in welke mate mogelijkheden om te sporten en bewegen in de openbare ruimte een rol hebben gekregen in de omgevingsvisies en hoe dit in de verschillende omgevingsvisies is uitgewerkt. Een overzicht is opgesteld met algemene thema's en bijbehorende kernwoorden gerelateerd aan de beweegvriendelijke omgeving (bijlage 2). In de omgevingsvisies is geteld hoe vaak deze woorden voorkomen, ook in relatie tot de totale lengte (in aantal woorden) van de omgevingsvisie. Op basis hiervan zijn per subcategorie minstens twee omgevingsvisies geselecteerd en inhoudelijk geanalyseerd. In deze paragraaf wordt de uitkomst van deze analyse besproken. Welke ambities hebben de verschillende gemeenten op het gebied van sport en beweging in de openbare ruimte? En welke overeenkomsten en verschillen zijn er?

Thema's gerelateerd aan sporten en bewegen

Op basis van de in april 2022 uitgevoerde analyses zijn de volgende thema's opgesteld:

- Fietsen;
- Wandelen;
- Groen/blauw;
- Sport- en speelplekken;
- Voorzieningen;
- Sporten in de openbare ruimte;
- Sportvoorzieningen en sportaccommodaties.

We bespreken de uitkomsten van de analyses per thema.

Fietsen

Binnen het thema 'fietsen' worden de woorden 'fiets' en 'fietsen' het meest genoemd. Ook hebben gemeenten het veel over fietsinfrastructuur, zoals fietspaden of fietsnetwerken. Om meer inzicht te krijgen in hoe deze gemeenten invulling willen geven aan hun fietsambities, zijn enkele omgevingsvisies geanalyseerd. Hierbij is een omgevingsvisie gekozen waarin relatief veel aandacht wordt besteed aan fietsen. Daarnaast zijn enkele omgevingsvisies geselecteerd die relatief weinig aandacht besteden aan het thema fietsen.

Als eerst is de omgevingsvisie van de gemeente Veenendaal bestudeerd. Het uitgangspunt van de visie is dat alle ruimtelijke ontwikkelingen in de gemeente bijdragen aan een gezond, veilig en duurzaam Veenendaal. Zo wil de gemeente haar inwoners een leefomgeving bieden waarin zij mogelijkheden hebben om te bewegen, ontspannen en ontmoeten (Gemeente Veenendaal, 2020, p. 25). Voor fietsen moet dus ruimte zijn, en het moet ook aantrekkelijk zijn, bijvoorbeeld door de aanleg van groene fietspaden. Ook wil Veenendaal fietsen stimuleren door wegen en groenstructuren met elkaar te verbinden, en door aan fietsers nadrukkelijk aandacht te besteden bij het inrichten van de openbare ruimte. Naast een middel voor ontspanning moet de fiets ook een middel zijn om voorzieningen in de gemeente te kunnen bereiken. Hiervoor zijn veilige en efficiënte fietsroutes nodig. Door ook snelfietspaden aan te leggen, moet de fiets een veilig, snel, duurzaam en gezond alternatief worden voor de auto op weg naar bijvoorbeeld het werk. De realisatie van meer fietsparkeerplekken, bijvoorbeeld in woonwijken en bij OV-knooppunten, moet er ook aan bijdragen dat de fiets de auto vaker kan vervangen. Inwoners van Veenendaal maken momenteel nog regelmatig gebruik van de auto voor bestemmingen binnen de gemeente. Met al haar ambities op het gebied van fietsen wil de gemeente bereiken dat haar inwoners in 2030 meer fietsen dan in 2020 (Gemeente Veenendaal, 2020, p. 55). Daarnaast spreekt de gemeente in haar visie de wens uit om 'Fietsstad' van Nederland te worden. Dit laatste is de gemeente in 2020 al meteen gelukt (Fietsersbond, 28 februari 2020).

De gemeente Voorst besteedt relatief weinig aandacht aan fietsen in haar omgevingsvisie, en noemt alleen het woord 'fietsroute'. Dit is in het kader van schone en duurzame mobiliteit: de gemeente wil de fietsroutes richting omliggende grotere gemeenten verbeteren (Gemeente Voorst, 2019, p. 32). Verder wordt fietsen niet genoemd; het thematische deel van de visie gericht op verschillende vakgebieden is beknopt. De gemeente Zoetermeer gaat net iets meer in op het thema fietsen. Zo heeft de gemeente de ambitie groen binnen en buiten de gemeente met elkaar te verbinden, zodat gemakkelijk vanuit de stad het omliggende groen in kan worden gefietst (of gewandeld, gerend, geskatet of gevaren) (Gemeente Zoetermeer, 2022, p. 19). Net als de gemeente Voorst heeft Zoetermeer het streven betere fietsverbindingen te realiseren met omliggende grotere gemeenten. De past bij de ambitie om in meerdere mate alzijdig bereikbaar te zijn (Gemeente Zoetermeer, 2022, p. 29). De gemeente Bladel noemt het woord 'fiets' weliswaar wat vaker, maar dit is enkel in de context van wat er al is: de mogelijkheid om als fietser te recreëren in natuurgebieden (Gemeente Bladel, 2018, pp. 8 - 9). Een visie

op dit gebruik of bepaalde ambities op het gebied van fietsen noemt de gemeente Bladel niet. De gemeente Overbetuwe noemt fiets- en wandelroutes als onderdeel van het bestaande infrastructuur binnen de gemeente. Dit wordt benoemd in een hoofdstuk over de identiteit van Overbetuwe. In een ander hoofdstuk gaat de gemeente hier verder op in: de fysieke en sociale netwerken, die de gemeente kenmerken, moeten goed op elkaar aansluiten. Dit wil de gemeente onder meer doen door onder meer de fietspaden bereikbaar en verkeersveilig te houden (Gemeente Overbetuwe, 2019, p. 22). In de omgevingsvisie van de gemeente Neder-Betuwe wordt er al heel wat meer aandacht besteed aan fietsen. Zo wordt 'fiets' genoemd in een van de speerpunten van de visie: "Een goede bereikbaarheid voor gebruikers van het OV, de auto, de fiets en voor de wandelaar" (Gemeente Neder-Betuwe, 2022). Hiermee moet de openbare ruimte toegankelijk worden voor alle inwoners. Ook wordt fietsen genoemd in het kader van een veilige en gezonde omgeving. Als onderdeel van het thema 'sport en bewegen', wat aansluit op de gewenste veilige en gezonde omgeving, wil de gemeente fietsverbindingen verbeteren, onder meer door betere fietsroutes aan te leggen tussen de kernen waar de gemeente uit bestaat. Ook wil Neder-Betuwe dat voorzieningen, zoals scholen en sportaccommodaties, en dorpscentra veilig en goed bereikbaar zijn voor fietsers. Verder ziet de gemeente de fiets als een duurzaam alternatief voor de auto en als goed recreatiemiddel. Neder-Betuwe wil dat stimuleren door te faciliteren dat fietsers grotere afstanden kunnen afleggen, bijvoorbeeld door doortraproutes aan te leggen.

Grofweg is de fiets dus een middel om gezondheid te bevorderen, te recreëren en duurzaam naar het werk of voorzieningen in de buurt te reizen. Goede en veilige fietsverbindingen en voldoende fietsparkeerplaatsen moeten dit faciliteren. Ook aantrekkelijke fietsroutes helpen hierbij. De fiets is een duurzaam alternatief voor de auto en vraagt bovendien om minder ruimte. De gemeente Veenendaal en in mindere mate ook Neder-Betuwe gaan op vrijwel al deze aspecten in, terwijl de gemeenten Voorst, Zoetermeer, Bladel en Overbetuwe fietsen maar beperkt benoemen. Fietsen lijkt geen integraal onderdeel te zijn van het omgevingsbeleid van deze gemeenten. Dit wijst er niet noodzakelijkerwijs op dat deze gemeenten minder waarde hechten aan fietsen. Zo zijn de visies op verschillende wijzen opgesteld, waardoor er meer of minder ruimte is om aandacht te besteden aan inhoudelijke thema's als fietsen. Een nadere visie op fietsen komt bij veel gemeenten terug in apart beleid.

Wandelen

In het kader van wandelen gaat het in de omgevingsvisies vooral om de woorden 'wandelen', 'voetgangers' en verschillende elementen van een wandelinfrastructuur. Termen als 'loopafstand', 'voetpaden' en 'hardlooproutes' komen slechts beperkt in de visies voor.

Voor meer context rondom het thema wandelen is de omgevingsvisie van de gemeente Leiden nader onderzocht. De gemeente benoemt wandelen voor het eerst in de context van gezondheid. Leiden heeft haar omgevingsvisie gekoppeld aan de *sustainable development goals* van de Verenigde Naties (VN). Wandelen past bij het VN-doel 'goede gezondheid en welzijn'. In de omgevingsvisie wordt hier invulling aangegeven door te schrijven over onder meer een gezonde en beweegvriendelijke openbare ruimte, het bevorderen van lopen en fietsen, en een veilige inrichting van straten met waar mogelijk voorrang voor voetgangers en fietsers (Gemeente Leiden, 2021, p. 26). Ook past wandelen bij het VN-doel 'duurzame steden en gemeenschappen'. Hierbij is het idee dat wonen, werken en voorzieningen dichtbij elkaar moeten liggen, zodat al deze bestemmingen naast met het openbaar vervoer en de fiets ook te voet bereikbaar zijn. Leiden spreekt in haar omgevingsvisie nadrukkelijk uit een loopvriendelijke stad te willen zijn. Leiden wil een goed verbonden en veilig netwerk realiseren voor voetgangers. Elke straat moet toegankelijk zijn voor de (kwetsbare) voetganger, en wandelroutes moeten voldoende aantrekkelijk en koel zijn. Dit kan door groen aan te leggen langs wandelroutes. In dat kader wil de gemeente ook een 'groen-blauw' raamwerk creëren, bestaande uit groene ringen en spaken (groene wandel- en fietsroutes) die bestaand groen en blauw met elkaar verbinden (Gemeente Leiden, 2021, p. 37). Zo wordt de omgeving leefbaar, klimaatadaptief *en* beweegvriendelijk. In specifieke delen van de stad wil Leiden inzetten op

een sterker stedelijk karakter, wat inhoudt dat de stad verdicht en dat functies worden gemengd. Dit maakt de openbare ruimte aantrekkelijker voor voetgangers en fietsers. De inrichting van dit soort verdichte gebieden is gericht op voetgangers, fietsers en gebruikers van het openbaar vervoer. Waar mogelijk zijn straten autoluw of autovrij, zodat er meer ruimte vrijkomt voor fietsers en voetgangers (en verblijf voor hen nog aantrekkelijker wordt).

Kader 5.4 Ruimtelijke inrichting en de aantrekkelijkheid van fietsen

Bialkova, Ettema en Dijst (2022) hebben dit jaar onderzoek gedaan naar de relatie tussen de ruimtelijke inrichting van een plaats en hoe aantrekkelijk het is om er te fietsen. Dit deden zij door een virtuele omgeving te creëren die overeenkwam met die van een Nederlandse stad en deelnemers aan het onderzoek daarin te laten 'fietsen'. Hierbij werden de cognitieve en affectieve reacties van de deelnemers gemeten. Zo konden de onderzoekers inzicht krijgen in onder meer de perceptie van de veiligheid, fietsplezier en de mate waarin deelnemers het aantrekkelijk vonden om in specifieke omgevingstypen te fietsen.

Diverse ruimtelijke aspecten hebben, in verschillende mate, invloed op hoe fietsen wordt beleefd. Fietsen werd bijvoorbeeld als veiliger ervaren wanneer er fietspaden aanwezig waren en er geen verkeerskruispunt op de route lag. Een groene omgeving droeg bij aan de aantrekkelijkheid van fietsen. Veel (zwaar) verkeer had juist een negatieve invloed op hoe aantrekkelijk het was om te fietsen, en droeg ook negatief bij een het gevoel van veiligheid en plezier tijdens het fietsen.

Meer inzicht in dergelijke ruimtelijke invloedsfactoren kan eraan bijdragen dat fietsroutes kunnen worden ingericht voor een optimale fietservaring.

Naast functionaliteit en efficiëntie hecht de gemeente ook waarde aan beleving. Leiden wil historische routes voor gebruikers, vooral voetgangers en fietsers, rustiger maken. Daarmee moeten ze beter herkenbaar worden en prettiger om je als voetganger of fietser in te begeven. Verder ziet Leiden het bevorderen van wandelen als onderdeel van de transitie naar duurzame mobiliteit. Door inwoners en bezoekers meer te laten wandelen en fietsen, en door in te zetten op technische innovaties, hoopt de gemeente de uitstoot van stikstof en fijnstof en het gebruik van fossiele brandstoffen terug te dringen (Gemeente Leiden, 2021, pp. 62 - 63).

Om meer te weten te komen over gemeentelijke wandelambities van gemeenten die hier in hun visie minder aandacht aan besteden, zijn de omgevingsvisies van de gemeenten Hardenberg en Soest bestudeerd. In deze visies wordt enkele keren over wandelen gesproken.

De gemeente Hardenberg heeft een tamelijk uitgebreide omgevingsvisie, met onder meer vier thematische hoofdstukken. In het hoofdstuk 'Hardenberg knooppunt', dat onder meer gaat over mobiliteit, leefbaarheid en de economie, komt wandelen aan bod. Op het gebied van leefbaarheid wil de gemeente de negatieve effecten van mobiliteit op de fysieke leefomgeving, leefbaarheid en gezondheid zo veel mogelijk beperken. Dit kan onder meer door in te zetten op het zodanig inrichten van de openbare ruimte dat deze geschikt is om te fietsen, wandelen en spelen. Dit kan juist een positief effect op de gezondheid hebben. Een hieruit voortvloeiende opgave voor Hardenberg is om de openbare ruimte beweegvriendelijk in te richten door aantrekkelijke wandel- en fietsverbindingen aan te leggen. In het kader van verkeersveiligheid ligt er ook de opgave de openbare ruimte veilig en comfortabel in te richten voor voetgangers (Gemeente Hardenberg, 2021, pp. 48 - 49).

Ook de omgevingsvisie van de gemeente Soest is vrij uitgebreid, met veel aandacht voor natuur en groen. De gemeente heeft acht strategische doelen, waaronder het doel 'Soest in beweging', dat gaat over mobiliteit en levendigheid. De gemeente streeft ernaar dat er in 2040 meer wordt gewandeld en dat de openbare ruimte intensiever wordt gebruikt dan nu (Gemeente Soest, 2021, p. 60). De openbare ruimte in met name Oud-Soest moet vooral worden ingericht op voetgangers en fietsers, en in mindere mate op automobilisten. In het algemeen wil de gemeente dat de openbare ruimte comfortabel wordt voor fietsers en voetgangers, vergelijkbaar met de gemeente Hardenberg (Gemeente Soest, 2021, p. 57). De benadering van de gemeente Soest rondom wandelen is dus vooral functioneel; de gemeente koppelt wandelen niet aan beweging of gezondheid.

Concluderend valt op dat de gemeente Leiden een uitgebreide en integrale visie heeft op wandelen, waarbij het belang, effect en de opgave rondom wandelen vanuit verschillende vakgebieden worden benaderd. De gemeenten die minder aandacht aan wandelen besteden in hun visie, zoals Hardenberg en Soest, hebben een beknoptere blik op wandelen en richten zich vooral op het faciliteren ervan door te voorzien in veilige en comfortabele infrastructuur. Hardenberg maakt, hoewel in weinig woorden, wel een koppeling met gezondheid en beweging. Een gemeente hoeft een thema dus niet uitgebreid uit te lichten om een integrale visie te kunnen formuleren.

Groen/blauw

Het thema 'groen/blauw' maakt onderdeel uit van de hoofdcategorie 'beweegvriendelijke omgeving'. Omdat dit thema zoveel omvattend is en als term in omgevingsvisies maar weinig wordt genoemd, worden de verschillende subcategorieën een voor een besproken. In het kader van groen wordt vooral gesproken over parken, bos en heide. Waar van toepassing, wordt ook veelvuldig geschreven over het strand. Aan zwemwater wordt nauwelijks aandacht besteed.

De gemeente Noordwijk gaat in haar omgevingsvisie veel in op het thema 'groen/blauw'. Noordwijk heeft een enorme omgevingsvisie, waar naast een visie ook verdiepende elementen in zijn opgenomen waarin opgaven zijn geïdentificeerd en geformuleerd. In de analyse is alleen het eerste deel van de omgevingsvisie, het kern van het document, meegenomen. In een hoofdstuk over sport geeft de gemeente aan voorzieningen te willen verbeteren die (individuele) buitensport faciliteren. Het gaat dan om de natuur, zoals het strand, het bos en de duinen, maar ook om de aangelegde openbare ruimte (Gemeente Noordwijk, 2018, p. 21). Eén van de strategische ambities van de gemeenten is dan ook de 'versterking/doorontwikkeling van de waardevolle groenstructuren, parken en landgoederen in de dorpsgebieden' (Gemeente Noordwijk, 2018, p. 48). Noordwijk wil dit doen door in de openbare ruimte rekening te houden met het de manier waarop het wordt gebruikt en door de aanleg van speciale beweegvoorzieningen. Zo kan de gemeente bewegen in de buitenruimte stimuleren (p. 60). Verder wil de gemeente bestaande groenstructuren beter met elkaar verbinden. Dit komt ook ten goede aan recreatie (zoals wandelen of fietsen) in de buitenruimte. Ook heeft Noordwijk de ambitie de toegang tot en de fiets- en wandelinfrastructuur in bijvoorbeeld bossen te verbeteren, om bewoners er zo meer gebruik van te laten maken. Volgens de gemeente kunnen de bossen, maar ook de zee, stranden, duinen en overige openbare ruimte een rol spelen in de preventieve gezondheidszorg (p. 19). Voldoende lichaamsbeweging kan gezondheidsproblemen op latere leeftijd namelijk voorkomen. Dit gezegd hebbende, het woord 'park' komt grotendeels voor in de context van 'parkeren'. De omgevingsvisie van Noordwijk besteedt, ondanks de ambities op het gebied van bewegen, veel aandacht aan auto's.

Er zijn ook gemeenten die minder ingaan op het thema 'groen/blauw'. Zo heeft de gemeente Midden-Delfland het in haar visie vooral over het groen dat al aanwezig is, en wordt het maar beperkt in verband gebracht met recreatie, beweging en gezondheid (Gemeente Midden-Delfland, 2021). Ook de gemeente Stichtse Vecht houdt het beknopt, maar heeft wel een concretere visie dan de gemeente Midden-Delfland. Elke inwoner zou een parkje, natuurgebied of ander groen binnen loop- of fietsafstand moeten hebben,

aldus de gemeente. Verder moet er binnen tien minuten fietsen een groot natuurgebied te bereiken zijn. In en rondom elke kern van de gemeente moet dus groen beschikbaar zijn. Het groen kunnen inwoners benutten om te recreëren, bijvoorbeeld door er te wandelen, sporten of spelen (Gemeente Stichtse Vecht, 2021, p. 66). De gemeente ziet langs de Vecht en vertakkingen van de rivier kansen om onder meer extra zwemplekken te realiseren. Zo kan ook het blauw in de gemeente worden benut (Gemeente Stichtse Vecht, 2021, p. 68).

'Groen/blauw' komt dus op verschillende manieren terug in de omgevingsvisies. Parken, bossen, zwemwater en andere vormen van groen of blauw worden in verband gebracht met beweging en preventieve gezondheidszorg. Gemeenten willen dan ook dat hun inwoners groen en blauw kunnen bereiken, zowel in de buurt als buiten de gemeente. Om de groene en blauwe openbare ruimte te kunnen gebruiken voor sport en beweging, is het belangrijk dat deze er goede infrastructuur aanwezig is, dat de gebieden toegankelijk zijn en dat er beweegvoorzieningen aanwezig zijn.

Sport- en speelplekken

Binnen het thema 'sport- en speelplekken' hebben gemeenten het in hun omgevingsvisie vooral over speelplekken en speeltuinen. Plekken om buiten te sporten worden minder vaak genoemd.

De gemeente Breda heeft een omvangrijke omgevingsvisie met zowel aandacht voor ambities en doelen als voor de uitvoering van de visie. Breda stelt de ambitie om een "grenzeloze, gastvrije en groene gemeenschap [te worden], [die] toekomstgericht [is] en de kwaliteit van leven voorop [stelt]" (Gemeente Breda, 2021, p. 9). Om deze ambitie waar te maken, is een aantal doelen gesteld, waaronder op het gebied van gezondheid en beweegvriendelijkheid. Speelplekken horen volgens Breda in een gezonde en beweegvriendelijke omgeving thuis. De speelplekken zijn bedoeld voor jonge kinderen. Voor oudere kinderen en jongeren realiseert de gemeente onder meer sportplekken. De gemeente heeft zelfs een speciale paragraaf gewijd aan buitenspelen, waarin ze aangeeft dat iedereen in de eigen woonomgeving moet kunnen spelen. De openbare ruimte wordt hierop ingericht, en er wordt voorzien in voldoende speelplekken. De gemeente heeft hier een speciaal beleidsplan voor: het Gemeentelijk plan Spelen. Speelplekken moeten veilig zijn, maar ook uitdagend. De gemeente wil verschillende soorten speelplekken, grote en kleinere, verspreid over de hele stad. Deze moeten goed bereikbaar zijn voor de kinderen die er gaan spelen (Gemeente Breda, 2021, p. 61). Breda streeft ernaar dat Bredanaars op termijn meer sporten en bewegen dan de gemiddelde Nederlander (Gemeente Breda, 2021, p. 59). Op verschillende plekken in de openbare ruimte, waaronder bij sportplekken, wil de gemeente watertappunten plaatsen. Zo stimuleert de gemeente het maken van gezonde keuzes.

Een groot aantal gemeenten heeft over speel- en sportplekken (vrijwel) niets gezegd in de gemeentelijke omgevingsvisie. Deze visies konden dan ook niet geanalyseerd worden op dit thema. Meerdere gemeenten die het beperkt over speel- en sportplekken hebben benoemen het thema terloops, of in een opsomming van voorzieningen die er al zijn. De gemeente Bodegraven-Reeuwijk ziet een speelplek als een voorziening om de gemeente aantrekkelijk te houden voor kinderen. Ook zijn speelplekken en sportplekken voor jongeren belangrijk voor de leefbaarheid (Gemeente Bodegraven-Reeuwijk, 2021, p. 29, 67). Voor de gemeente Haarlem zijn speel- en sportplekken belangrijke onderdelen in het 'sociaal weefsel' van de gemeente. Bovendien dragen ze bij aan een gezonde leefstijl, en stimuleren ze ontmoetingen. Speel- en sportplekken moeten dan ook snel en gemakkelijk bereikbaar zijn (Gemeente Haarlem, 2022, p. 102).

Speel- en sportplekken krijgen dus maar beperkt aandacht in gemeentelijke omgevingsvisies. Wanneer ze in de omgevingsvisie staan, worden ze gekoppeld aan gezondheid en leefbaarheid. Om de speel- en sportplekken, bedoeld voor kinderen en jongeren, zo toegankelijk mogelijk te maken, moeten ze goed bereikbaar zijn.

Voorzieningen

Gemeenten benoemen het woord 'voorzieningen' veelvuldig in hun omgevingsvisie, maar hierbij gaat het niet altijd om de nabijheid van voorzieningen en het hebben van voorzieningen op fiets- en loopafstand.

Deze nabijheid van voorzieningen in relatie tot fietsen en lopen komt wel aan bod in de omgevingsvisie van de gemeente Amsterdam. Nabijheid is volgens de gemeente van groot belang om de stad tot een gezonde plek te maken die uitnodigt tot spelen en bewegen. Belangrijke voorzieningen als buurtwinkels en parken moeten op loop- of fietsafstand zijn voor inwoners. Binnen een kwartier moeten Amsterdammers op de fiets grotere voorzieningen in het stadscentrum of grote groengebieden kunnen bereiken. Om voorzieningen dichterbij inwoners te krijgen, is stedelijke verdichting een van de middelen (Gemeente Amsterdam, 2021, p. 54). Een ander middel is om nieuwe voorzieningen nabij woongebieden te realiseren. Goede fiets- en wandelroutes zijn een voorwaarde om ook daadwerkelijk te fietsen en te wandelen naar nabije voorzieningen. Met deze maatregelen hoopt de gemeente in 2050 een echte fiets- en wandelstad te worden, met minder ruimte voor de auto. Zo blijft er meer ruimte beschikbaar om te sporten, spelen en ontmoeten.

Meerdere gemeenten, waaronder Baarle-Nassau, Heerenveen en Veenendaal, spreken alleen over loopafstand in de context van parkeren. Hiermee geven zij juist prioriteit aan de auto: inwoners moeten nabij voorzieningen kunnen parkeren, om zo de autobereikbaarheid van voorzieningen in de gemeente te vergroten. Dit past niet bij een beweegvriendelijke leefomgeving. Het lijkt hierbij vooral te gaan om kleinere gemeenten, waar de afstanden tot voorzieningen voor inwoners vaak groter zijn dan in steden. Dit maakt inwoners van deze kleinere gemeenten afhankelijker van de auto. De gemeente Sliedrecht noemt weinig over het thema voorzieningen en nabijheid, maar benoemt wel dat dagelijkse voorzieningen zoveel mogelijk op fietsafstand van inwoners gerealiseerd gaan worden. Hiermee wil de gemeente onnodig autogebruik en de uitstoot van schadelijke stoffen voorkomen (Gemeente Sliedrecht, 2021, p. 35).

Lang niet alle gemeenten besteden aandacht aan voorzieningen in de context van nabijheid, loopafstand en fietsafstand. Gemeenten die dit wel doen willen inzetten op stedelijke verdichting, en willen wandelen en fietsen stimuleren. Zo is er minder ruimte voor de auto, en meer ruimte om te bewegen.

Sporten in de openbare ruimte

Kernwoorden over sporten in de openbare ruimte komen heel gevarieerd voor in de verschillende omgevingsvisies. Met name de termen 'sporten', 'bewegen' en 'beweging' worden veel gebruikt. Specifieke sporten worden relatief weinig genoemd.

De gemeente Ede besteedt in haar omgevingsvisie relatief veel aandacht aan sporten in de openbare ruimte. Ede zegt tot de top drie te horen van meest aantrekkelijke gemeenten voor sporten in de openbare ruimte. Uitgebreide fiets-, mountainbike- en wandelnetwerken dragen bij aan deze aantrekkingskracht. Ook zijn er verspreid over de gemeente goed bereikbare voorzieningen die uitnodigen tot spelen, sporten en bewegen (Gemeente Ede, 2022, pp. 21 - 22). De gemeente heeft ambities om de traditionele sportaccommodaties meer te verbinden met de openbare ruimte, en om de openbare ruimte nog aantrekkelijker te maken om in te sporten. Ook spreekt de gemeente nadrukkelijk het streven uit de leefomgeving beweegvriendelijk te willen inrichten, met goede verbindingen tussen dorpen en wijken en voorzieningen en een programmering om vooral kinderen aan te moedigen te bewegen en te spelen. De voorzieningen, zoals parken en speelplekken, moeten naast tot beweging ook uitnodigen tot ander gezond gedrag. Ede wil bij dergelijke plekken om te spelen en te bewegen voorzien in watertappunten en moestuintjes met eetbaar groen. Verder moeten de locaties rookvrij zijn. Zo draagt de leefomgeving op een integrale wijze bij aan de gezondheid van haar gebruikers (Gemeente Ede, 2022, p. 39 - 41). Deze plekken om te sporten en te bewegen moeten er zowel verspreid door de dorpen en wijken zijn, als in grote stadsparken aan de randen van de gemeente.

De gemeente Staphorst gaat in haar omgevingsvisie relatief wat minder in op sporten in de openbare ruimte. Staphorst heeft het vooral over bewegen in het kader van preventieve gezondheid: bewegen is gezond en kan gezondheidsproblemen op latere leeftijd voorkomen. De beweegdeelname van Staphorstenaren kan bevorderd worden door de leefomgeving beweegvriendelijk in te richten. De gemeente wil dit doen door meer wandelroutes, fietsroutes en sport- en speelplekken aan te leggen (Gemeente Staphorst, 2018, pp. 29, 46). Ook kunnen cultuurhistorie, natuur en woongebieden zo met elkaar worden verbonden, waardoor bewoners hun omgeving beter kunnen beleven. De gemeente Maasgouw is zeer beknopt als het om sporten in de openbare ruimte gaat: de gemeente noemt dat, in het kader van gezondheid, wordt gestreefd naar onder meer mogelijkheden tot bewegen. Fiets- en wandelroutes bedoeld voor recreatie zijn voorbeelden van deze mogelijkheden. Ook wil de gemeente meer groen-, speel- en sportvoorzieningen in de openbare ruimte aanleggen (Gemeente Maasgouw, 2022, p. 13). Verder moedigt de gemeente ruimtelijke initiatieven aan die beweegmogelijkheden stimuleert in het buitengebied (Gemeente Maasgouw, 2022, p. 29). Daarnaast noemt de gemeente dat ze de Maasplassen (kunstmatige waterplassen waarvan een deel behoort tot Maasgouw) beter wil inrichten om het geschikt te maken voor watersport en waterrecreatie (p. 13).

Hoewel de gemeenten niet allemaal evenveel uitweiden over sporten in de openbare ruimte, lijken ze het wel op een vergelijkbare integrale manier te behandelen in hun visie. Sporten in de openbare ruimte wordt in verband gebracht met (positieve) gezondheid, voorzieningen (zoals sport- en speelplekken), routestructuren en groen/blauw. Deze laatste elementen maken onderdeel uit van een beweegvriendelijke omgeving.

Sportvoorzieningen en sportaccommodaties

Sportvoorzieningen en sportaccommodaties zijn meestal geen onderdeel van de openbare ruimte, maar maken wel deel uit van een beweegvriendelijke omgeving. Bij deze accommodaties en voorzieningen valt te denken aan tennisverenigingen, voetbalclubs en sporthallen.

De gemeente Sliedrecht ziet sportverenigingen, gevestigd op sportaccommodaties, en het verenigingsleven dat daarbij komt kijken als kenmerkend voor het dorpse karakter van de gemeente. De vrijwilligers verbonden aan de verenigingen maken dat de sociale cohesie binnen de gemeente sterk is (Gemeente Sliedrecht, 2021, p. 12). De gemeente wil inzetten op een functionele, kwalitatief hoogwaardige en duurzame sportinfrastructuur. Alle inwoners van de gemeente moeten de mogelijkheid hebben om hun leven lang te sporten en te bewegen. Sporten draagt immers bij aan de gezondheid en brengt mensen samen (Gemeente Sliedrecht, 2021, p. 42). De gemeente wil bestaande voorzieningen verbeteren en waar nodig voorzieningen toevoegen, het liefst gekoppeld en recreatie en cultuur. Initiatieven op het gebied van sport vanuit inwoners en verenigingen wil de gemeente stimuleren, zodat sportverenigingen een belangrijke maatschappelijke positie blijven houden (p. 17).

Sportvoorzieningen en sportaccommodaties komen relatief minder aan bod in de omgevingsvisie van Veenendaal. Echter, de gemeente heeft er, ook in weinig woorden, wel een visie op. Zo wil gemeente zorgen voor voldoende en goed bereikbare sportvoorzieningen. Sportaccommodaties moeten toegankelijker worden en zich dichter bij scholen bevinden. Zo kan beter de verbinding worden gelegd tussen sport en onderwijs. Verder wil de gemeente inzetten op sportcampussen, locaties waar een aantal verschillende sportvoorzieningen geclusterd gelegen zijn, en op open sportparken (zie kader) (Gemeente Veenendaal, 2020, p. 25). Ook de gemeente Son en Breugel wijdt weinig woorden aan sportvoorzieningen en sportaccommodaties. Net als de gemeente Sliedrecht legt de gemeente het verband tussen de aanwezigheid van (sterke) sportverenigingen en de sociale cohesie; ook voor Son en Breugel is sociale cohesie een belangrijke en kenmerkende waarde. De gemeente besteedt specifiek aandacht aan sportvoorzieningen in de openbare ruimte. De gemeente ziet graag dat deze in goede staat verkeren en toegankelijk zijn voor alle inwoners (Son en Breugel, 2022, p. 16, p. 91).

Hoewel gemeenten er niet evenveel tekst aan wijden, komen de verschillende visies op sportvoorzieningen en sportaccommodaties inhoudelijk overeen. De sportvoorzieningen en sportaccommodaties dienen van kwaliteit te zijn en toegankelijk voor iedereen. Ook moet het aanbod ervan voldoende zijn. De sportaccommodaties en sportvoorzieningen spelen een belangrijke rol in het bevorderen en behouden van de sociale cohesie in gemeenten, en hun aanwezigheid is belangrijk voor de gezondheid van inwoners die er gebruik van maken. Gemeenten erkennen in hun visie dus de brede maatschappelijke waarde die sportvoorzieningen en sportaccommodaties hebben.

Kader 5.5 Open sportparken

In een tijd waarin ruimte schaars is en gemeenten kampen met verschillende ruimtelijke opgaven, is het benutten van sportparken voor diverse functies voor veel gemeenten mogelijk een uitkomst. Dit zijn zogenaamde open sportparken. Open sportparken worden gekenmerkt door (Van Eck & Van der Pal, 2021):

- Functiemenging: naast het beoefenen van een of meerdere sporten voorzien open sportparken ook in andere behoeften. Hierbij valt te denken aan kinderopvang, een buurthuis of een fysiotherapiepraktijk;
- Ruimtelijke integratie: het sportpark is verbonden met de openbare ruimte door middel van infrastructuur en groen- en recreatiestructuren;
- Openheid: het sportpark is (deels) openbaar toegankelijk;
- Optimale benutting van de ruimte: sportparken kunnen de hele dag door voor diverse doeleinden worden gebruikt;
- Bestuurlijk vitaal: het sportpark is zowel fysiek als organisatorisch (bestuurders, toezichthouders, vrijwilligers) op orde.

Uit onderzoek van HAN blijkt dat open sportparken gezondheidsvoordelen opleveren, maar dat met name leden voordelen ondervinden en in mindere mate omwonenden. Ook verschilt de impact per type open sportpark: deze zijn namelijk zeer verschillend ingericht. Verder zijn de beginsituatie en de aanleiding op een sportpark open te stellen van invloed op de uiteindelijke impact (Van Eck & Van der Pal, 2021).

69 procent van de Nederlandse gemeenten beschikt over minstens één open sportpark. Dit is een toename van ruim twintig procent ten opzichte van 2019 (Reitsma, Hoogendam, De Kwaasteniet & Van der Poel, 2022). Voorbeelden van gemeenten met een open sportpark zijn Den Haag, Veendam en Harderwijk.

Conclusie

Het uitvoeren van een goede analyse van Nederlandse omgevingsvisies is een lastige opgave geweest. Er zijn lange en korte omgevingsvisies, omgevingsvisies met veel thematische inhoud en omgevingsvisies meer gericht op de implementatie van de omgevingswet of de uitvoering van beleid. Verder zijn er omgevingsvisies van grote gemeenten en kleine gemeenten, van gemeenten die meer stedelijk zijn of juist een landelijk karakter hebben, en van gemeenten die hun visie voor de coronapandemie hebben vastgesteld, of juist erna. Toch spelen sport en beweging in elke visie een rol, hetzij soms beknopt.

Al een aantal omgevingsvisies gaat nadrukkelijk in op het creëren van een beweegvriendelijke leefomgeving, of in ieder geval het verband tussen de leefomgeving en sport- en beweegactiviteiten. Hierbij wordt vaak ook het verband gelegd met preventieve gezondheidszorg en een gezonde levensstijl. Ook is sporten en bewegen gerelateerd aan natuur, recreatie, (sport)voorzieningen, stedelijke verdichting

en een goede wandel- en fietsinfrastructuur. Sporten in de openbare ruimte wordt dus veelal integraal benaderd. Ruimtelijke vraagstukken integraal benaderen is kenmerkend voor de nieuwe omgevingswet.

Er zijn echter ook gemeenten met een beknoptere visie op sport en beweging waarin nauwelijks sprake is van integraliteit. In dergelijke visies gaat het bijvoorbeeld simpelweg over het voorzien in voldoende wandel- en fietspaden, of zelfs slechts het benoemen van wat er al een sport- en beweegvoorzieningen is in de gemeente. Het ontbreken aan meer toelichting of een integrale blik op sport en beweging in deze visies betekent echter niet dat er in de betreffende gemeenten onvoldoende aandacht is voor sport en beweging. Beleid voor sport en beweging is uitgewerkt in meer documenten dan alleen de omgevingsvisie. Deze documenten zijn in de huidige analyse niet meegenomen. Dit is dan ook een kanttekening bij deze analyse.

6. Slotbeschouwing

Remco Hoekman

In dit 'Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2022' is een overzicht gegeven van de aanwezige kennis en beleidsondersteunende informatie voor de pijler duurzame sportinfrastructuur van het Nationaal Sportakkoord. In dit laatste hoofdstuk brengen we de informatie uit de vorige hoofdstukken samen en worden de belangrijkste opbrengsten en resterende vraagstukken benoemd en verder uitgewerkt. We grijpen hierbij terug op de vijf doelen van het thema duurzame sportinfrastructuur, zoals vermeld in de inleiding, en bespreken de mate waarin sprake is geweest van doelrealisatie en de rol die beleid hierin gespeeld heeft.

6.1 Thema's samengevat

DSA/landschap van sportaccommodaties

De DSA en de mogelijkheden om deze database te koppelen met andere datasets is waardevol gebleken. Naast een update van de kernindicator sportaccommodaties is ook meer kennis voorhanden gekomen over kenmerken van sportaccommodaties of over andere typen sportaccommodaties. Dit is mede te danken aan de doorontwikkeling van Application Programming Interface (API). Met de initiële API konden computerprogramma's bijvoorbeeld automatisch een lijst met accommodaties, adressen en voorzieningen exporteren uit de DSA. Voor de samenwerking met Ongehinderd, Uniek Sporten en Sportkeur werd het belangrijk om ook de mogelijk te hebben om data te kunnen wijzigen of toevoegen via de API. Hiervoor zijn meerdere functies toegevoegd en is een nieuw gebruikerstype aangemaakt, de API user, met bijbehorende permissies om de API te kunnen gebruiken om veranderingen aan te brengen in de DSA. Dit is onder andere al gebruikt om eigendom- en exploitatiedata toe te voegen en bij te werken en de zwembaddata toe te voegen. In de toekomst wordt de API ook gebruikt om data over de toegankelijkheid en data van de locatiebezoeken rechtstreeks aan de DSA toe te kunnen voegen.

De DSA is in principe een momentopname met de op dat moment aanwezige sportaccommodaties. Hiermee kunnen niet alle beleidsvragen worden beantwoord. Hierbij kan gedacht worden aan de vraag of sportaccommodaties zijn verplaatst naar de randen van de stad, of bijvoorbeeld hoe bepaalde kenmerken van sportaccommodaties zijn veranderd over de jaren. Doordat de DSA de actuele stand van zaken weergeeft bood het geen mogelijkheid om terug te gaan in de tijd. Die functionaliteit kan echter wel helpen om belangrijke beleidsvragen te beantwoorden. Daarom is deze functionaliteit gebouwd en wordt deze in de laatste maanden van 2022 eerst uitvoerig getest en dan in de loop van 2023 ingevoerd.

Op het terrein van datavalidatie is in 2022 verder gewerkt aan automatische beelddetectie om zo typen sportvelden beter te kunnen detecteren. Automatische beelddetectie is ook ingezet om zonnepanelen bij sportlocaties beter te kunnen vaststellen. Hierbij wordt actief de samenwerking gezocht met andere organisaties die ook bezig zijn met automatische beelddetectie om het eigen algoritme te kunnen verbeteren. Een voorbeeld hiervan zijn de gesprekken met de UEFA over de werking van hun 'pitch mapping' project.

Daarnaast is de internationale kennisuitwisseling voortgezet in partnerschap met de Raad van Europa met bijeenkomsten over (1) veranderingen in accommodatiegebruik als gevolg van coronamaatregelen en implicaties hiervan voor de exploitatie van sportaccommodaties; (2) verduurzaming van sportaccommodaties en van de sportsector; (3) financieringsvraagstukken van sportaccommodaties. Deze samenwerking met de Raad van Europa krijgt een vervolg in 2023 waarin onder andere een bijeenkomst

volgt over de toegankelijkheid van sportaccommodaties. Dit sluit goed aan op de beleidsaandacht voor kansengelijkheid in Nederland.

Nederland beschikt over een goede en fijnmazige sportinfrastructuur. Dit levert een score van 21,5 op voor de Kernindicator Sportaccommodaties. Deze score is gelijk aan de score uit 2021. Wel zijn er bij de VSG-regio's verschillen te zien tussen 2021 en 2022. Net als voorgaande jaren hangt de score op de kernindicator samen met stedelijkheid en gemeenteomvang: naarmate de stedelijkheid of omvang afneemt, neemt de score op de kernindicator toe. Daaruit blijkt dat het aanbod van sportvoorzieningen (deels) is afgestemd op de lokale situatie. Vanuit aspecten van bereikbaarheid en leefbaarheid zijn bijvoorbeeld relatief veel sportaccommodaties aanwezig in niet-stedelijke gebieden en in krimp- en anticipeerregio's, waar hogere scores aan het licht komen: niet-stedelijke gebieden scoren 29,6, krimpregio's 26,6 en anticipeerregio's 27,9.

Vanuit oogpunt van toegankelijkheid voor mensen met een beperking is met behulp van cijfers van Uniek Sporten inzicht geboden in het sportaanbod voor mensen met een beperking. Hieruit komt naar voren dat het aanbod in Nederland het grootst is voor mensen met een chronische aandoening en het kleinst voor mensen met een visuele- of meervoudige beperking. Verder is het aanbod groter voor volwassenen met een beperking dan voor kinderen, jongeren en senioren.

Inwoners in Nederland zijn het meest tevreden in vergelijking met andere EU-lidstaten over mogelijkheden tot sporten en bewegen in de woonomgeving (91% versus 76%) en het aanbod van lokale sportverenigingen (91% versus 72%). Dit sluit aan bij de goed ontwikkelde sportinfrastructuur van Nederland met beperkte reisafstanden en aanwezige kwaliteitsstandaarden. De ontwikkelingen in sportaccommodatiegebruik brengen wel nieuwe uitdagingen met zich mee. Het gebruik van binnensportaccommodaties is in 2021 en 2022 afgenomen in vergelijking met de periode voor corona. Het gebruik van de openbare buitenruimte en het sporten thuis is toegenomen. De veranderingen in sport- en beweeggedrag en bijbehorend accommodatiegebruik als gevolg van de coronamaatregelen zijn deels van blijvende aard. Er is maar beperkt teruggeveerd naar oude patronen van accommodatiegebruik. Dit betekent dat het gebruik van formele sportaccommodaties, en dan vooral binnensportaccommodaties, is afgenomen.

Duurzaamheid

Binnen het thema duurzaamheid gaat het om de doelen van het duurzamer worden van het sportvastgoed en om milieuvriendelijk beheer van sportvelden. Het dashboard van het CBS over energie- en gasverbruik geeft inzicht in de ontwikkeling tussen 2018 en 2021. Deze periode kenmerkt zich echter door coronamaatregelen die een weerslag hebben op de openstelling van sportaccommodaties. Als gevolg is het energie- en gasverbruik in de jaren 2020 en 2021 deels lager door verplichte sluiting van sportaccommodaties. Hierdoor kunnen we de ontwikkeling die zichtbaar is in energie- en gasverbruik niet toeschrijven aan duurzaamheidsmaatregelen. Het is raadzaam om deze monitoring voort te zetten en ook voor 2022, een jaar met vooralsnog geen verplichte sluiting van voorzieningen, en volgende jaren in beeld te brengen wat het energie- en gasverbruik van het sportvastgoed is. Als gevolg van coronamaatregelen en genomen duurzaamheidsmaatregelen is tussen 2018 en 2021 een daling zichtbaar van het energie- en gasverbruik van respectievelijk 23 procent en 14 procent. Hoe dan ook is er nog een flinke opgave om de gestelde doelen te halen. Hier zijn wel zorgen over de kansen van doelrealisatie gegeven de huidige energiecrisis en de financiële positie van gemeenten en sportaanbieders, mede ook door de achterliggende coronaperiode.

Zwembaden zijn over alle jaren de grootste verbruiker van energie en gas. In opdracht van het Ministerie van BZK is Syntraal bezig met deze warmtevraag van zwembaden. Door middel van aquathermie verwachten ze dat 80 procent van de zwembaden te kunnen voorzien van een alternatief voor

gasverwarming. Syntraal heeft berekend dat dit tot een besparing van 66 miljoen m3 gas per jaar kan opleveren. Momenteel is Syntraal samen met het Mulier Instituut in gesprek om inzicht te krijgen in de actuele situatie en mogelijkheden bij de zwembaden.

Kunstgrasvelden kunnen functioneel zijn voor warmteopwekking en voor opvangen van energie. Zo wordt onderzocht of warmtewinning onder kunstgrasvelden een effectieve bijdrage kan leveren aan de energietransitie van gemeenten. Uit de eerste pilots lijken veelbelovende resultaten te komen, zo wordt de opbrengst van een collectorveld vergeleken met 200.000 m3 aardgas, of de verwarming van 200 woningen (Sweco, 2022). Vooralsnog zijn meer testen nodig om een concreter beeld van deze innovatie te kunnen geven (Sportinnovator, 2022b). Energie opvangen op kunstgrasvelden is een andere mogelijk, bijvoorbeeld via automatisch uitrolbare zonnepanelen die elektriciteit opwekken tijdens de uren zonder activiteit op de velden. In gebieden waar de ruimte voor permanente zonnepanelen beperkt is, maar wel veel ongebruikte kunstgrasvelden zijn kan dit bijdragen aan de duurzame energieopwekking (SolarCarpet, n.d.). Hier is wel onduidelijkheid over de kosten en het rendement dat afhankelijk is van het aantal inactieve uren op het veld. Beide innovaties (warmtewinning onder of energie opwekken op kunstgrasvelden) lijken niet samen inzetbaar te zijn.

Op basis van diverse bevragingen (gemeenten en sportaanbieders) en registratiegegevens van de BOSA is er inzicht in de doorgevoerde duurzaamheidsmaatregelen. Hieruit blijkt dat vooral ingezet wordt op energiebesparing en in mindere mate op circulariteit en klimaatadaptatie. Hierbij gaat het vooral om duurzaamheidsmaatregelen op verlichting (sportverlichting en LED verlichting) en op duurzame energieopwekking (zonnepanelen). Het aangevraagde bedrag voor BOSA-subsidie is vergelijkbaar voor 2020 en 2021. Voor 2022 werd een toename van het aantal aanvragen verwacht doordat het drempelbedrag voor subsidies is verlaagd. Dit blijkt ook uit de cijfers, 365 aanvragen zijn gedaan die zonder de verlaging van het drempelbedrag niet mogelijk zouden zijn geweest. Het gaat om 86 aanvragen voor duurzaamheidsmaatregelen (10% van het totale aantal duurzaamheidsaanvragen). Neemt niet weg dat ondanks de verlaging van het drempelbedrag het beschikbare subsidiebedrag in de BOSA-regeling niet lijkt op te raken. Van de beschikbare 75,5 miljoen euro is 38,6 miljoen euro vastgesteld of verleend en staat nog voor 11,8 miljoen aan aanvragen uit. Hiermee is nog volop ruimte voor sportaanbieders om aanvragen in te dienen voor dit jaar. Nadere uitvraag in de verenigingsmonitor over de bekendheid van de BOSA, laat zien dat deze uitgaande van verenigingen met een eigen accommodatie en/of kantine vooral beperkt bekend is bij verenigingen met minder dan 250 leden. Wel is de bekendheid toegenomen van 51 procent van de verenigingen in 2020 naar 55 procent van de verenigingen in 2022.

De energiescans die tot nu toe zijn afgenomen bij sportaanbieders bieden inzicht in het besparingspotentieel bij deze sportaanbieders. De praktijk laat echter zien dat lang niet in alle gevallen de mogelijke besparingen worden gerealiseerd. Van de ruim 1500 begeleidingstrajecten heeft dit, voor zover per 1 juli 2022 bekend, bij 455 verenigingen geleid tot het doorgevoerde duurzaamheidsmaatregelen. Voor komend jaar is het van belang om navraag te doen bij de overige verenigingen wat de redenen zijn dat (nog) geen duurzaamheidsmaatregel is uitgevoerd naar aanleiding van de energiescan. De energiescans en begeleidingstrajecten bij sportverenigingen lopen komend jaar door binnen Sport NL Groen.

Aanvullend op het bovenstaande is er behoefte aan meer inzicht in de omvang van de investeringen in duurzaamheid door gemeenten. Dat inzicht ontbreekt vooralsnog. Wel is inzicht in de beleidsmatige aandacht voor de duurzaamheidsthema's en de mate waarin geplande duurzaamheidsinvesteringen zijn gerealiseerd. De gemeenten geven aan dat maar in beperkte mate sprake is van uitstel van duurzaamheidsmaatregelen. De doorgevoerde duurzaamheidsmaatregelen richten zich, net zoals bij sportaanbieders, vooral op verlichting en op zonnepanelen. Een deel van de gemeenten heeft beleidsmatige aandacht voor circulariteit (54%), biodiversiteit (32%) en watermanagement (41%). Hoewel het verduurzamen bij lang niet alle gemeenten volgens planning verloopt verwacht een op de drie

gemeenten de doelstellingen te halen (33%). Meer dan de helft heeft weet niet of dit gaat lukken. Met de stijgende prijzen voor energie en grondstof en de druk op de financiële positie van gemeenten baart dit zorgen voor de toekomst.

Van bedrijven in de sport- en recreatiesector is via de conjunctuur enquête (COEN) van het CBS inzicht in duurzaamheidsaspecten. Hieruit blijkt dat zeven op de tien bedrijven het afgelopen jaar duurzaamheidsmaatregelen hebben genomen, de meerderheid hiervan is op het gebied van energie. 14 procent van de bedrijven beschouwt zich geheel of in grote mate duurzaam. Bij de verduurzaming voelen bedrijven zich vooral belemmerd door een tekort aan financiële middelen (33%) of een afhankelijkheid van derden (22%).

In relatie tot het doel van milieuvriendelijk beheer van grassportvelden is een 1-meting uitgevoerd bij gemeentelijke beheerders van sportvelden. Hieruit blijkt een afname van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. In 2019 gebruikten de helft van de gemeenten gewasbeschermingsmiddelen op (een deel van de) grassportvelden, terwijl dit aandeel in 2021 22 procent is. De gemeenten die (nog) wel gewasbeschermingsmiddelen gebruiken spreken veelal de intentie uit om hier in 2022 mee te stoppen. Bij veel gemeentelijke sportvelden wordt het onderhoud uitgevoerd door professionele groenbedrijven. Op basis van een kwalitatief onderzoek stellen we vast dat de professionele groenbedrijven veel aandacht hebben voor milieuvriendelijk beheer en geen of heel minimaal gewasbeschermingsmiddelen gebruiken. Wanneer ze het gebruiken dan heeft dit te maken met de opdrachtverlening waarin staat dat het gaat om beheren met behulp van gewasbeschermingsmiddelen. Wel constateren de professionele groenbedrijven dat toegenomen kosten het moeilijker maakt om de grassportvelden te beheren zonder gewasbeschermingsmiddelen. Daarnaast zijn de gebruikers (de sportverenigingen) kritisch en moet het veld er ook mooi uitzien, terwijl sommige onkruiden geen negatief effect hebben op de speeleigenschappen. Hierdoor blijft het een uitdaging om te beheren zonder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

In 2022 is meer ingezet op circulariteit. Onder andere met challenges vanuit Sportinnovator en een aanbesteding vanuit het ministerie van VWS. Hier gaat het bijvoorbeeld om recyclebare kunstgrasvelden en hergebruik van sportmaterialen. BSNC werkt aan een Life Cycle Assessment tool (LCA-tool), waarmee kunstgrasvelden kunnen worden gewaardeerd op duurzaamheid en circulariteit. Deze tool is in 2022 verder doorontwikkeld. Het streven is dat deze onafhankelijke en toetsbare tool gebruiksvriendelijk is voor gemeenten en gekoppeld kan worden aan de Nationale Milieu Database. Verder heeft een groter deel van de verenigingen zich aangesloten bij de statiegeld actie van kleine plastic flessen. Dit recyclen van kleine plastic flessen biedt sportverenigingen een nieuwe inkomstenbron. Ongeveer 3.000 sportverenigingen doen hier aan mee met inkomsten tot boven de 2.000 euro. Binnen BOSA is bij circulaire maatregelen door verenigingen subsidie aangevraagd voor zout (water)batterij, kunststof slagplanken en hergebruik van infillzand voor kunstgrasvelden. Ook bij gemeenten worden kunststof slagplanken en hergebruik van infillzand voor kunstgrasvelden genoemd als uitgevoerde circulaire maatregelen in de afgelopen 12 maanden. Bij meer dan de helft van de gemeenten staat circulariteit op de beleidsagenda. Dat is een verbetering ten opzichte van vorig jaar toen gemeenten vooral aangaven niet te weten wat hierop gedaan werd.

Exploitatie en beheer

In 2022 is meer inzicht gekomen in de eigendomsverhoudingen bij sportaccommodaties. 54 procent van de sportaccommodaties in de DSA bevatten gegevens over eigendom en beheer. Dit is bijvoorbeeld behulpzaam bij het bepalen van wie aan zet is voor het realiseren van de verduurzaming van sportaccommodaties en randvoorzieningen. Via gegevens van het CBS is inzicht in de ontwikkeling van het aantal private sportaccommodaties. Deze laat een stijgende lijn zien in private binnen- en buitensportaccommodaties, terwijl het aantal private zwembaden redelijk stabiel blijft. De private

binnensportaccommodaties laten een continue stijging zien tussen 2012 en 2020, terwijl de stijging van de buitensportaccommodaties afvlakt tussen 2018 en 2020.

Bij de buitensportaccommodaties zijn verenigingen in veel gevallen verantwoordelijk voor de bar/kantine of andere opstallen, terwijl het eigendom van de velden en grond bij de gemeente ligt. Het klein onderhoud van de velden ligt in de helft van de gevallen wel bij de verenigingen.

Het doel om de exploitatielasten van sportaccommodaties terug te dringen, heeft in de eerdere jaarrapporten niet geleid tot een geconstateerde daling van de uitgaven aan sportaccommodaties. Dat is nu anders. Voor het eerst is een daling zichtbaar in de netto uitgaven aan sportaccommodaties. Deze daling lijkt evenwel het gevolg te zijn van de coronasteunmaatregelen en de SPUK Sport, waardoor gemeenten de inkomsten voor sportaccommodaties hebben zien toenemen. Dit is terug te zien in den verdere uitsplitsing van de inkomsten en uitgaven. De uitgaven voor externe exploitatie van sportaccommodaties zijn toegenomen, maar hiertegenover stonden met name grotere inkomsten door (specifieke) uitkeringen van het Rijk.

De huurtarieven van sportaccommodaties zijn een belangrijke schakel in de exploitatie van sportaccommodatie. De huurtarievenmonitor van het Mulier Instituut biedt hier inzicht in, weliswaar vooralsnog alleen voor gemeentelijke binnensportaccommodaties. De resultaten laten zien dat sportverenigingen het laagste huurtarief betalen voor gebruik van de binnensportaccommodaties, waar voor organisaties met een winstoogmerk het hoogste tarief geldt. In stedelijke gemeenten gelden overwegend hogere tarieven dan in minder stedelijke gemeenten. En ook de wijze van exploitatie lijkt van invloed. De huurtarieven zijn hoger wanneer een andere partij dan de gemeente verantwoordelijk is voor de exploitatie van de binnensportaccommodatie. Over de ontwikkeling van de huurtarieven in de toekomst bestaan zorgen bij de sportaanbieders. Een stijging wordt verwacht als gevolg van onder andere stijgende energieprijzen, grondstofprijzen en verbouwkosten. Dit is ook zichtbaar bij de bevraging van gemeenten, waar 77 procent een stijging van de (ver)bouwkosten waarneemt en 60 procent een stijging van de exploitatielasten. Van deze gemeenten weet de helft van de gemeenten dat dit niet tot een stijging van huurtarieven gaat leiden. Ongeveer een derde van de gemeenten kan hier echter nog geen uitsluitsel over geven. Na de bevraging zijn de energieprijzen en de inflatie verder gestegen. Hierdoor bestaat de kans dat intussen meer gemeenten genoodzaakt zijn om toch de tarieven te verhogen.

Voor de financiering van (ver)bouwprojecten voor sportaccommodaties zijn gemeenten meestal zelf aan zet. In een enkel geval zijn ook sportverenigingen hierbij betrokken. In de meeste gevallen financiert de gemeente dit vanuit de begrote middelen. Bij sportverenigingen spelen leningen en subsidies (zoals de BOSA) een belangrijke rol bij de financiering van (ver)bouw van sportvoorzieningen. Wel dient opgemerkt te worden dat verenigingen de beschikbare subsidie binnen BOSA niet volledig benutten. Dat geldt vermoedelijk ook voor 2022 waar nog een flink deel van het beschikbare budget van 75,5 miljoen euro resteert. Voor gemeenten biedt de SPUK inzicht in de uitgaven voor nieuwbouw, renovatie en onderhoud van sportaccommodaties evenals voor roerende en overige zaken. Gelijk aan voorgaande jaren is in 2022 meer aangevraagd door gemeenten dan beschikbaar is binnen SPUK Sport. In 2022 gaat het om 258 miljoen euro aan aanvragen bij een beschikbaar budget van 185 miljoen euro. Dit is een hoger aanvraagbedrag dan in voorgaande jaren. Wat vooral het gevolg is van een groter aangevraagd budget voor renovatie van sportaccommodaties. Het is te bezien in welke mate gemeenten werkelijk alle investeringen doorvoeren zoals beoogd bij de aanvraag. In 2019 en 2020 bleek uiteindelijk maar respectievelijk 118 miljoen en 132 miljoen te zijn uitgekeerd en hiermee de beschikbare subsidie uiteindelijk niet volledig benut. De cijfers voor 2021 zijn nog niet bekend gemaakt.

De aangeboden steunmaatregelen vanwege coronamaatregelen zijn behulpzaam geweest voor gemeenten en sportaanbieders. De ontstane additionele tekorten bij de exploitatie van sportaccommodaties konden hiermee worden gedekt. Hierdoor heeft de coronapandemie maar beperkt invloed gehad op investeringen

in sportaccommodaties en is aan de inkomstenkant bij gemeenten een stijging zichtbaar. Dit laatste lijkt ertoe te hebben bijgedragen dat de gemeentelijke uitgaven aan sportaccommodaties in 2021 ten opzichte van voorgaande jaren is gedaald.

Een van de doelen van de themalijn duurzame sportinfrastructuur is het vergroten van het gebruik van sportaccommodaties. Door de coronamaatregelen is het gebruik evenwel afgenomen. Dat laat onverlet dat gemeenten zich hebben ingezet om het gebruik van sportaccommodaties te intensiveren. Zeven op de tien gemeenten heeft zich hier in de afgelopen collegeperiode voor ingezet. Hierbij kan gedacht worden aan het ondersteunen van nieuwe initiatieven, het toevoegen van voorzieningen of het verbeteren van de toegankelijkheid. Hiermee zetten gemeenten in op aanpassingen aan de hardware (toevoegen voorzieningen, toegankelijkheid) en de orgware en software door nieuwe initiatieven te ondersteunen, nieuwe gebruikers te benaderen en aanbieden van meerdere sporten. Daarnaast is in meer gemeenten een open sportpark aanwezig (69% van de gemeenten in 2022; 48% van de gemeenten in 2019). Gemeenten geven daarbij aan dat deze open sportparken (heel) vaak gebruikt worden door inwoners buiten verenigingsverband. Maar het gebruik heeft ook negatieve neveneffecten. Veel gemeenten noemen hierbij afval achterlaten (83%) en aanrichten van vernielingen (82%). Dit probleem doet zich in mindere mate voor in de gemeenten met minder dan 25.000 inwoners.

Beweegvriendelijke omgeving

Het gebruik van de buitenruimte is de afgelopen jaren flink toegenomen. Dit sterke stijging in 2021 als gevolg van de coronamaatregelen heeft in mindere mate een vervolg gekregen in 2022. Een deel van de sporters is teruggekeerd naar de sportaccommodaties waar ze voor de coronamaatregelen gebruik van maakten. Maar een ander deel van de sporters heeft de buitenruimte ontdekt als geschikte ruimte om actief te zijn. Dit is ook zichtbaar in ontwikkeling van meest beoefende sporten, waar nu een derde van de meest genoemde sporten plaatsheeft in de buitenruimte in vergelijking met een kwart in 2019. Dit is onder ander het gevolg van een stijging in het wandelen en fietsen.

Het bovenstaande onderstreept het belang van een beweegvriendelijke inrichting van de buitenruimte. Met de Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving (KBO) wordt inzicht gegeven in de mate waarin de woonomgeving beweegvriendelijk is. Deze indicator is op gemeente- en wijkniveau beschikbaar en biedt hiermee aanknopingspunten bij het vormen van of richting geven aan beleid. Dit inzicht op wijkniveau is een verrijking ten opzichte van de beschikbare indicator in 2021. Daarnaast is de registratie van speelplekken verbeterd doordat meer gemeenten dit nu registeren. Wanneer we de uitkomsten van de KBO over de jaren vergelijken dan constateren we dat in 2022 meer gemeenten score van 60 of hoger noteren dan in 2020 het geval was (51% in 2022 en 42% in 2020). De score op de KBO neem af naar stedelijkheid, waarbij de zeer sterk stedelijke gebieden in 2022 gemiddeld een score van 71 noteren en niet stedelijke gemeenten gemiddeld op een score van 51 komen. Het grootste verschil wordt hierbij gemaakt door de deelindicator van nabijheid van voorzieningen.

Urban sports krijgt meer aandacht in het sportbeleid in de stedelijke context. Ook in deelnamecijfers zijn urban sports activiteiten zichtbaar, zoals panna voetbal, skaten en basketbal (3x3). Al is er discussie over wat wel en niet mee te nemen als urban sports. In beleid wordt bijvoorbeeld bootcamp meegenomen als een urban sports, terwijl dit in bevolkingsonderzoek veelal als fitness activiteit in de buitenruimte wordt gezien. In het komend jaar wordt verder verkend hoe urban sports goed te meten en in verband te brengen met de beleidsactiviteiten op deze beweegvormen in de buitenruimte. Daarnaast worden de locaties voor urban sports geregistreerd in de DSA. In 2022 bevat de DSA 429 locaties voor urban sports (o.a. locaties voor BMX, boulderen, skaten en speelplekken voor basketbal en panna voetbal).

De aandacht voor buitenspelen is toegenomen. Dit vraag om meer inzicht in hoeveel kinderen buitenspelen, wat maakt dat kinderen gaan buitenspelen en hoe dit te faciliteren of stimuleren. Een

systeembenadering blijkt daarbij behulpzaam om buitenspelen beter te begrijpen. Hierbij kan gedacht worden aan het meenemen van buurtkenmerken, kenmerken van het kind en gedrag van de ouders. De kans dat iemand buiten speelt hangt namelijk samen met persoonskenmerken (o.a. geslacht, etniciteit, opleiding ouders), omgevingskenmerken (o.a. aantal speelmogelijkheden, aanwezigheid vriend(innet)jes, stedelijkheid, hoeveelheid verkeer) en andere activiteiten naast buitenspelen (o.a. actief transport naar school). Gemeenten kunnen met name vanuit deze omgevingskenmerken betekenisvol zijn met buitenspeelbeleid. Het Mulier Instituut werkt nog aan een toolbox die gemeenten handvatten biedt om het lokale buitenspeelbeleid te kunnen monitoren en evalueren. Hiernaast wordt ook gewerkt aan een consensustraject vraagstelling buitenspelen om meer eenduidigheid te krijgen in definitie en vraagstellingen bij onderzoek naar buitenspelen.

Vanuit het oogpunt van veiligheid is aandacht voor buitenzwemwater. Binnen de kennis- en innovatieagenda zwemmen en zwemveiligheid (KIAZZ) is lifeguards bij open buitenwater gevraagd naar hun kennis- en innovatiebehoefte op zwemveiligheid. Daarbij komt naar voren dat belang wordt gehecht aan kennisontwikkeling op zwemveiligheid door middel van bijscholingen. Maar ook worden andere thema's genoemd zoals het omgaan met grensoverschrijdend gedrag bij de zwemlocaties. De lifeguards zien verder graag dat er meer aandacht komt in zwemlesprogramma's voor het zwemmen in open water. Een onderzoek naar de ervaren veiligheid bij buitenzwemplekken is in het najaar van 2022 uitgevoerd. De uitkomsten hiervan worden begin 2023 verwacht.

Sport en bewegen bleek in de 25 omgevingsvisies die in 2020 zijn geanalyseerd geen grote rol te vervullen. In 2022 is een nieuwe verdiepende analyse uitgevoerd op omgevingsvisies van 87 gemeenten die in of na 2018 zijn vastgesteld. In deze omgevingsvisies speelt sport en bewegen een rol, hetzij soms beknopt. Hierbij worden ruimtelijke vraagstukken ten aanzien van sport en bewegen in de openbare ruimte integraal benaderd. Het integraal benaderen van ruimtelijke vraagstukken is kenmerkend voor de nieuwe omgevingswet. Er zijn echter ook gemeenten waar enkel de aanwezige sportvoorzieningen worden genoemd of alleen aandacht is voor het voorzien in voldoende wandel- en fietspaden. Het helpt wanneer sport en bewegen een duidelijk plek heeft in de omgevingsvisies, maar het kan ook via ander beleid goed geregeld worden. Zodoende is het wenselijk om te volgen hoe in verschillende gemeenten de ruimtelijke vraagstukken ten aanzien van sporten en bewegen in de openbare ruimte de komende jaren worden opgepakt en in welke rol omgevingsvisies daarbij spelen.

6.2 Doelrealisatie

In 2018 bij ondertekening van het Nationale Sportakkoord werd voor het thema duurzame sportinfrastructuur de ambitie meegegeven om Nederland te voorzien van een functionele, goede en duurzame sportinfrastructuur. Daarbij wordt de exploitatie van sportaccommodaties sterk verbeterd, wordt de openbare ruimte beweegvriendelijk ingericht en zijn alle sportaccommodaties straks duurzaam. Hiervoor zijn vijf doelen geformuleerd:

1. Het sportvastgoed wordt duurzamer in het verlengde van de klimaatafspraken.
2. Sportvelden worden zoveel mogelijk milieuvriendelijk beheerd.
3. Nederland wordt beweegvriendelijker.
4. Exploitatietekorten van sportaccommodaties worden kleiner.
5. Gebruik van sportaccommodaties neemt toe.

Na vier jaar Sportakkoord bezien we in deze slotparagraaf in welke mate er stappen zijn gezet in de doelrealisatie en welke implicaties dit mogelijk heeft voor toekomstig beleid voor een duurzame sportinfrastructuur. Tevens is aandacht voor nieuwe ontwikkelingen die mogelijk vragen om bijstelling van beleid of andere beleidsinitiatieven.

Het sportvastgoed wordt duurzamer in het verlengde van de klimaatafspraken

De afgelopen jaren zijn door sportaanbieders en gemeenten stappen gezet om het sportvastgoed te verduurzamen. Dit gaat niet met de gehoopte snelheid en heeft nog niet de gewenste impact. De BOSA subsidie biedt ruimte voor meer aanvragen vanuit sportaanbieders en de SPUK Sport wordt door gemeenten ook niet volledig benut. De energiebegeleidingstrajecten bij verenigingen leiden lang niet in alle gevallen daadwerkelijk tot duurzaamheidsmaatregelen en het aandeel sportaccommodaties met een laag energielabel neemt nog niet af. Kortom, er is zeker nog werk aan de winkel om de doelen van de Routekaart Verduurzaming Sport te halen. Dit wordt ook uitgesproken in de herijking van deze routekaart. Maar aan de andere kant zijn er zeker stappen gezet en heeft de sportsector in lastige tijden het sportvastgoed duurzamer gemaakt. Ook andere sectoren hebben het moeilijk om met de juiste snelheid de doelen te realiseren. Wel kan vanuit de sport wat meer gestuurd worden op het verduurzamen van de minst duurzame gebouwen. Bij kantoren geldt bijvoorbeeld de verplichting om vanaf 2023 minimaal een C-label te hebben. Een dergelijke focus kan ook betekenisvol zijn voor de sportsector. Hiervoor is het belangrijk dat goed inzicht is in energie- en gasverbruik van sportaccommodaties en in de energielabels van deze sportaccommodaties. Met de DSA, energieverbruiksgegevens van CBS en energielabels van EP-online zijn databestanden beschikbaar die hier inzicht in kunnen geven. Waar het gaat om het energie- en gasverbruik zijn cijfers beschikbaar vanaf 2018 die het mogelijk maken om de ontwikkeling hierin door de tijd te volgen. Door de coronamaatregelen en de sluiting van sportaccommodaties zijn de jaren 2020 en 2021 niet geschikt om te bepalen wat de impact van duurzaamheidsmaatregelen bij het sportvastgoed is geweest. Maar de komende jaren moet dit wel mogelijk worden. EP-online heeft geen volledig beeld van de energielabels van sportaccommodaties. Hier is behoefte aan een bredere registratie van energielabels van sportaccommodaties. Mogelijk dat dit voor sportaanbieders meegenomen kan worden in de diensten van Sport NL Groen of dat dit aan de BOSA subsidie kan worden gekoppeld. Bijvoorbeeld door sportaanbieders die duurzaamheidsmaatregelen hebben doorgevoerd vanuit de BOSA subsidie kosteloos een energielabel aan te laten vragen voor de verduurzaamde sportaccommodatie. Vergelijkbare mogelijkheden zouden geboden kunnen worden aan gemeenten via de SPUK Sport. Hiermee ontstaat een beter inzicht in energielabels van sportaccommodaties en kan ook beter geprioriteerd worden in de verduurzamingsopgave.

De challenges en innovatieve toepassingen voor kunstgrasvelden, energieopwekking en warmtewinning kunnen verder behulpzaam zijn bij het behalen van de klimaatafspraken. Het is belangrijk dat de aandacht niet alleen uit gaat naar het terugdringen van de energie- en gasverbruik, maar dat ook aandacht is voor circulariteit, watermanagement en biodiversiteit. Deze laatste onderwerpen staan wel beter op het netvlies van de werkgroepen dan in de beginfase van het sportakkoord, maar hebben nog beperkt geleid tot meetbare uitkomsten.

Sportvelden worden zoveel mogelijk milieuvriendelijk beheerd

Voor de grassportvelden zijn verschillende monitoren uitgevoerd om te bezien in welke mate sprake is van milieuvriendelijk beheer. Hieruit blijkt dat gemeentelijke beheerders van grassportvelden het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen hebben verminderd in de afgelopen jaren. Ook professionele groenbedrijven gebruiken zeer beperkt gewasbeschermingsmiddelen, en in de meeste gevallen alleen als daar door de opdrachtgever op wordt gestuurd. Wel wordt het door stijgende kosten lastiger om milieuvriendelijk te beheren. De stappen die gezet zijn in het milieuvriendelijk beheer van grassportvelden zijn het gevolg van de greendeal en de daaropvolgende beleidsinspanningen, waaronder die in het sportakkoord en de Routekaart Verduurzaming Sport.

Voor kunstgrasvelden ontbreekt nog wel het inzicht in de mate van milieuvriendelijk beheer. Daar dient meer monitoring op plaats te vinden om te kunnen vaststellen of daar verbetermogelijkheden zijn in het milieuvriendelijk beheer van de sportvelden.

Voor de toekomst speelt biodiversiteit en watermanagement een grotere rol. Hier zijn eerste producten voor uitgebracht vanuit de werkgroep milieuvriendelijk beheer met het streven om de aandacht hiervoor in het veld te vergroten.

Nederland wordt beweegvriendelijker

In het afgelopen jaar hebben sporters na het opheffen van de coronamaatregelen deels de weg terug weten te vinden naar de sportaccommodaties. Neemt niet weg dat het gebruik van de buitenruimte flink is toegenomen tussen 2019 en 2022. De beweegvriendelijkheid van de buitenruimte speelt een belangrijke rol in het mogelijk maken van sport en bewegen. De buitenruimte is inmiddels de meest gebruikte 'sportvoorziening'. Hoe het is gesteld met de beweegvriendelijkheid in Nederland wordt gemeten op basis van de Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving (KBO). Een vergelijking van de huidige score op de KBO met de score van eerdere jaren laat zien dat Nederland beweegvriendelijker is geworden. Het aandeel gemeenten met een score boven de 60 is toegenomen van 42 procent in 2020 naar 51 procent in 2022. Daarnaast zien we in de recente analyse van de omgevingsvisies, dat sport en bewegen meer is meegenomen in de omgevingsvisies dan het geval was bij de omgevingsvisies die in 2020 zijn geanalyseerd. Dit draagt bij aan aandacht voor een beweegvriendelijke inrichting van de leefomgeving en sluit aan bij de integrale benadering bij ruimtelijke vraagstukken die wordt voorgestaan met de omgevingswet.

Wel blijven er specifieke aandachtspunten bestaan, zoals op buitenspelen. Tijdens de coronapandemie zijn de motorische vaardigheden bij kinderen afgenomen. Met de buitenspeelcoalitie is een groep organisaties bijeengebracht die samen de bevordering van het buitenspelen aanjagen. Hiermee is de beleidsmatige aandacht voor de beweegvriendelijke omgeving en buitenspelen in de nasleep van de coronapandemie toegenomen. Dit heeft in diverse gemeenten en bij provincies tot specifiek speelbeleid of beleid op de buitenruimte, mede vanwege knelpunten in de buitenruimte die tijdens corona aan het licht kwamen. Die knelpunten brengen nieuwe vragen op; bijvoorbeeld gericht op de toegenomen druk op de buitenruimte en hoe sport- en bewegen samen kan gaan met andere activiteiten en met andere gebruikers van deze buitenruimte. Daarnaast is de verwachting dat de beweegalliantie gaat zorgen voor meer maatschappelijke aandacht voor bewegen en actie op het bevorderen van het beweeggedrag.

Exploitatietekorten van sportaccommodaties worden kleiner

Het terugdringen van de exploitatietekorten is met de stijgende exploitatielasten een lastige opgave. Denk daarbij aan de stijgende energieprijzen, hogere kosten voor personeel en hogere kosten voor materialen en onderhoud. Daar komt bij dat de ontwikkeling gericht op beter gebruik niet per definitie een betere exploitatie in de hand werken. Denk bijvoorbeeld aan de toename van open sportparken. Hierdoor kan iedereen buiten de verenigingsuren vrij gebruik maken van de sportparken. Hierdoor is het moeilijker om het te verhuren aan andere organisaties en met die verhuur te komen tot een betere exploitatie. Het is daarom aan te bevelen om niet alleen te richten op het verlagen van de exploitatietekorten maar ook op de maatschappelijke waarde van de sportaccommodaties. Wanneer de focus teveel op de kosten gaat liggen kan dit de maatschappelijke waarde in de weg zitten, bijvoorbeeld wanneer uit kostenoverwegingen de voorziening gesloten blijft. Het blijft maatschappelijk vastgoed waarbij de vraag gesteld moet worden; wat is het waard voor de maatschappij en past dat bij de kosten die deze voorziening met zich mee brengt? Dit vraagt voor de toekomst om meer zicht op deze maatschappelijke waarde van het sportvastgoed.

Hoe de kosten van sportvoorzieningen zich door de tijd ontwikkelen is goed in beeld. De gemeentelijke netto uitgaven aan sportaccommodaties lieten jarenlang een stijgende lijn zien. Alleen in de laatste meting in 2021 was een daling van de netto uitgaven aan sportaccommodaties zichtbaar. Dit lijkt vooral het gevolg te zijn van de steunmaatregelen van de overheid waardoor aan de inkomstenkant met de steunmaatregel van het rijk een grote verandering zichtbaar was. Het is hier niet aannemelijk dat de inspanningen vanuit het sportakkoord hebben geleid tot deze daling in netto uitgaven aan sportaccommodaties. Te meer omdat het gebruik van sportaccommodaties in 2021 is afgenomen ten opzichte van eerdere jaren (zie hieronder).

Gebruik van sportaccommodaties neemt toe

In de afgelopen jaren is een tegengestelde ontwikkeling zichtbaar, waarbij sportaccommodaties minder worden gebruikt voor de sportbeoefening. De buitenruimte is daarentegen meer in trek. Deze ontwikkeling is versterkt door de coronamaatregelen waardoor sportaccommodaties dicht moesten of zeer beperkt open konden zijn. Dat gold niet voor de buitenruimte. Mensen werden er zelfs toe aangezet om in beweging te komen in de buitenruimte. Een deel van de sporters is teruggekeerd in de sportaccommodaties waar ze voor corona gebruik van maakten, maar een ander deel is gebruik blijven maken van de buitenruimte en maakt geen gebruik meer van de sportaccommodaties. Dit is met name zichtbaar bij de binnensportaccommodaties (sporthallen, zwembaden).
In het voorgaande gaat het om het sportgebruik. Goed om hier te melden is dat het mogelijk is dat sportaccommodaties in de periode wel meer voor andere doeleinden zijn gebruikt. Zo hebben bijvoorbeeld sporthallen dienst gedaan als vaccinatielocatie. Het toevoegen van andere gebruikers betekent meer gebruik van sportaccommodaties, maar dit wordt niet zichtbaar in gegevens over het gebruik van sportaccommodaties voor sportbeoefening. Het is daarom goed om in de toekomst ook zicht te hebben op het gebruik van sportaccommodaties voor andere doeleinden dan sportbeoefening.
Dit bredere inzicht in het gebruik van sportaccommodaties sluit aan bij de gedefinieerde vraagstukken binnen de 'Missiegedreven Ontwikkeling van Onderzoek en Innovatie' (MOOI) van ZonMw. De onderbenutting van sportaccommodaties is daar genoemd als venijnig beleidsprobleem, waar de komende periode extra aandacht voor moet komen. Vanuit ZonMw is een kwartiermaker benoemd die hier met het werkveld mee aan de slag gaat. Hierbij wordt gekeken naar mogelijkheden van meervoudig gebruik, multifunctionaliteit en betere verbinding tussen sport en onderwijs. Sportaccommodaties worden bijvoorbeeld doordeweeks overdag beperkt gebruikt, terwijl ruimtes voor bewegingsonderwijs bij scholen in de avonden niet of beperkt gebruikt worden. De nadruk op het beter benutten van sportaccommodaties sluit aan bij de oorspronkelijke doelen van het sportakkoord. De afgelopen jaren hebben evenwel laten zien dat het niet vanzelf gaat en dat dit met recht een venijnig probleem is. De noodzaak tot betere benutting doet zich overal voor. In de stedelijke context gaat het vooral om de druk op de ruimte en daarmee de noodzaak om optimaal gebruik te maken van de beperkte ruimte die er veelal is voor de sport. In plattelandsgebieden gaat het juist om het samenbrengen van functies om daarmee de sportaccommodaties beter te benutten en exploitabel te houden en de maatschappelijke waarde ervan te optimaliseren. Hiermee is het laten toenemen van het gebruik van sportaccommodaties een blijvend aandachtspunt voor de toekomst.

6.3 Vooruitblik

Met de aandacht voor duurzame sportinfrastructuur en de doelen die daaronder vielen is veel in gang gezet. Tegenslagen waren er met de coronapandemie en de stijgende energieprijzen en opgelopen kosten. Toch staat de sportinfrastructuur in Nederland er goed op. In vergelijking met andere landen zijn de sportvoorzieningen relatief nabij en van goede kwaliteit. De Nederlandse bevolking heeft de hoogste tevredenheid over sport- en beweegmogelijkheden in de buurt en het aanbod van sportverenigingen in vergelijking met andere Europese lidstaten. Met het kwaliteitszorgsysteem van NOC*NSF en keuringen vanuit samenwerking Sportkeur en Mulier Instituut is aandacht voor de speleigenschappen en veiligheid van sportvoorzieningen en wordt een voldoende kwaliteit geborgd. De opgaven die er nu liggen, richten zich vooral op de verduurzaming van het sportvastgoed. Daar zijn nog niet de stappen gezet die nodig zijn om de doelen te realiseren. Met name de oudere sporthallen en andere sportvoorzieningen uit de jaren 70 en 80 zijn aan renovatie of vervanging toe. Hiermee kan ook het aandeel sportvoorzieningen met een G-label worden teruggebracht en de meeste impact gemaakt worden in het versnellen van de verduurzamingsaanpak en het beperken van de negatieve gevolgen van de stijging van de energieprijzen. De energielasten vormen een duidelijk probleem voor sportaccommodaties, zeker voor grootgebruikers zoals zwembaden en ijsbanen. Vanuit sportorganisaties en beheerders van deze sportaccommodaties is een oproep gedaan voor compensatie voor deze toegenomen energielasten. Neemt niet weg dat het

verduurzamen belangrijker wordt en dat door de stijgende kosten meer druk komt te staan op de exploitatie van sportaccommodaties.

Een andere opgave richt zich op de kansengelijkheid. Deels ligt dit in het verlengde van de stijgende kosten en druk op de exploitatie. Het is aannemelijk dat als gevolg hiervan de toegangsprijzen en verhuurtarieven stijgen. Hiermee wordt sportaccommodatiegebruik duurder en voor bepaalde groepen niet langer betaalbaar. Met de huurtarievenmonitor en contributiemonitor kan de ontwikkeling in tarieven worden gevolgd en bezien worden wat dit doet met het prijsniveau van sportbeoefening. Daarnaast kan vanuit kansengelijkheid verdiepend onderzoek op de betaalbaarheid van sport interessant zijn om te bezien waar hier problemen ontstaan en in welke mate de bestaande armoederegelingen een afdoende vangnet vormen voor deze problematiek. Een ander aspect van kansengelijkheid dat aandacht behoeft is de toegankelijkheid van sportaccommodaties. Dit rapport laat zien dat lang niet alle sportaccommodaties goed toegankelijk zijn voor mensen met een beperking. Meer aandacht en inzet hierop is wenselijk om iedereen gelijke kansen te bieden om gebruik te maken van sportaccommodaties. Naast de toegankelijkheid van de accommodatie zelf dient ook aandacht uit te gaan naar het aanbod van activiteiten. Immers, of gebruik wordt gemaakt van een sportaccommodaties hangt af van de mate waarin de hardware (voorziening), orgware (organisatie/sportaanbieders/trainers/coaches) en software (activiteitenaanbod) aansluit bij de wensen van het individu.
Tot slot is het van belang dat de discussie zich niet alleen richt op het terugdringen van de kosten van sportaccommodaties, maar dat het ook en vooral gaat over de maatschappelijke waarde van sportaccommodaties. Sportaccommodaties zijn van maatschappelijke betekenis. Denk aan een zwembad dat naast de waarde van ontmoeting en een verantwoorde vrijetijdsbesteding, ook betekenisvol is voor de veiligheid met de bijdrage aan de zwemveiligheid van de bevolking. Deze focus op maatschappelijke waarde helpt om sport beter te positioneren bij de strijd om de ruimte, bijvoorbeeld in relatie tot de woningbouwopgave. Hoewel er andere beter economisch renderende bestemmingen voor de ruimte aan te wijzen zijn, kan sport wel een streepje voor hebben vanuit de maatschappelijke waarde van sportaccommodaties. Belangrijk daarbij is dan wel om te realiseren dat de maatschappelijke waarde van sportaccommodatie samenhangt met de toegankelijkheid van sportaccommodatie en het gebruik van sportaccommodaties. Hier is dus een duidelijke relatie met het vraagstuk van kansengelijkheid en het beter benutten van sportaccommodaties.

Literatuurlijst

Bastiaanssen, J., Breedijk, M. (2022). *Toegang voor iedereen? Een analyse van de (on)bereikbaarheid van voorzieningen en banen in Nederland*. Planbureau voor de Leefomgeving.

Bialkova, S., Ettema, D., & Dijst, M. (2022). How do design aspects influence the attractiveness of cycling streetscapes: results of virtual reality experiments in the Netherlands. *Transportation research part A: policy and practice*, 162, 315-331.

Branchevereniging Sport en Cultuurtechniek (BSNC) (2022). *Sportvloeren krijgen duurzaamheidslabel*. Geraadpleegd van https://www.bsnc.nl/sportvloeren-krijgen-duurzaamheidslabel/

Breemer, A. van der (2021, 2 juni). Hoe stimuleer je kinderen om buiten te spelen? 'Het is goed voor creativiteit en sociale vaardigheden'. *Volkskrant*. https://www.volkskrant.nl/beter-leven/hoe-stimuleer-je-kinderen-om-buiten-te-spelen-het-is-goed-voor-creativiteit-en-sociale-vaardigheden~b22a9239/#:~:text='Als%20je%20kinderen%20vraagt%20waar,vervelen%20zich%20dus%20minder%20snel.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2022, 6 oktober). *Inflatie stijgt naar 14,5 procent in september*. CBS. https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/40/inflatie-stijgt-naar-14-5-procent-in-september.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Kadaster (2021). *Wijk- en buurtkaart 2021*. Geraadpleegd van https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/nederland-regionaal/geografische-data/wijk-en-buurtkaart-2021

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Kadaster (2022). *Wijk- en buurtkaart 2022*. Geraadpleegd van https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/nederland-regionaal/geografische-data/wijk-en-buurtkaart-2022

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) & Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) (2019). *Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor* [nog niet gepubliceerde dataset].

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) & Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) (2020). *Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor* [nog niet gepubliceerde dataset].

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) & Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) (2021). *Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor* [nog niet gepubliceerde dataset].

College van Burgemeester en Wethouders gemeente Leiden (2021, 16 maart). *Collegebesluit B en W-nummer 21.0122 besluit d.d. 16-3-2021: De Leidse beweegsleutels, een beweegvriendelijke omgeving in Leiden*. Geraadpleegd van https://ris2.ibabs.eu/Reports/ViewListEntry/leiden/86bbc0eb-1a3a-4d66-9467-122b2e347271

Beers, J. (2022). *Hoe ga je als sportaccommodatie om met watertekort?* Duurzame Sportsector. Geraadpleegd via https://www.duurzamesportsector.nl/artikel/hoe-ga-je-als-sportaccommodatie-om-met-watertekort/

De Vries, S., Kamphorst, D., & Langers, F. (2022). *Beleidsdenken over stedelijk groen en gezondheid: en de mate waarin dit zich laat onderbouwen vanuit het onderzoek* (No. 141). Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I) (2022). *Stimulering bouw en onderhoud van sportaccommodaties (BOSA)*. Geraadpleegd van https://www.dus-i.nl/subsidies/stimulering-bouw-en-onderhoud-sportaccommodaties

Europese Unie (2022). *Special Eurobarometer 525 - Sport and Physical Activity.* Kantar. Geraadpleegd van https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668

Fietsersbond (2020, 28 februari). *Veenendaal verkozen tot Fietsstad 2020*. Geraadpleegd van https://www.fietsersbond.nl/nieuws/fietsstad-2020-winnaar/

Floor, C., & Collard, D.C.M. (2019). *Ervaren veiligheid bij buitenzwemplekken in Nederland, factsheet 2019/6.* Mulier Instituut.

Gemeente Amsterdam (2021). *Omgevingsvisie Amsterdam 2050*.

Gemeente Bladel (2018). *Omgevingsvisie 1.1*.

Gemeente Bodegraven-Reeuwijk (2021). *Gemeente Bodegraven-Reeuwijk: Knooppunt in het Groene Hart. Duurzaam, gezond en samen. Toekomstvisie*.

Gemeente Breda (2021). *Breda, sterk en veerkrachtig: Omgevingsvisie 2040*.

Gemeente Ede (2022). *Dierbaar, duurzaam, dynamisch: Omgevingsvisie Ede 204*0.

Gemeente Haarlem (2022). *Omgevingsvisie Haarlem 2045 Toekomstgericht met aandacht voor historie*.

Gemeente Hardenberg (2021). *Landstad Hardenberg: Omgevingsvisie*.

Gemeente Leiden (2021). *Omgevingsvisie Leiden 2040 Leiden stad van ontdekkingen en kloppend hart in de regio*.

Gemeentelijke Gezondheidsdiensten (GGD'en), Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) & Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) (2020). *Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor Volwassenen en Ouderen 2020*. Geraadpleegd van https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kaarten/beweegrichtlijnen

Gemeente Maasgouw (2022). *Omgevingsvisie Maasgouw*.

Gemeente Midden-Delfland (2021). *Omgevingsvisie 1.0 Behoud door duurzame ontwikkeling Midden-Delfland*.

Gemeente Neder-Betuwe (2022). *Omgevingsvisie Neder-Betuwe*.

Gemeente Noordwijk (2018). *Omgevingsvisie Noordwijk 2030*.

Gemeente Overbetuwe (2019). *Omgevingsvisie Overbetuwe 2040*.

Gemeente Sliedrecht (2021). *Omgevingsvisie Sliedrecht: Een kompas voor Sliedrecht*.

Gemeente Soest (2021). *Stap voor stap ver komen: Omgevingsvisie Soest en Soesterberg*.

Gemeente Son en Breugel (2022). *Oog op een zonnige toekomst! Omgevingsvisie Son en Breugel*.

Gemeente Staphorst (2018). *Omgevingsvisie: Staphorst 'voor elkaar!'*.

Gemeente Stichtse Vecht (2021). *Omgevingsvisie Stichtse Vecht: Het beste van twee werelden*.

Gemeente Veenendaal (2020). *Omgevingsvisie Veenendaal 2030: Samen maken we de stad!*.

Gemeente Voorst (2019). *Kwaliteit, Verbinding en Duurzaamheid: Een krachtige basis voor ruimtelijke ontwikkelingen in de gemeente Voorst*.

Gemeente Waalwijk (2020). *Speelruimteplan samen spelen Gemeente Waalwijk*.

Gemeente Zoetermeer (2022). *Zoetermeer 2040: Een overkoepelende visie voor de sociale, economische en ruimtelijke ontwikkeling van de stad*.

Grubben, M. & Hoekman, R.H.A. (2021). *Van binnen sporten naar buiten sporten. Of thuis!: Veranderingen sportaccommodatiegebruik tijdens de coronapandemie*. SportAccom, 4, 38 – 45. Geraadpleegd van https://www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=10628&m=1642779582&action=file.download

Grubben, M. & Hoekman, R.H.A. (2022) . *Sportdeelname en accommodatiegebruik voor, tijdens en na de coronapandemie*. Sportknowhowxl. Geraadpleegd van https://www.sportknowhowxl.nl/nieuws-en-achtergronden/column-xl/item/157058/sportdeelname-en-accommodatiegebruik-voor--tijdens-en-na-de-coronapandemie

Grubben, M., Wiertsema, S., Hoekman, R., & Kraaykamp, G. (2022). Is Working from Home during COVID-19 Associated with Increased Sports Participation? Contexts of Sports, Sports Location and Socioeconomic Inequality. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(16), 10027. https://doi.org/10.3390/ijerph191610027

Herculan (n.d.). *100% circulair de nieuwe generatie sportvloer!.* Geraadpleegd van https://herculan.com/100-circulair-de-nieuwe-generatie-sportvloer/

Hoekman, R.H.A., & Van der Maat, K. (2017). *Monitor lokaal sportbeleid 2016*. Mulier Instituut.

Hoekman, R.H.A., Ruikes, D., Davids, A., Brus, J., Van Eldert, P., Prins, R., Schadenberg, B., & WezenbergHoenderkamp, K. (2019). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019.* Mulier Instituut.

Hoekman, R.H.A., Ruikes, D., Schots, M., & Brus, J. (2020). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2020.* Mulier Instituut.

Hoekman, R.H.A., & Grubben, M. (2021). *Verandering in sportcontext tijdens de coronapandemie*. Sport en Gemeenten, 69(4), 70-73.

Hoekman R.H.A., Ruikes, D., Schots, M., van der Meijde, L., & Geurink, N. (2021). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2021*. Mulier Instituut.

Hollander, E., & Hoekman, R.H.A. (2021). *Kennis en innovatie in de zwembranche, factsheet 2021/28*. Mulier Instituut.

Hollander, E. & Wezenberg-Hoenderkamp, K. (2021). *Monitoring bezoek aan buitenzwemwater in en om Utrecht: een veldwerkonderzoek in de zomer van 2021.* Mulier Instituut.

Hollander, E., & Hoekman, R.H.A. (2022). *Kennis en innovatie in de zwembranche: perspectief van lifeguards bij open water, factsheet 2022/9.* Mulier Instituut.

Hoogendam, A., Ruikes, D., & Hoekman, R.H.A. (2021). *Monitor lokaal sportbeleid 2020*. Mulier Instituut.

Jantje Beton (2021, 24 november). *Gemeente Leiden wint Jantje Beton-prijs voor meest speelvriendelijke gemeente van Nederland*. Geraadpleegd van https://jantjebeton.nl/pers/gemeente-leiden-wint-jantje-beton-prijs-voor-meest-speelvriendelijke-gemeente-van-nederland

Kadaster (2021). *Dataset: Basisregistratie Grootschalige Topografie (BGT)*. Geraadpleegd van https://www.pdok.nl/introductie/-/article/basisregistratie-grootschalige-topografie-bgt-

Kadaster (2022). *Dataset: Basisregistratie Grootschalige Topografie (BGT)*. Geraadpleegd van https://www.pdok.nl/introductie/-/article/basisregistratie-grootschalige-topografie-bgt-

Kamer van Koophandel (2021). *Bosan: Ontwikkeling van een volledig circulaire turnmat*. Geraadpleegd van https://www.kvk.nl/businesschallenge/challenges/viewChallenge/1f1bc580-8f81-4e8c-b54c-5a42d9a93801

Koelemeijer, R., & Giezen, M. (2020, April 1). *De klimaatbestendige stad vraagt juist om meer groen - ROmagazine*. Geraadpleegd van http://romagazine.nl/de-klimaatbestendige-stad-vraagt-juist-om-meer-groen/23366?utm

Koninklijke Nederlandse Schaatsenrijders Bond (2022*). Sluiting dreigt nog deze winter voor 6 tot 8 kunstijsbanen bij nieuw energiecontract.* Geraadpleegd van https://knsb.nl/nieuws/sluiting-dreigt-nog-deze-winter-voor-6-tot-8-kunstijsbanen-bij-nieuw-energiecontract/

Koninklijke Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners (VHG) 2022. *Groene oplossingen voor gezonde, natuurinclusieve sportaccommodaties*. Geraadpleegd via https://www.vhg.org/ondernemer/tools/info/details.aspx?item=248

KPMG (2019). *Brancherapport Sport*.

Lam, T. M., Wang, Z., Vaartjes, I., Karssenberg, D., Ettema, D., Helbich, M., Timmermand, E. J., Frank, L. D., Den Braver, N. R., A. J., Wachtendonk, Beulens, J. W. J., & Lakerveld, J. (2022). Development of an objectively measured walkability index for the Netherlands. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, *19*(1), 1-16.

Lee, E-Y., Bains, A., Hunter, S., Ament, A., Brazo-Sayavera, J., Carson, V., Hakimi, S., Huang, W. Y., Janssen, I., Lee, M., Lim, H., Santos Silva, D. A., & Tremblay, M. S. (2021). Systematic review of the correlates of outdoor play and time among children aged 3-12 years. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 18, 41. https://doi.org/10.1186/s12966-021-01097-9.

Lucassen, J.M.H., Singh, A.S., Heijnen, E., Slot-Heijs, J.J. (2020). Buitenspelen 2020. Utrecht: Mulier Instituut.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2020). *Nationale omgevingsvisie*. Geraadpleegd van https://www.denationaleomgevingsvisie.nl/publicaties/novi-stukken+publicaties/HandlerDownloadFiles.ashx?idnv=1760380

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2018). *Nationaal Sportakkoord [publieksversie]*. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

NOC*NSF (2021a). *SDI Rapportage maart 2021*. Kantar/NOC*NSF.

NOC*NSF (2021b). *SDI Rapportage juni 2021*. Kantar/NOC*NSF.

NOC*NSF (2021c). *SDI Rapportage december 2021*. Kantar/NOC*NSF.

NOC*NSF (2022a). *SDI Rapportage maart 2022*. Kantar/NOC*NSF.

NOC*NSF (2022b). *SDI Rapportage juni 2022*. Kantar/NOC*NSF.

NOC*NSF (2021c). *Zo sport Nederland: Belangrijkste trends en ontwikkelingen in sportdeelname 2021*.

Noordzij J.M., Beenackers M.A., Oude Groeniger J., Van Lenthe F.J. (2020) *Effect of changes in green spaces on mental health in older adults: a fixed effects analysis.* Journal of Epidemioly and Community Health. 2020 Jan;74(1):48-56. doi: 10.1136/jech-2019-212704.

NOS Jeugdjournaal (2022, 20 januari). Of je veel buiten speelt, hangt af van waar je woont. https://jeugdjournaal.nl/artikel/2413857-of-je-veel-buiten-speelt-hangt-af-van-waar-je-woont.html#:~:text=Of%20je%20veel%20of%20weinig,staat%20in%20een%20nieuw%20onderzoek.&text=Zo%20spelen%20kinderen%20die%20in,Dat%20heeft%20meerdere%20redenen.

Pulles, I., Van Eldert, P., Nafzger, P., & Van der Poel, H. (2021). *Monitor Sport en corona III: de gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector*. Mulier Instituut.

Pulles, I., Van Eldert, & Van der Poel, H. (2021). *Monitor Sport en corona IV: de gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector*. Mulier Instituut.

Reitsma, M., Hoogendam, A., Kwaasteniet, R. de, & Van der Poel, H. (2022). *Monitor Sportakkoord 'Sport verenigt Nederland'. De oogst van het sportakkoord: voortgangsrapportage juni 2022*. Mulier instituut.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en Gemeentelijke Gezondheidsdienst en Geneeskundige Hulpverleningsorganisaties in de Regio (GGD-GHOR) (2020a). Resultaten 1e ronde: Welbevinden en leefstijl. Geraadpleegd van https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/resultaten-1e-ronde-gedragsonderzoek

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en Gemeentelijke Gezondheidsdienst en Geneeskundige Hulpverleningsorganisaties in de Regio (GGD-GHOR) (2020b). Resultaten 6e ronde: Welbevinden en leefstijl. Geraadpleegd van https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/resultaten-6e-ronde-gedragsonderzoek/welbevinden-en-leefstijl

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en Gemeentelijke Gezondheidsdienst en Geneeskundige Hulpverleningsorganisaties in de Regio (GGD-GHOR) (2020c). Resultaten 9e ronde:

Welbevinden en leefstijl. Geraadpleegd van https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/resultaten-9e-ronde-gedragsonderzoek/welbevinden-en-leefstijl

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en Gemeentelijke Gezondheidsdienst en Geneeskundige Hulpverleningsorganisaties in de Regio (GGD-GHOR) (2021). Resultaten 14e ronde: Welbevinden en leefstijl. Geraadpleegd van https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/resultaten-14e-ronde-gedragsonderzoek/welbevinden-en-leefstijl

Schadenberg, B. (2022). *Ontwikkeling uitbesteding gemeentelijk sportbeleid in beeld*. Sport&Strategie.

Schotanus, F. (2020a). *Routekaart verduurzamen sport voor gemeenten*. Kenniscentrum Sport & Bewegen.

Schotanus, F. (2020b). *Routekaart verduurzamen sport voor verenigingen*. Kenniscentrum Sport & Bewegen.

Schots, M., Brus, J., & Hoekman, R.H.A. (2020). *Milieuvriendelijk beheer van grassportvelden in gemeentelijk beheer*. Mulier Instituut.

Schots, M., van der Meijde, L., Hoekman, R.H.A. (2022). *Monitor milieuvriendelijk beheer van grassportvelden 2021.* Mulier Instituut.

Senbid (n.d.). *Biodegradable and recyclable artificial grass – GreenBlade*. Geraadpleegd van https://www.senbis.com/products/compostable-artificiall-grass-greenblade/

SolarCarpet (n.d.) *Solar Carpet.* Geraadpleegd via https://solarcarpet.nl/

Sportinnovator (2022a). *Warmte winnen uit kunstgras: een nieuwe dimensie in de energietransitie*? Geraadpleegd van https://www.sportknowhowxl.nl/nieuws-en-achtergronden/column-xl/item/157058/sportdeelname-en-accommodatiegebruik-voor--tijdens-en-na-de-coronapandemie

Sportinnovator (2022b). *Echt duurzaam klimmen is nog maar een kwestie van tijd*. Geraadpleegd van https://www.sportinnovator.nl/nieuws/echt-duurzaam-klimmen-is-nog-maar-een-kwestie-van-tijd/

Sportinnovator (2022c). *Een biologisch afbreekbare instrooikorrel voor kunstgras met greenfill*. Geraadpleegd van https://www.sportinnovator.nl/nieuws/een-biologisch-afbreekbare-instrooikorrel-voor-kunstgras-met-greenfill/

Steenbergen, P. (2020). *Whitepaper Verduurzamen: wie is aan zet?: overzicht in eigendom van sportvastgoed*. Kenniscentrum Sport & Bewegen.

Stevens, V., Hoekman, R. & Prins, R. (2020). Ruimtelijke sport- en recreatiekeuzes in lokale omgevingsvisies. In G. Bouma, B. Boonstra, & E. Vanempten (Red.), *Nieuwe ZEKERheid. Bijdragen aan de Plandag 2020* (pp. 296-306). www.plandag.net

Slot-Heijs, J.J., Balk, L., Lucassen, J.M.H., Singh, A.S. (2021). Inzicht in buitenspelen: de samenhang tussen kind- en omgevingskenmerken en buitenspeelgedrag. Utrecht: Mulier Instituut.

Sweco (2022). *Warmtewinning uit sportvelden*.

Truelove, S., Vanderloo, L. M., & Tucker, P. (2017). Defining and Measuring Active Play Among Young Children: A Systematic Review. Journal of Physical Activity and Health, 14(2), 155-166. https://doi.org/10.1123/jpah.2016-0195.

Van der Meer, P. (2022). Bayer ontwikkelt biologische oplossing voor larvenschade aan sportvelden. Sport&Strategie. Geraadpleegd van https://www.sportenstrategie.nl/duurzaamheid/bayer-ontwikkelt-biologische-oplossing-voor-larvenschade-aan-sportvelden/

Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., Hoekman, R., Bakker, S., Davids, A., Hoffmans, W., Scholten, V. (2016). Sportaccommodaties in Nederland: kaarten en kengetallen. Mulier Instituut.

Van Eck, M. & Van der Pal, F. (2021, 24 januari). *Open sportpark voor een gezonde leefomgeving*. Geraadpleegd van https://www.allesoversport.nl/thema/beleid/open-sportpark-voor-een-gezonde-leefomgeving/

Van Eldert, P. & Beekman, T. (2021). *Monitor sportuitgaven gemeenten 2020. Gemeentelijke uitgaven aan sport in 2020 en verdieping op specifieke vraagstukken*. Mulier Instituut.

Van Eldert, P. & Hollander, E. (2022). *Huurtarieven gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen 2021, factsheet 2022/12*. Mulier Instituut.

Van Holsteijn, I. & Scholte, D. (2022). *Open sportpark: zo benut je de schaarse ruimte beter. Geraadpleegd van* https://www.allesoversport.nl/thema/beleid/open-sportpark-zo-benut-je-de-schaarse-ruimte-beter/

Van Kalmthout, J. (2022). *Energielasten ondernemende sportaanbieders en sportverenigingen, factsheet 2022/14*. Mulier Instituut.

Wezenberg-Hoenderkamp, K., Van der Poel, H. & Hoffmans, W. (2016). Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving. In Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (Red.) (2016, *Sportaccommodaties in Nederland: kaarten en kengetallen* (pp. 369-397). Mulier Instituut.

Wezenberg-Hoenderkamp, K., Noordzij, M., & Prins, R. (2021). Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving: doorontwikkeling en toepassing. In R. Prins, R. Hoekman, & H. van der Poel (Eds.), *Brancherapport Sport en Bewegen in de Openbare Ruimte*. Arko Sportmedia.

Willeboordse, M., Slot-Heijs, J.J., Noordzij, J.M., Singh, A.S. (2022). Buitenspelen in perspectief. Utrecht: Mulier Instituut.

Bijlagen

Bijlage 1. Meest populaire sporten in de openbare ruimte

Tabel b1.1 Meest populaire sporten in de openbare ruimte onder Nederlanders (18 t/m 79 jaar), naar geslacht, in procent (2019 t/m 2021)

Sporten	2019		2020		2021	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Hardlopen/joggen	14,3	11,2	16,3	11,0	14,1	11,6
(Sportief) wandelen	3,4	5,2	3,1	5,5	5,9	7,9
Fietsen algemeen	3,7	2,9	4,6	3,3	6,7	4,2
Wielrennen	3,2	1,1	3,4	0,7	4,1	1,5
Mountainbiken	1,6	0,3	2,3	0,4	3,1	0,9
Intensieve beweegactiviteiten, zoals bootcamp of calisthenics	0,5	1,8	0,4	1,5	1,1	2,8
Nordic walking			0,1	0,4	0,1	0,3
Skaten en skeeleren	0,3	0,5	0,5	0,6	0,4	0,9
Aandeel buitensporten totaal	26,9	23,0	30,7	23,5	35,5	30,2

Bron: CBS & RIVM, Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, 2019, 2020 en 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel b1.2 Meest populaire sporten in de openbare ruimte onder Nederlanders (18 t/m 79 jaar), naar leeftijdscategorie, in procent (2019 t/m 2021)

Sporten	2019			2020			2021		
	18 t/m 49 jaar	50 t/m 64 jaar	65 t/m 79 jaar	18 t/m 49 jaar	50 t/m 64 jaar	65 t/m 79 jaar	18 t/m 49 jaar	50 t/m 64 jaar	65 t/m 79 jaar
Hardlopen/joggen	16,2	11,4	3,6	17,7	12,3	4,8	16,8	11,6	4,1
(Sportief) wandelen	1,9	5,9	9,7	2,1	6,3	7,7	3,5	10,2	11,3
Fietsen algemeen	1,7	4,1	6,9	2,4	5,2	6,5	2,5	7,9	10,2
Wielrennen	2,3	2,2	1,3	2,3	2,1	1,6	3,4	3,0	1,2
Mountainbiken	1,0	1,4	0,0	1,5	1,6	0,7	2,4	2,3	0,8
Intensieve beweegactiviteiten, zoals bootcamp of calisthenics	1,8	0,6	0,4	1,0	0,60	0,1	2,9	0,9	0,4
Nordic walking				0,0	0,3	0,8	0,0	0,2	0,5
Skaten en skeeleren	0,4	0,5	0,1	0,8	0,4	0,2	1,1	0,2	0,1
Aandeel buitensporten totaal	25,4	26,1	22,1	28,2	28,8	22,3	32,6	36,5	28,7

Bron: CBS & RIVM, Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, 2019, 2020 en 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel b1.3 Meest populaire sporten in de openbare ruimte onder Nederlanders (18 t/m 79 jaar), naar migratieachtergrond, in procent (2019 t/m 2021)

Sporten	2019			2020			2021		
	Geen migratie achtergrond	Westerse migratie achtergrond	Niet-westerse migratie achtergrond	Geen migratie achtergrond	Westerse migratie achtergrond	Niet-westerse migratie achtergrond	Geen migratie achtergrond	Westerse migratie achtergrond	Niet-westerse migratie achtergrond
Hardlopen/joggen	12,8	14,4	11,3	13,6	12,6	18,1	12,0	16,4	18,3
(Sportief) wandelen	4,7	2,9	2,3	4,6	3,7	1,6	7,4	5,1	2,8
Fietsen algemeen	3,4	2,6	2,9	4,0	3,7	3,8	5,6	5,9	3,8
Wielrennen	2,3	1,5	0,4	2,2	2,0	0,3	3,2	1,6	0,5
Mountainbiken	1,0	0,9	0,0	1,5	1,0	0,3	2,3	1,4	0,3
Intensieve beweegactiviteiten, zoals bootcamp of calisthenics	1,3	0,7	1,0	1,0	0,5	0,6	1,8	2,2	1,1
Nordic walking				0,2	0,5	0,0	0,2	0,1	0,0
Skaten en skeeleren	0,4	0,2	0,4	0,6	0,3	0,3	0,6	1,0	0,0
Aandeel buitensporten totaal	25,9	23,1	18,4	27,7	24,3	25,0	33,2	33,8	26,7

Bron: CBS & RIVM, Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, 2019, 2020 en 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel b1.4 Meest populaire sporten in de openbare ruimte onder Nederlanders (25 t/m 79 jaar), naar opleidingsniveau, in procent (2019 t/m 2021)

Sporten	2019			2020			2021		
	Lager (lo, vmbo, avo onderbouw, MBO 1)	Middelbaar (havo, vwo, mbo 2,3,4)	Hoger (hbo, wo)	Lager (lo, vmbo, avo onderbouw, MBO 1)	Middelbaar (havo, vwo, mbo 2,3,4)	Hoger (hbo, wo)	Lager (lo, vmbo, avo onderbouw, MBO 1)	Middelbaar (havo, vwo, mbo 2,3,4)	Hoger (hbo, wo)
Hardlopen/joggen	7,1	11,1	16,0	9,8	12,5	16,0	8,2	9,7	15,4
(Sportief) wandelen	7,7	4,9	3,8	5,7	6,2	3,5	12,4	9,7	5,0
Fietsen algemeen	5,0	3,5	3,1	4,4	4,5	4,1	9,4	5,8	5,1
Wielrennen	0,9	1,8	2,8	1,1	2,0	2,7	2,0	2,5	3,5
Mountainbiken	0,3	1,1	1,1	0,6	1,5	1,5	2,3	2,1	2,3
Intensieve beweegactiviteiten, zoals bootcamp of calisthenics	0,6	1,4	1,3	0,4	1,1	1,1	0,7	1,7	2,3
Nordic walking				0,4	0,5	0,1	0,1	0,2	0,2
Skaten en skeeleren	0,4	0,4	0,4	0,3	0,5	0,6	0,4	0,6	0,5
Aandeel buitensporten totaal	22,0	24,3	28,6	22,7	28,9	29,7	35,7	32,2	34,4

Bron: CBS & RIVM, Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, 2019, 2020 en 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

Bijlage 2. Tekstanalyse lokale omgevingsvisies

Tabel b2.1 Overzicht thema's en kernwoorden tekstanalyse lokale omgevingsvisies 2022

Hoofdcategorie	Subcategorie	Trefwoord
Fietsen	Fietsen	Fiets
		Fietsen
		Fietsers
		Fietsgebruik
		Fietsafstand
		Fietsverkeer
		Fiets
	Fietsinfrastructuur	Fietsinfrastructuur
		Fietsnetwerk
		Fietspaden
		Fietssnelweg
		Fietsknooppunten
		Fietsroute
Wandelen	Wandelen	Wandelen
		Te voet
		Wandel
		Voetgangers
		Loopafstand
	Wandelinfrastructuur	Wandelroute
		Wandelnetwerk
		Voetpaden
		Hardlooproutes
Beweegvriendelijke omgeving		Beweegvriendelijke omgeving

Hoofdcategorie	Subcategorie	Trefwoord
	Groen en blauw	Park
		Plantsoen
		Speelbos
		Speelvijver
		Bos
		Heide
		Strand
		Open zwemwater
		Zwemwater
		Zwemplek
	Sport- en speelplekken	Pannaveld
		Cruyff

		Krajicek
		Sportplek
		Trapveld
		Playground
		Speeltoestel
		Speelplek
		Schoolplein
		Beweegroute
		Speelveld
		Speeltuin
	Voorzieningen	Nabijheid
		Nabijheid voorzieningen
		Loopafstand
		Fietsafstand
	Sportaccommodaties	Sportterrein
		Sportveld
		Sportpark
		Sportcomplex
Hoofdcategorie	**Subcategorie**	**Trefwoord**
		Sportaccommodatie
		Sportvoorziening
		Zwembad
		Sporthal
		Tennis
		Fitness
		Voetbal
		Hockey
Sporten in de openbare ruimte	Sporten	Hardlopen
		Kitesurfen
		Skeeleren
		Roeien
		Surfen
		Kano
		Vissen
		Urban sport
		Buurtsportcoach
		Actieve recreatie
		Sportbeoefening
		paardensport
		Skaten
		Wandelsport
		Nordic walking
		Wielrennen
		Mountainbiken
		Toerfietsen

		Zeilen
	Actieve recreatie	Bewegen
		Beweging
		Vrijetijdsbesteding
Hoofdcategorie	**Subcategorie**	**Trefwoord**
Sportvoorzieningen		Sportclub
		Sportvereniging
		Binnensport
		Buitensport
		voetbalvereniging
		Tennisvereniging
		Verenigingsleven
		Voetbal
		Tennis
Gezondheid		Positieve gezondheid

Bron: Mulier Instituut, 2022.

Mulier Instituut | Sportonderzoek voor beleid en samenleving
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl